

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Jazyky zemí Asie a Afriky

Disertační práce

Mgr. Eva Obrátilová

**Některé projevy tradičního nazírání světa v komunikaci
mluvčích mongolského jazyka
(Vybraná témata krizových situací)**

**Expressions of the traditional World-view of Mongolians, as
reflected in the Spoken Language
(with an Emphasis on Crisis-situation Topics)**

Vedoucí práce: PhDr. Alena Oberfalzerová, Ph.D.

2018

Za mnohé rady a připomínky děkuji vedoucí disertační práce PhDr. Aleně Oberfalzerové, Ph.D. a všem konzultantům, za bezmeznou trpělivost při konzultacích a ochotu podělit se o cenné vědomosti Doc. Dr. Z'ugderin Luvsandorz'ovi, v neposlední řadě děkuji za velmi podnětné návrhy a doporučení Veronice Zikmundové, i všem *ongonům*. Za podporu a povzbuzení děkuji kolegyním z projektu Asistenční infolinka ve vietnamském a mongolském jazyce a svým blízkým, díky jejichž podpoře jsem práci mohla vypracovat.

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 4. 2018

Eva Obrátilová

Abstrakt

Tato disertační práce si klade za cíl popsat některá specifika tradičního nazírání světa u mluvčích mongolského jazyka. Při svém výzkumu si všímám zejména propojení kulturních specifik a jazyka, vlivu mezi vnímáním a nazíráním světa a jazykovými výrazy a prostředky, které souvisejí s kočovným způsobem života mongolských nomádů. Jazykový materiál třídím, posuzuji a komentuji ze sociolingvistického a etnolingvistického hlediska s důrazem na etnografii komunikace a interkulturní komunikaci. Na základě analýzy komunikačních situací práce zachycuje některé projevy nazírání světa, tabu, hodnoty a tradiční představy o uspořádání světa mluvčích mongolského jazyka.

Klíčová slova: etnolingvistika, sociolingvistika, etnografie komunikace, interkulturní komunikace, mongolistika

Abstract

The aim of this work is to describe some of the traditional world-view of the speakers of Mongolian. Based on my research, I have placed research emphasis on the connection between culturally specific phenomena and language, the influence between the world-view and linguistic expressions connected with the nomadic way of life of Mongolian nomads. The material is classified and explicated from an ethnolinguistic and sociolinguistic point of view, with a strong emphasis on the ethnography of communication and intercultural communication. Based on the analysis of communication situations, this dissertation describes some of the manifestations of world-view, taboo, values as well as the traditional world-view of the Mongolian speakers.

Keywords: ethnolinguistics, sociolinguistics, ethnography of communication, intercultural communication, Mongolian studies

Obsah

0. Úvod.....	7
1. Teoretická východiska	10
1.1 Lingvistická antropologie, sociolingvistika a etnolingvistika	10
1.2 Etnografie komunikace, interkulturní komunikace	11
1.3 Situace mongolských migrantů na území ČR.....	16
1.4 Projekt Charity ČR: Asistenční infolinka v mongolském jazyce	17
2. Výchozí materiál a členění práce.....	19
2.1 Výchozí materiál a výběr témat	19
2.2 Metody práce	21
2.3 Členění práce	24
3. Specifika komunikace mongolských mluvčích (analýza vybraných rozhovorů)	26
3.1 Zahájení a ukončení hovoru.....	26
3.1.1 Sociální a kulturní kontext.....	27
3.1.2. Vybrané výrazy a slovní spojení (zahájení a ukončení hovoru).....	32
3.1.3. Hovory s komentářem.....	32
3.1.3.1 Hovor č. 1	33
3.1.3.2 Hovor č. 2	34
3.1.2 Oslovení.....	36
3.1.2.1 Příbuzenská terminologie	39
3.1.2.2 Funkce zájmen při oslovení a v komunikaci	45
3.1.3 Navázání komunikace.....	47
3.1.4 Shrnutí.....	50
3.2 Výchova dětí.....	51
3.2.1 Sociální a kulturní kontext.....	52
3.2.2 Ochranná osobní jména	57
3.2.3 Tabuizovaná jména	60
3.2.4 Vybrané výrazy a slovní spojení (výchova dětí)	63
3.2.5 Hovory s komentáři	63
3.2.5.1 Hovor č. 1	63
3.2.5.2 Hovor č. 2	67
3.2.6 Shrnutí.....	70
3.3 Onemocnění, psychické nemoci	71
3.3.1 Sociální a kulturní kontext.....	72
3.3.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (psychické onemocnění)	74
3.3.3 Hovory s komentáři	75
3.3.3.1 Hovor č. 1	75
3.3.3.2 Hovor č. 2	83
3.3.4 Shrnutí.....	86
3.4 Závislosti, domácí násilí	87
3.4.1 Sociální a kulturní kontext.....	88
3.4.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (závislost na drogách)	89
3.4.3 Tabák	92
3.4.3.1 Sociální a kulturní kontext.....	92
3.4.3.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (tabák, kouření)	95
3.4.4 Alkohol	96
3.4.4.1 Sociální a kulturní kontext.....	96

3.4.4.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (alkohol)	100
3.4.4.3 Hovory s komentáři	101
3.4.4.3.1 Hovor č. 1	102
3.4.4.3.2 Hovor č. 2	104
3.4.4.4 Vybrané výrazy a slovní spojení (domácí násilí).....	106
3.4.4.5 Shrnutí.....	107
3.5 Úmrtí, pohřeb.....	108
3.5.1 Sociální a kulturní kontext.....	109
3.5.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (smrt, pohřeb).....	111
3.5.3 Hovory s komentáři	114
3.5.3.1 Hovor č. 1	114
3.5.3.2 Hovor č. 2	128
3.5.4 Shrnutí.....	137
4. Závěr	138
Seznam konzultantů.....	147
Prameny a odborná literatura	148
Přílohy.....	156
Příloha č. 1 – Souhlas se zpracováním dat (Charita ČR).....	156
Příloha č. 2 – přepisy vybraných hovorů	157

Seznam zkratek

aj.	a jiné
apod.	a podobně
AV ČR	Akademie věd České republiky
č.	číslo
ČSAV	Československá akademie věd
dosl.	doslova
honor.	honorifikum
hovor.	hovorově
např.	například
př.	příklad
přen.	přeneseně
r.	roku
srov.	srovnej
str.	strana
tj.	to je
trad.	tradičně
tzn.	to znamená

0. Úvod

V této práci zkoumám materiál sestávající z přepisů nahrávek hovorů Asistenční infolinky v mongolském jazyce Charity ČR, a dále také jazykový materiál získaný na základě terénních výzkumů uskutečněných v Mongolsku v letech 2011 a 2015. Zaměřuji se na analýzu komunikačního chování mluvčích mongolského jazyka v České republice na základě vybraných témat souvisejících s komunikací na obtížná, někdy až krizová témata. Všímám si přitom specifických výrazů a slovních spojení, která v mongolském kulturním prostředí souvisejí s tabu, pravidly komunikačního chování a odrážejí hodnoty a tradiční představy o uspořádání světa mluvčích mongolského jazyka. Zkoumám, zda tyto mluvčí užívají v komunikaci stejné či odlišné výrazy a slovní spojení, a zda s nimi nakládají v českém kulturním prostředí obdobně jako v mongolském.

Materiál získaný z analýzy hovorů mongolské infolinky je zcela unikátní a dosud neprozkoumaný záznam komunikace mongolských mluvčích v České republice. Také komentáře a informace rodilých mluvčích mongolského jazyka, které na infolince pracují jako operátorky, jsou velmi cenným zdrojem informací o užívání mongolského jazyka v českém kulturním prostředí. Tyto zdroje pak doplňuji o informace získané během cílených rozhovorů na tato předem vybraná témata s dalšími mongolskými konzultanty.

Jazykový materiál třídím, posuzuji a komentuji ze sociolingvistického a etnolingvistického hlediska s důrazem na etnografii komunikace a poznatky interkulturní komunikace. Při svém výzkumu si všímám zejména propojení kulturních specifík a jazyka, vlivu mezi vnímáním světa a jazykovými výrazy a prostředky, které souvisejí s kočovným způsobem života mongolských nomádů. Při analýze komunikačního chování Mongolů žijících v ČR zkoumám přítomnost či absenci obdobných principů a pravidel komunikačního chování typického pro mluvčí pocházející z venkovského či městského mongolského kulturního prostředí.

Cílem práce je popsat některá specifika tradičního nazírání světa u mluvčích mongolského jazyka a zjistit, jak se tyto projevují v komunikaci vybraných situací. Komunikační situace byly na základě zkušeností z dlouholeté činnosti mongolské

infolinky a po konzultacích s operátory infolinky záměrně vybrány s ohledem na nedorozumění a konfliktní momenty, které na lince vznikaly. Předpokládám, že tyto okamžiky nepochopení na straně klienta či operátora infolinky, které někdy vedly k předčasnému ukončení hovoru či konfliktní situaci, mohly vzniknout na základě kulturních odlišností, potažmo nesprávného užití výrazů a slovních spojení v konkrétní komunikační situaci. Tato práce tak reaguje na současné dění v české společnosti, kdy jsou mongolští občané zaměstnáváni ve firmách v České republice, přicházejí často i se svými dětmi, příbuznými a blízkými, ale integrační procesy v České republice zatím nedostatečně zohledňují potřeby cílových skupin pocházejících z velmi odlišného kulturního prostředí.

Na území České republiky vznikly studie v oblasti etnografie komunikace a interkulturní komunikace spíše populárně naučné (Průcha 2010),¹ žádná se však nevěnuje mongolským mluvčím. Byly vydány sociolingvistické studie jako např. *Mnohojazyčnost v České republice*,² či učební materiály pro výuku češtiny u mongolských studentů a navazující fonologická studie (Matejovičová, 2012),³ které se však nezabývají rozбором komunikačních situací či analýzou hovoru mluvčích mongolského jazyka.

Domnívám se, že bez podrobné etnolingvistické analýzy komunikačních situací je jen velmi obtížné získat poznatky o způsobu života a nazírání světa, což následně umožňuje nastavit účinné integrační procesy a napomoci bezkonfliktnímu soužití s různými etnickými skupinami v České republice. Záměrem této práce je přispět poznatky k tomu, aby se podařilo vhodné integrační podmínky nastavit, v tomto případě pro skupinu mongolských občanů.

V této disertační práci proto zaznamenávám přehled specifických výrazů a slovních spojení v souvislosti se zvolenými tématy a zabývám se jejich používáním nebo záměrným nepoužíváním v komunikaci mongolských mluvčích. Zcela nový pohled pak práce přináší v oblasti analýzy komunikace mongolských mluvčích, žijících v České republice. V rámci analýzy prepisů nahrávek hovorů Asistenční infolinky v mongolském

---

¹ PRŮCHA, J., 2010, *Interkulturní komunikace*. Grada, Praha.

² NEKVAPIL, J., SLOBODA, M., WAGNER, P., 2009, *Mnohojazyčnost v České republice*. NLN, Praha.

³ MATEJOVIČOVÁ, J., 2012, *Fonetika češtiny ve výuce cizinců s mongolštinou jako mateřským jazykem*. Bakalářská práce, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, Liberec.

jazyce mě zajímalo, zda a do jaké míry mluvčí mongolského jazyka žijící v ČR dodržují tabu, zvyklosti a užití specifických výrazů typických pro komunikaci v mongolském kulturním prostředí.

Jsem si vědoma skutečnosti, že na základě analýzy hovorů s klienty Infolinky nemohu činit závěry, které by byly platné pro celou komunitu Mongolů žijících v ČR. Klienti infolinky tvoří pouze vzorek těchto mluvčích, přesto lze předpokládat, že analýza a interpretace specifických výrazů, porovnání jejich užití v mongolském a českém kulturním prostředí doplněné o komentáře rodilých mluvčích, napomůže poodhalit část obrazu světa mluvčích mongolského jazyka.

1. Teoretická východiska

1.1 Lingvistická antropologie, sociolingvistika a etnolingvistika

Teoretická východiska práce spadají ve studiích zaměřených na vztah jazyka a kultury vědního oboru lingvistické antropologie. Konkrétně pak v etnografii komunikace, která se zabývá pojetím obrazu světa a jeho odrazu v jazyce, ve zvyklostech, tabu a pravidlech užívání jazyka a normách jeho interpretace. Stěžejní význam spadají také v sociolingvistických studiích, zejména těch, které se zabývají interkulturní komunikací.

Počátky výzkumu vztahu jazyka a obrazu světa lze najít u německého diplomata a učenice Wilhelma von Humboldta, který zastával myšlenku, že duševní vlastnosti a struktura národa spolu těsně souvisí a jazyk je vnějším projevem ducha národa. Dále se tématu vztahu jazyka a kultury věnovali severoameričtí etnolingvisté a kognitivní antropologové, kteří zkoumali vztah mezi světovým názorem, gramatickými kategoriemi a sémantickými poli i sociokulturní funkce jazykového chování. Počátky studia jazyků a kultur nepísemných exotických etnik jsou patrné ve studiích amerického antropologa Boase⁴ a jeho žáka Sapira⁵ a byly formulované ve Whorfově hypotéze o jazykovém determinismu (někdy také Sapir-Whorfova hypotéza). Podle Whorfa jazykový systém (gramatika) ovlivňuje způsob vnímání, pozorování a utváření myšlenkových vzorců. Tento názor formuloval v hypotéze o principu jazykové relativity. Zastává názor, že strukturní a lexikální odlišnosti v jazycích zákonitě vytvářejí odlišnosti v pojetí světa jejich mluvčích. Tato teorie byla později přezkoumána a kriticky zrelativizována.

Základy českého výzkumu v oblasti lingvistické antropologie, přehledu souvisejících studií, teorií a jejich výkladu položil František Vrhel ve své práci *Základy etnolingvistiky* (Vrhel 1981)⁶ a ve stati o problematice jazyka a obrazu světa (Vrhel 1996).⁷ Později se tématu věnoval Zdeněk Salzmann (Salzmann 1997),⁸ který se podílel na české verzi Úvodu do lingvistické antropologie doplněné o konkrétní příklady aplikace přístupů na americké půdě, a Ivo Budil (Budil 1998)⁹, který se zabýval evropským kontextem kulturní

---

⁴ BOAS, F., 1940, *The Methods of Ethnology. Race, Language and Culture*, New York, str. 281-289.

⁵ SAPIR, E., 1921, *Language: an Introduction to the Study of Speech*. Harcourt, Brace, New York.

⁶ VRHEL, F., 1981, *Základy etnolingvistiky*. Praha.

⁷ VRHEL, F., 1996, Jazyk a obraz světa, *Český lid* 83, str. 221-227.

⁸ SALZMANN, Z., 1997, *Jazyk, kultura a společnost. Úvod do lingvistické antropologie*. Praha.

⁹ BUDIL, I. T., 1998, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha.

antropologie. Nověji i Jan Pokorný (Pokorný 2010),¹⁰ jehož publikace se zaměřuje na studium mnoha kulturních areálů a velkého počtu existujících jazyků.

1.2 Etnografie komunikace, interkulturní komunikace

Výzkum této práce je založen na analýze a interpretaci nahrávek rozhovorů s rodilými mluvčími a analýze přepisů nahrávek mongolsko-jazyčných klientů asistenční infolinky v českém kulturním prostředí. Proto se při analýze hovorů opírám o sociolingvistický výzkum zaměřený na etnografii komunikace Deborah Schiffin¹¹ a stěžejní východisko spatřuji zejména ve studiích o interkulturní komunikaci Ingrid Piller.¹²

Základy etnografie komunikace jsou spojovány s výzkumnou prací Dell Hymese a jeho článkem „Etnografie řeči“ (1962).¹³ Hymes v něm upozorňuje na tradiční antropolingvistické pojetí, kdy jazyky se pokládaly spíše za rozdílné, ale jejich užívání za obdobné, zatímco Hymes zastává názor, že jazyky jsou si v zásadě velmi podobné, ale užívání řeči je v různých komunitách a společnostech odlišné. Členové komunity, sociální vrstvy či společnosti musejí pro správné užití jazyka v konkrétní komunikaci ovládat nejen znalosti jazyka (pravidla gramatická, syntaktická apod.), ale musejí mít také komunikativní schopnost, což znamená, že musejí mít soubor znalostí a zkušeností, co je a co není vhodné říci ve specifických kulturních situacích. V rámci etnografie komunikace byl proveden výzkum zejména na základě analýzy nepsaných jazyků, jimiž mluví velmi malá společenství amerických Indiánů (Basso 1970)¹⁴ či australských domorodých etnik (Heath 1985).¹⁵ Také sociolingvistické studie užívají metod etnografie komunikace (Schiffin 1990)¹⁶, například při analýze všedních komunikačních událostí všech sociálních skupin (Nekvapil 1989).¹⁷ Samotná etnografie komunikace

---

¹⁰ POKORNÝ, J., 2010, *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl, kultura*. Grada Publishing, Praha.

¹¹ SCHIFFIN, D., 1994, *Approaches to discourse*. MA & Oxford: Blackwell, Cambridge.

¹² PILLER, I., 2011, *Intercultural Communication (A Critical Introduction)*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

¹³ HYMES, D. H., 1962, The ethnography of speaking, *Anthropology and human behavior*, str. 13-53.

¹⁴ BASSO, K., H., 1970, “To give up on the words”: silence in Western Apache culture, *Southwestern Journal of Anthropology* 26, str. 213-230.

¹⁵ HEATH, J., 1985, *Discourse in the field: clause structure in Ngandi*, Anthony C. Woodbury (ed.), Cambridge University Press, str. 89-110.

¹⁶ SCHIFFIN, D., 1994, *Approaches to Discourse*, Blackwell Oxford UK & Cambridge USA. Část věnovaná etnografii komunikace: *ibid.*, str. 137-189.

¹⁷ Z českých lingvistů se oblasti výzkumu etnografie komunikace věnovali zejména bohemistka Jaroslava Hlavsová (Hlavsová 1991) a lingvista Jiří V. Neustupný (Neustupný 1995).

v mongolském kulturním prostředí však dosud není systematicky zpracovaná ať už ze strany mongolských badatelů nebo vědců mimo-mongolského akademického světa.

Piller (2011) se ve své práci zaměřené na téma interkulturní komunikace opírá o výzkum a postoje holandského vědce Geerta Hofstedeho, který se věnoval tématům interkulturní a sociální psychologie. Hofstede (Hofstede a Hofstede 2005), považuje kulturu za svébytný „software mysli“ (*the software of the mind*) či „mentální program“ (*mental programming*). Piller (2011, 15) dává toto pojetí kultury do souvislosti s přesvědčením, že kultura není něčím statickým a neměnným, co lidé mají a k čemu přináležejí. Právě naopak, vnímá kulturu jako dynamický proces, který lidé spoluutvářejí. Piller (2011) se zabývá pojetím termínu kultura u různých autorů a na základě prostudování mnoha studií dělí interkulturní komunikaci dle názoru Scollona a Scollona¹⁸ do tří velkých kategorií podle vnímání pojetí kultury:

- (1) mezikulturní komunikace – kultura je pojímána jako součást národního vlastnictví
- (2) interkulturní komunikace – kultura jako socio-historický kontext odlišných etnických skupin na jednom území
- (3) interdiskurzní komunikace – kultura jako sociální skupina

Rozhovory na mongolské infolince tak nejvíce odpovídají interkulturní komunikaci ve své čisté podobě, neboť do komunikace vstupuje mongolský klient a operátor infolinky, který ač je sám původem z mongolského kulturního prostředí, zastává společenská pravidla a normy chování a komunikace dle českých kulturních pravidel.

DOSAVADNÍ VÝZKUM SOUČASNÉHO HOVOROVÉHO MONGOLSKÉHO JAZYKA

Výzkumu mongolského jazyka se za posledních dvě stě let věnovalo velké množství mongolských i zahraničních badatelů, jako např. N. Poppe,¹⁹ G. D. Sandžejev,²⁰ B. J.

---

¹⁸ SCOLLON, R., SCOLLON, S. W. (2000), *Intercultural communication: A Discourse Approach*. Blackwell, Oxford.

¹⁹ POPPE, N., 1955, *Introduction to Mongolian Comparative Studies*. Helsinki.

²⁰ SANZHEEV, G. D., 1963, *A comparative grammar of Mongolian languages*. Moscow.

Vladimircov (1929),²¹ G. Doerfer, I. J. Schmidt,²² G. I. Ramstedt,²³ W. Kotwicz, S. Kaluzinski (1998),²⁴ L. Ligeti, D. Kara, B. Rinčen, S'. Luvsanvandan, D. To'mortogoo, B. Todaeva,²⁵ J. A. Janhunen (2012),²⁶ kteří jej vedli převážně tradičním evropským způsobem v duchu historicko-srovnávací lingvistiky, tzn. podrobný popis gramatiky, syntaxe a lexika jazyka z hlediska genealogického či typologického. Systematický popis jazyka a jeho zákonitostí se vždy do jisté míry vzdaloval od jeho praktického užívání a také od studia komunikačních situací a okolností, za jakých se daný gramatický či syntaktický jev užíval.

Novodobé práce studia současné mongolštiny jsou již založené také na analýze hovorového jazyka (Svantesson et al. 2005,²⁷ Brosig 2014²⁸), vznikly mongolské i zahraniční sociolingvistické analýzy (např. Dovchin 2015)²⁹ a studie jazykových kontaktů se současným hovorovým mongolským jazykem (Kapišovská 2011).³⁰ Badatelé už nezaměřují svůj výzkum jen na popisnou gramatiku psaného jazyka, ale také na konkrétní užívání moderního živého jazyka v komunikaci, výzkum uskutečňují ovšem především na materiálu městského jazyka.³¹ Dnešním tzv. hovorovým jazykem můžeme nazývat jazyk, který se formoval v průběhu posledních 300 let. Gramatika psané mongolštiny je použitelná především v městském prostředí a v jazyce sdělovacích prostředků, nikoli však již několik kilometrů od Ulánbátaru. Bohužel téměř nevznikají

²¹ VLADIMIRCOV, B. J., 1929, *Сравнительная грамматика монгольского письменного языка и халхасского наречия: Введение и фонетика*. [Srovnávací gramatika mongolského písemného jazyka a chľchského dialektu: úvod a fonetika.]. Leningrad.

²² SCHMIDT, I.J., 1831, *Grammatik der Mongolischen Sprache*.

²³ RAMSTEDT, G.J., 1952-1957, *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft*, 'Introduction to Altaic Linguistics', 2 volumes. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki.

²⁴ KALUZYNSKI, S., 1998, *Klasyczny język mongolski*, [Classical Mongolian Language], Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.

²⁵ TODAEVA, B.Kh., 1951, *A Grammar of Modern Mongolian. Phonology and Morphology*. Moscow.

²⁶ JANHUNEN, J. A., 2003, *The Mongolic languages*. Routledge, London.

JANHUNEN, J. A., 2012, *Mongolian*. John Benjamins.

²⁷ SVANTESSON, J.O. et al., 2005, *The phonology of Mongolian*. Oxford Linguistics.

²⁸ BROSIG, B., 2014, *Aspect, Evidentiality and Tense in Mongolian*.

²⁹ DOVCHIN, S., 2015, *Language, multiple authenticities and social media: The online language practices of university students in Mongolia*, Journal of Sociolinguistics, Volume 19, Issue 4, str. 437-459.

³⁰ KAPIŠOVSKÁ, V., 2011, Some remarks on loanwords in Mongolian lexical pairs, In: *Mongolo-Tibetica Pragensia '11, Ethnolinguistics, Sociolinguistics, Religion and Culture*. (Volume 4, No. 1). Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfalzerová. Triton, Praha, str. 87-102.

³¹ V tomto kontextu je důležité zmínit moderní folkloristické práce založené na sběru a analýze materiálů v hovorové mongolštině, jako jsou např. SOLOVYOVA, A. 2011, Демоны и экзорцисты современного Улан-Батора// *Вестник РГГУ. Серия «Филологические науки. Литературоведение. Фольклористика»*. № 9 (71)/ 11. Moskva, str. 199-215.

podrobnější etnolingvistické studie, které by zohlednily skutečnost, že Mongolové žijící ve městech užívají často hovorový jazyk ve venkovském prostředí neadekvátně, nejsou schopni přiměřeně reagovat, užívají odlišné gramatické formy a výrazy, které vyvolávají nevoli u kočovných Mongolů a prohlubují mezi nimi jazykovou a kulturní propast. Městská a venkovská forma hovorové mongolštiny se od sebe značně liší. Oberfalzerová (2002) uvádí paradoxní situaci vzniklou setkáváním dvou odlišných životních stylů – usedlého a tradičního kočovného, který je od psaného jazyka vzdálen:

„Kulturu a užívání jazyka není snadné oddělit a všichni členové společnosti musejí mít nejen jazykovou kompetenci (gram. pravidla), ale také komunikativní kompetenci (tzn. co je vhodné říci ve specifickém kulturním kontextu). V mongolském prostředí to platí bezvýhradně a bez znalosti kulturního pozadí a souvislostí nelze porozumět řeči a komunikaci mezi Mongoly třeba už pouhých 40 km od Ulaanbaataru, ačkoli znáte gramatiku i lexikum mongolštiny. Pro studium komunikace mongolské nomádské společnosti bylo nejprve nutné v duchu teorie etnografie komunikace specifikovat řečové společenství³², které v mongolském prostředí neodpovídá sdílení jednoho jazyka, protože městští Mongolové se liší jak pravidly mluvení, tak interpretací řeči.“

Oberfalzerová (2002) si všímá prostředků velmi starého jazykového úzu nomádů, který si uchovává zkušenost lidského vnímání a myšlení tzv. přirozeného světa, dosud částečně chráněného před dosahem moderního technického vývoje a literatury. Zaznamenává souvislost míry metaforického vyjadřování u obyvatel žijících tradičním způsobem života na venkově s výší gramotnosti, a to v nepřímé úměrnosti (z našeho pohledu negramotní lidé vychovaní tradičním způsobem učení, tzn. poslechem, se vyjadřovali s menšími potížemi než lidé, kteří absolvovali „ruský“ systém vzdělání). Ve své práci Oberfalzerová (2006) porovnává jazykové prostředky pro sdělování citlivých, emočně zabarvených pohnutek, odrážejících vnitřní řeč člověka z pohledu etnografie komunikace v mongolském a zahraničním kulturním prostředí. V evropských jazycích například převládá používání adjektiv, adverbů a jiných nominálních výrazů, které důkladně popisují prožitky jedince. V mongolském hovorovém jazyce sice adekvátní výrazy existují, ale příliš se jich neužívá. V mongolské větě převládají slovesná jména a slovesa,

---

³² Všichni členové sdílejí specifická pravidla mluvení a interpretace řeči a jednu řečovou variantu.

jsou řazena za sebou, dva až tři jemné odstíny dějů jsou kumulovány do slovesných forem, což vytváří přesný obraz o dění, a především to umožňuje člověku být co nejvíce v přítomnosti, účastnit se. Hovorová mongolština tak využívá specifické metaforické a modální prostředky ve všech jejich nejrozličnějších formách – metafory, „gramatické metafory“, specifické frazeologizované metafory, symboly, opisné a zástupné výrazy, ale také specifické lexikální a umělecké prostředky – zdvojené výrazy³³ (tzv. *hors'oo u'g*), ideofony³⁴ (tzv. *du'rsleh u'g*), fonetické prostředky a v neposlední řadě i prostředky neverbální.

V rámci semináře mongolistiky na Ústavu jižní a centrální Asie FF UK byly provedeny etnolingvistické studie PhDr. Aleny Oberfalzerové, Ph. D.,³⁵ zaměřené na etnografii komunikace a analýzu metafor v jazyce mongolských mluvčích, uveřejněné v odborných publikacích *Mongolo-Tibetica Pragensia*. Dále také vypracovány etnografické a mongolistické práce diplomová práce B. Makúcha³⁶, V. Weigerta³⁷, J. Stanji³⁸, D. Kordíkové³⁹, J. Vobořilové⁴⁰ a E. Johnové⁴¹. Všechny tyto práce obsahují některá teoretická východiska pro analýzu získaného materiálu. Autoři zmíněných studií prováděli terénní výzkum v Mongolsku a popsali socio-kulturní kontext vybraných témat

³³ Mong. *hors'oo u'g* (česká zažitá verze *choršó*), slova stejného či podobného významu vytvářející pár či zdvojení – pravděpodobně se jedná o dávný způsob, jak co nejpřesněji vystihnout probíhající děj. Podrobněji in: Vacek, J., Pürev-Oc'ir, B.: Lexical Pairs in Mongolian, *ArOr* 55, 4, 1987, str. 370-386.

³⁴ Mong. *du'rsleh u'g*, slovesa, která navozují přesný vizuální obraz dění či jevení se jednotlivých skutečností, někdy také ve spojitosti s barvou, zvukem, pohybem, tvarem či činností, odvozených od dění a jevů, které vytváří příroda; téměř by se dalo říci, že jde o jakousi „zrakovou“ onomatopoeii.

³⁵ OBERFALZEROVÁ, A., 2006, *Metaphors and Nomads* [Metafory a nomádi]. Triton, Praha.

OBERFALZEROVÁ, A., 2008, Hora s poraněným hřbetem. In: *Mýtus a geografie*. Hermann & synové, Praha, str. 303-320.

OBERFALZEROVÁ, A., 2008, Fear and contentment as experienced by the Mongolian nomads. *Nutag*. In: *Mongolo-Tibetica Pragensia '08, Ethnolinguistics, Sociolinguistics, Religion and Culture*. (Volume 1, No. 1). Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfalzerová. Triton, Praha, str. 9-43.

OBERFALZEROVÁ, A., 2009, Onomatopoeia and iconopoeia – as an expressive means in Mongolian. In: *Mongolo-Tibetica Pragensia '09, Ethnolinguistics and Sociolinguistics, Religion and Culture*. (Volume 2, No. 1). Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfalzerová. Triton, Praha, str. 29-60.

³⁶ MAKÚCH, B., 2013, *Výchovné metody mongolských kočovníků, Zvyklosti ve vybraných lokalitách*. Diplomová práce, ÚJCA FF UK, Praha.

³⁷ WEIGERT, V., 2005, *Mongolská rodina v sociokulturních proměnách*. Diplomová práce, ÚJCA FF UK, Praha.

³⁸ STANJA, J., 1998, *Pohřební obřady Mongolů*. Diplomová práce, ÚDV FF UK, Praha.

³⁹ KORDÍKOVÁ, D., 2013, „Dom“ v kontextu tradiční mongolské medicíny. Diplomová práce, ÚJCA FF UK, Praha.

⁴⁰ VOBOŘILOVÁ, J., 2004, *Některé projevy uctívání přírody v chování a řeči mongolských nomádů*. Diplomová práce, ÚDV FF UK, Praha.

⁴¹ JOHNOVÁ, E., 2001, *Nové směry v religiozitě současných Mongolů*. Diplomová práce, ÚDV FF UK, Praha.

spolu s některými specifickými výrazy. Podrobněji se ovšem nezabývali uplatněním těchto specifických výrazů v komunikaci.

1.3 Situace mongolských migrantů na území ČR

Na základě prostudování informací Českého statistického úřadu vydaných ve sbornících „Cizinci v České republice“ z roku 2000-2016 mohu konstatovat, že od roku 2000 do roku 2008 se navyšoval počet přichozích Mongolů do České republiky, kteří přijížděli v mnoha případech na základě pozvání zprostředkovatelských pracovních agentur. Dle zkušeností pracovníků poraden zaměřených na migrační otázky, zprostředkovatelské agentury často neposkytovaly svým zaměstnancům pravdivé informace ohledně pracovního zákona, podmínek práce, zdravotního a sociálního pojištění, svou nedbalostí či záměrně uváděly zaměstnance v omyl a ti se poté začali dostávat do tíživých životních situací.

V roce 2009 došlo vlivem sílící ekonomické krize k propouštění většího počtu zaměstnanců, zejména levné pracovní síly ze zahraničí, a na poradny neziskových organizací pracujících s migranty (OPU, SIMI, CIC apod.) se začali obracet lidé řešící problémy se zadlužením a velká část pracujících Mongolů se vrátila postupně do své vlasti. V roce 2009 pak došlo k citelnému snížení počtu mongolských občanů přijíždějících do ČR (z 8569 na 5745 migrantů). Statistiky uvádějí počet 950 Mongolů legálně pobývajících na území ČR pro rok 2000, 8569 mongolských migrantů pro rok 2008, 5745 pro rok 2009 a 5986 pro rok 2015, z čehož je patrný pokles během zmiňovaného období roků 2008 a 2009.⁴² Lze předpokládat, že mimo legálně pobývající jedince se na území ČR vyskytovali a pracovali i někteří občané Mongolského státu se statusem nelegálního pobytu. V posledních 2 letech je patrný mírný nárůst počtu mongolských migrantů, kteří přijíždějí za prací či studiem, a další příchod pracujících mongolských migrantů se očekává i pro rok 2018 (nadmárodní společnosti jako Foxconn nebo i tuzemské velké společnosti jako Agrofert vytvářejí poptávku po pracovnících právě z Mongolska). Vláda ČR reagovala na tuto situaci a vydala opatření vedoucí

---

⁴² Dle údajů každoročně vydávaných statistik Českého statistického úřadu *Cizinci v ČR*, publikace příslušného roku zpracovává data vždy předchozího roku a také předešlého období několika let.

k navýšení možného počtu podaných žádostí o zaměstnaneckou kartu na zastupitelském úřadu v Ulánbátaru.⁴³

1.4 Projekt Charity ČR: Asistenční infolinka v mongolském jazyce

Projekt mongolské infolinky vznikl v roce 2008 jako reakce na situaci mongolských migrantů v ČR s ohledem na sílící finanční krizi a následnou ekonomickou a hospodářskou krizi v roce 2009. Infolinka tedy měla primárně sloužit k poskytování pravdivých informací a vyvracení desinformací rozšířených zprostředkovatelskými agenturami ohledně otázek pobytu, zaměstnání, školství, zdravotnictví a souvisejících témat.

Zároveň se za posledních 10 let ustálila na území ČR skupina dlouhodobě žijících Mongolů (6874 migrantů v roce 2008, 5963 v roce 2015 s uděleným povolením k dlouhodobému a trvalému pobytu na území ČR).⁴⁴ Ačkoliv zde velká část z nich pobývá na základě trvalého pobytu, stále neovládají český jazyk natolik, aby byli schopni bez pomoci komunikovat sami na úřadech, institucích, v nemocnici či při řešení obtížných životních situací. Jejich zakázky na pracovníky infolinky mají častěji také osobní, někdy až intimní charakter, týkají se například témat narození dítěte, rozvodu, homosexuality, domácího násilí, nemoci, umírání a smrti, zajištění pohřbu, sdílení domácnosti se závislým člověkem (závislost na alkoholu či hracích automatech) a jiných témat, která jsou v mongolské kulturní společnosti daleko více tabuizovaná než v českém kulturním prostředí. Přičemž už jen samotná komunikace o negativních jevech je pro mongolského mluvčího dosti stresová, neboť v mongolské společnosti je stále živé povědomí a víra v sílu slova, a tedy i obava z přivolání či zhmotnění vysloveného (Oberfalzerová, 2006).

Služby mongolské infolinky jsou tedy od samého počátku nastaveny tak, aby se přibližovaly nízkoprahovým službám sociální pomoci. Hovory klientů jsou anonymní a bezplatné, klienti platí pouze úhradu za hovor podle tarifu svého operátora. Mimo

---

⁴³ Více informací na stránkách mzv.cz ve zprávě ze dne 31.1.2018 „Vláda schválila příchod více kvalifikovaných pracovníků ze zahraničí do ČR“.

(https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2018_01_31_vlada_schvalila_prichod_kv_alifikovanych_pracovniku_ze_zahranici.html).

⁴⁴ Data dle publikací „Cizinci v ČR“ vydané Českým statistickým úřadem v letech 2005–2017.

telefonický kontakt je možné využít k dotazu na operátora i email a donedávna i chat. Linka je tak dostupná ze všech míst v ČR i pro nemajetné klienty a mohou ji využít klienti rozličného sociálního postavení. Přesto v prvních měsících musela překonat nedůvěru mongolských klientů v téměř neznámé služby, ale postupně se na základě kladných osobních referencí klientů stala v rámci populace mongolských mluvčí známou. Ohledně osobních dat klientů nejsou pořizovány žádné oficiální záznamy a statistiky, ale i přesto lze tvrdit, že služby infolinky využívají dospělí klienti obou pohlaví, mladého, středního i staršího věku, rozličných profesí spíše střední výše příjmu (dělník, učitel, zdravotní sestra, obchodník, žena v domácnosti) a vzdělání (lidé se základním vzděláním i vysokoškolsky vzdělaní) a tvoří tak pestrý vzorek migrační populace z Mongolska. Druhá a třetí generace mongolských příchozí do ČR je už velmi dobře jazykově vybavena a schopna využívat obecně dostupných služeb sociální pomoci a služeb neziskových organizací, proto se na služby infolinky obrací primárně Mongolové nově příchozí do ČR nebo první generace mongolských migrantů.

V rámci projektu pracuji od samého počátku v roce 2008 na pozici operátora mongolské infolinky s krátkými přestávkami až doposud. Postupně jsem začala projekt také administrovat a pracovat na analýze zakázek klientů s cílem zkvalitnit poskytované služby. Postupem času vlivem narůstajících zakázek na krizová témata se začalo jevit jako nezbytně nutné, aby všichni operátoři infolinky absolvovali kurzy základní krizové intervence a poté i výcvik poskytování telefonické krizové intervence a byli mentálně i jazykově vybaveni tak, aby byli schopni vést hovor s klientem v krizi. V praxi se však ukázalo, že ne všechny postupy, které jsou funkční v českém kulturním prostředí, lze uplatnit na mluvčí z mongolského kulturního prostředí. Proto jsme začali hledat cesty a pracovat na formulacích a vyjádřeních, které by pracovníkům mongolské infolinky pomohly zvládnout obtížnosti komunikace s klientem v krizi, který je mongolský mluvčí. Analýza hovorů asistenční infolinky a také nahrávaných komentářů operátorů infolinky, pořizovaných v rámci supervizních setkání projektu, tvoří množství unikátního materiálu z oblasti komunikačních zvyklostí a pravidel, který dosud nebyl z etnolingvistického hlediska zkoumán.

2. Výchozí materiál a členění práce

2.1 Výchozí materiál a výběr témat

Práce je založena především na analýze a popisu vybraných prepisů telefonických kontaktů a zakázek Asistenční infolinky v mongolském jazyce, což je projekt založený v roce 2018, zaštitěný organizací Charita Česká republika. Dále pak prepisu komunikace zaznamenané při vytváření modelových situací hovorů infolinky operátory infolinky (mongolskými rodilými mluvčími) na školení telefonické krizové intervence a v rámci supervizních setkání asistenční infolinky. Modelové situace se zakládají na konkrétních situacích, které se odehrály v reálném životě klientů a byly zaznamenány jako zakázky infolinky.

V letech 2008-2018 během poskytování služeb infolinky bylo pořízeno celkem 1472 zápisů o zakázkách klientů. Prošla jsem všechny tyto zápisy a soustředila se zejména na údaje z let 2015-2017 (743 zakázek), kdy se operátoři začali cíleně věnovat poskytování krizové intervence po telefonu pro klienty, kteří se nacházeli v těžké životní (rozvod, nemoc), velmi stresové (komunikace s policistou během silniční kontroly, komunikace na úřadech), někdy až krizové situaci (akutní zranění, domácí násilí). Většinu zakázek tvoří hovory, které nejsou nijak mimořádné obsahově ani emočně. Nejběžnějším typem dotazu jsou otázky ohledně pobytu v ČR, získání kontaktu na vzdělávací zařízení nebo lékaře, orientace v právech a povinnostech na úřadě. Dle doporučení operátorů a také na základě proběhnutých supervizních setkání jsme pak společně s operátory infolinky vybrali 16 prepisů dlouhých hovorů (přesahujících 60 minut), které obsahovaly techniky poskytování krizové intervence po telefonu nebo obsahovaly momenty značného nedorozumění mezi operátorem a klientem. Tyto jsem podrobně analyzovala a vedla o nich další hovory s konzultanty. Na základě nahrávek a zápisů z pravidelných setkání pracovníků infolinky s vedoucím projektu, metodikem a supervizorem projektu, které probíhají 1x měsíčně od začátku projektu až dosud, jsem vybrala čtyři tematické okruhy zakázek (výchova dětí, onemocnění a psychické nemoci, závislost a domácí násilí, úmrtí a pohřeb), u nichž opakovaně docházelo k nedorozumění s klientem a na setkáních se o nich podrobně hovořilo. K těmto jsem připojila také moment zahájení a ukončení hovoru, neboť operátoři během působení na infolince zjistili, že volba prvního oslovení a několika úvodních vět s klientem může ovlivnit nastavení celého hovoru, určuje role v následné

komunikaci, a pokud operátor nereaguje v souladu s komunikačními pravidly, může velmi snadno ztratit důvěru klienta. V metodickém pokynu infolinky jsou uvedeny standardizované úvodní a závěrečné formulace operátorů, ale komunikační pravidla užívání pozdravu a rozloučení jsou v českém a mongolském kulturním prostředí natolik odlišná, že přesné užívání zmíněných formulací nepůsobí na klienty přirozeně a může vytvořit komunikační bariéru. Více se o tomto jevu zmiňuji v příslušné podkapitole.⁴⁵

Z obsáhlého materiálu zápisů zakázek klientů linky a prepisů telefonických hovorů infolinky jsem vybrala ty úseky, které zachycují promluvy mongolských mluvčích ve stresové, krizové nebo velmi nestandardní životní situaci, neboť v takovém životním okamžiku se stává, že člověk přestane kontrolovat své sociální role a vystupování a při řešení krize čerpá z původních naučených postupů a jemu přirozeného chování. Proto se domnívám, že v emočně vyhocených a mezních situacích přestane mongolský mluvčí používat fráze a jazykové prostředky spojené s komunikací s autoritami na úřadech a institucích v českém kulturním prostředí, ale jedná a vyjadřuje se přirozeně, a tedy s ohledem na běžně zažitá myšlenkové postupy a vnímání světa v mongolském kulturním prostředí. Samy některé konflikty v komunikaci pak vyplývají z rozdílného komunikačního chování mluvčích v českém a mongolském prostředí.

Součástí zkoumaného materiálu jsou i nahrávky řízených živých hovorů na určená témata s konzultanty, rodilými mluvčími mongolského jazyka, které byly pořízeny během terénního výzkumu v Mongolsku v letech 2011 a 2015. Jedná se o 17 nahrávek s 9 konzultanty o celkové délce 43 hodin záznamu rozhovorů. Při popisování výchozí situace v Mongolsku a socio-kulturního kontextu vybraného tématu jsem čerpala kromě údajů zmíněných z uvedených zdrojů a publikovaných prací také z materiálu získaného během těchto terénních výzkumů. Výzkum jsem prováděla na venkově (Archangajský ajmak, Chovdský ajmak) i ve městě (Ulánbátar, Chovd, Erdenet) formou nezáúčastněného pozorování, ze kterého jsem si vedla poznámky, a také formou řízených rozhovorů na předem vybraná témata. Nahrávala jsem rozhovory za účelem získat informace o tabuizovaných tématech mongolské společnosti. Rozhovory začínaly dotazy na rodinu a jednotlivé členy rodiny, jejich jména a rodný kraj mluvčího. Toto úvodní téma navodilo ve většině případů příjemnou atmosféru ve společnosti, umožnilo vyměnit si několik

---

⁴⁵ Kapitola 3.1 Zahájení a ukončení hovoru.

zdvořilostních frází a vést poměrně delší počáteční hovor v bezpečném komunikačním prostředí pro konzultanta. V mnoha případech šlo pouze o přátelské popovídání a k dotazům ohledně závažnějších témat jsme se s konzultantem vzhledem k časovým možnostem už nedostali, neboť úvodní část zdvořilého hovoru může trvat pocitově pro mluvčího z českého kulturního prostředí dosti dlouho, bez jejího absolvování však nelze přejít k tématům závažnějšího charakteru. V některých případech se mi podařilo doptávat na mimořádné události v kraji, hovor se ovšem vedl spíše v obecné rovině. V několika málo případech byli konzultanti ochotni hovořit i o tabuizovaných tématech (nemoc, pohřeb) v souvislosti se svými blízkými, zejména při delším pobytu v jurtě u rodiny konzultanta. Menší ochotu mluvit o negativních skutečnostech umocňoval mimo zvyklost nevyslovovat negativní a nepříjemné skutečnosti i ten fakt, že jsem byla zástupcem cizí kultury. Údaje o konzultantech, participantech rozhovoru a jejich charakteristiku jsem zaznamenávala vždy, pokud to bylo možné.

2.2 Metody práce

Při analýze komunikačního chování mongolských mluvčích na asistenční infolince vycházím ze studií interkulturní komunikace Ingrid Piller (2011), která relativizuje koncept Sapir-Whorfovy hypotézy, že „kultura skrze jazyk určuje myšlení“, či v jemnější verzi „kultura skrze jazyk ovlivňuje myšlení“ (Piller 2011, 40). Piller (2011) se mimo jiné opírá o pojetí „komunikační kompetence“ popsané Dell Hymesem, tj. znalostí mluvčího jazyka, kterou si musí osvojit, aby byl schopen správného užití jazyka v určitém sociálním kontextu. Při analýze komunikačního chování se dle Piller (2011) musí brát v potaz sociální kontext situace, sociální role mluvčích, vliv kulturního prostředí, které ovšem nemusí být neměnné, ale proměnlivé dle interakce mluvčích jazyka v cizím kulturním prostředí. Proto zkoumám při rozboru problematických míst v hovoru infolinky, kdy došlo k nedorozumění nebo mluvčí užil výrazy mongolského jazyka neadekvátně v dané situaci, zda klient infolinky či operátor infolinky užívá mongolský jazyk v souladu s mongolským či českým kulturním prostředím, dle sociálních rolí, zvyklostí a pravidel chování typických pro mongolskou či českou společnost. A dále si všímám i vlivu kulturního prostředí na slovní zásobu a její použití ve vybraných situacích.

Zkoumaný materiál odpovídá dle mého názoru nejvíce pojetí interkulturní komunikace ve své čisté formě, neboť do rozhovoru vstupují mluvčí stejného jazyka (mongolština),

ale jednají pod vlivem různého socio-historického kontextu, zvyklostí a vzorců chování. Operátor jako představitel instituce, na základě absolvovaného výcviku práce na infolince a poskytování krizové intervence po telefonu, může střídat role tlumočníka, interkulturního pracovníka, intervenčního pracovníka či čistě informátora, který poskytuje údaje. Klient pak může volbou jazykových prostředků navodit roli kamaráda, autority, oběti či známého a ovlivnit chování pracovníka na lince.

Piller (2011, 57) se zabývá také přítomností banálního nacionalismu v povědomí mluvčích jazyka. Spolu se stereotypy chování vytváří banální nacionalismus předpoklady jednání a průběhu komunikace. Ve své krajní podobě se pak může v komunikaci mluvčích objevit i jako rasismus. Při své analýze uvažuji i tento vliv na jednání a komunikaci mluvčích na infolince a volbu výrazů pro pojmenování skutečnosti.

Práce obsahuje přepisy rozhovorů operátorů infolinky (O) s klienty (K), a také úryvky přepisů hovorů s konzultanty (Ko) na vybraná témata, které byly uskutečněny s mongolskými rodilými mluvčími. Vždy je zachováno pořadí vět v hovoru a jsou uvedeny jen vybrané úryvky hovorů relevantní ke zkoumanému tématu či popisovanému jevu. Text přepisu hovorů či výrazů a slovních spojení v mongolském jazyce je uveden kurzívou, jednotlivé výrazy a slovní spojení, které jsou dále v textu komentovány, jsou pak ještě označené tučným fontem. Za jednotlivými větami či výrazy v mongolském jazyce následuje vždy hned překlad. Jednotlivé příklady ve formě vět či slovních spojení nebo výrazů jsou vztupně číslovány. Citace v cizím jazyce jsou uvedeny kurzívou, překlad cizojazyčné citace následuje přímo za citací, je uveden v hranaté závorce.

S ohledem na ochranu citlivých údajů o klientech a vzhledem k tomu, že ne vždy bylo vhodné a možné vyžádat si od klienta souhlas se zaznamenáním jeho promluvy, uvádím v úryvcích hovorů pozměněné informace týkající se věku, pohlaví, situace a sledu událostí, zachovávám ovšem v přesném znění některé specifické výrazy, obraty, úryvky hovorů a vyjádření emocí, podobně jako je tomu v publikaci *Krizová intervence v kazuistikách* Filipa Brože a Daniely Vodáčkové (Brož, Vodáčková, 2015). Cílem bylo zachytit a popsat specifické jazykové situace a prostředky při maximální ochraně osobních dat a informací o klientech.

TRANSLITERACE

Pro přepis mongolských jmen, názvů děl, termínů i přímé řeči z azbuky do latinky používám transliteraci dle Aleny Oberfalzerové v práci *Metaphors and Nomads* (Oberfalzerová 2006, 15).⁴⁶ Transliterace umožňuje zachování pravopisných norem chalchské mongolštiny, je zaznamenán každý znak, který by byl uveden i v přepisu mluveného jazyka do písemné formy azbukou. Každé písmeno má svůj ekvivalent, mimo měkký a tvrdý znak, místo kterých je použito příslušného krátkého vokálu podle vokální harmonie. Sémanticky rozlišovací párové fonémy (grafémy) jsou odlišeny apostrofy, místo pro tento účel dříve v české literatuře užívaných přehlásek, háčků a samostatných grafémů: o/ö → o/o', c/č → c/c', dz/dž → z/z', s/š → s/s' apod.

Problematická písmena:

Cyrilice	Latinka
У	u'
Ө	o'
Ж	z'
З	z
Ч	c'
Ц	c
Ш	s'
Х	h
Е	ye, yo', y (pouze před –ий)
Ё	yo
Ю	yu, yu'
Я	ya, y (pouze před –ы)
Й	i (podle chalchské výslovnosti ай, ей, ой, уй, үй, ий → ai, ei, oi, ui, u'i, ii)
Ы	ii
Ь	i, e/o' (před sufixem voluntativu –е → -ye / -yo')
Ъ	a/o (před sufixem voluntativu –я/ё → -ya/-yo, i po šeplových souhláskách před sufixem voluntativu)

---

⁴⁶ Tento přepis použila autorka již v roce 2002 ve své disertační práci na FF UK „Metaforická řeč a myšlení mongolských nomádů (analýza živých rozhovorů)“.

Pouze některé mongolské termíny, pojmy a geografické názvy uvádím tak, jak jsou zavedené v úzu českého jazyka, neboť se ve své formě používají již delší dobu a jsou českému čtenáři takto známé.

2.3 Členění práce

Práce je členěna na úvodní část popisující hlavní cíle a výzkumný záměr disertační práce. Následují čtyři hlavní kapitoly a závěr práce.

V první kapitole je nastíněna situace mongolských migrantů v České republice a její hlavní proměny od roku 2000 do současnosti. Kapitola obsahuje také teoretická východiska pro zpracování materiálu a přístupu k jeho analýze. Podává stručný přehled dosavadního výzkumu v oborech lingvistická antropologie, sociolingvistika, etnolingvistika, etnografie komunikace a interkulturní komunikace, s ohledem na cíle práce a zkoumaný materiál. Přibližuje projekt Asistenční infolinky v mongolském jazyce, jeho historii a současné směřování.

Druhá kapitola nastiňuje výchozí materiál, výběr témat pro analýzu rozhovorů, metody a členění práce.

Třetí kapitolu tvoří pět podkapitol, každá zpracovává předem vybrané téma s ohledem na specifika komunikace mluvčích mongolského jazyka, zejména v českém kulturním prostředí. Každé z vybraných témat (1. zahájení a ukončení hovoru, 2. výchova dětí, 3. onemocnění, psychické nemoci, 4. závislosti, domácí násilí, 5. úmrtí, pohřeb) obsahuje nejprve uvedení do sociálního a kulturního kontextu v mongolské kultuře, dále pak slovníček zjištěných specifických výrazů a slovních spojení k tématu, dále přepis vybraných hovorů k tématu spolu s kometáři na základě analýzy textu z etnolingvistického hlediska a na základě informací zjištěných z řízených hovorů s konzultanty. Pokud se k tématu váže další kulturně-specifické téma či jev, je uvedeno v podkapitole u příslušného tématu.

Čtvrtou kapitolu tvoří závěr práce, kde uvádím souhrn nejdůležitějších výsledků, k nimž jsem při zpracování zvoleného materiálu a na základě analýzy hovorů dospěla.

Následuje seznam konzultantů, transliterace, přehled použitých pramenů a odborné literatury a přílohy.

3. Specifika komunikace mongolských mluvčích (analýza vybraných rozhovorů)

3.1 Zahájení a ukončení hovoru

V této kapitole se nejprve snažím přiblížit sociální a kulturní kontext, který souvisí s popisovaným tématem a zásadně ovlivňuje pochopení způsobu komunikace mongolských mluvčích. Velkou pozornost věnuji tématu oslovení mluvčího a příbuzenské terminologii v mongolštině. Volba patřičných termínů a slovních obrátů hned na počátku hovoru může významným způsobem určovat další průběh komunikace v mongolském jazyce. Na vybraných příkladech hovorů s komentáři ukazují možné rozdíly ve vnímání komunikace mongolského a českého mluvčího a zaznamenávám příklady vhodné komunikace při navázání či ukončení hovoru tak, jak se osvědčily v průběhu projektu Asistenční infolinky v mongolském jazyce.

Informace k tématu poskytli všichni oslovení konzultanti, cenné komentáře a příklady k tématu jsem získala zejména z řízeného rozhovoru s konzultantkou Otgonhu'u oslovenou během terénního výzkumu v Chovdském ajmaku (2015). Konzultantka pracovala jako učitelka anglického jazyka na základní škole v Ulánbátaru, ale pocházela z venkova (Chovdský ajmak), sama si byla vědoma a dokázala popsat odlišnosti komunikace venkovského a městského prostředí. Neméně cenným zdrojem informací byl nahrávaný řízený hovor s konzultantem Luvsandorz'em, který vyrůstal na mongolském venkově v rodině lamy, absolvoval akademickou dráhu v Ulánbátaru a již několik let žije v Praze. Má tedy zkušenost s tradiční pasteveckou kočovnou kulturou, ale stejně tak i s jazykem a způsobem života městských Mongolů, a zároveň udržuje kontakty s Mongoly žijícími v ČR. Pokud není uvedeno jinak, zmínil všechny v této kapitole níže uvedené příklady zástupných jmen i obrátů k oslovení účastníka komunikace při rozhovoru vedeném v únoru 2018.

Tématem příbuzenské terminologie se zabýval ve své diplomové práci jako jedním z mnoha témat již Weigert (2005). Reviduji v jeho práci uvedené výrazy a doplňuji je o další termíny a vysvětlení jejich užití v komunikaci, které jsem získala z řízených hovorů s konzultanty či si je sama zaznamenala při terénním výzkumu na základě pozorování.

Pokud je to možné, ověřuji hesla v dostupných slovnících (Hangin, Ceval, Ganhuyag, MHDTT)⁴⁷ a doplňuji jejich výklad.

3.1.1 Sociální a kulturní kontext

Na základě zkušeností a předpokládané odlišné volby pro formulace užívané při zahájení a ukončení hovoru mongolských mluvčích ve venkovském prostředí, ve městě a v oficiální komunikaci na úřadech chci poukázat na jazykové a kulturní rozdíly odrážející se hned v úvodu nebo při ukončení komunikace.

Na základě vlastní zkušenosti a materiálu získaného z terénního výzkumu mohu konstatovat, že způsob formulace otázek při pozdravu a prvním oslovení při navázání komunikace se velmi liší v mongolském prostředí na venkově a v Ulánbátaru, popřípadě dalších městech. Tradičně se ve venkovském kočovném prostředí osloví neznámý nebo i známý člověk pomocí formulace dotazu vyjadřující a komentující nějaký děj, nejčastěji vázaný na činnost, kterou právě vykonává:

(1) *Haanaas ireed haas'aa yavah ve?*

Odkud kam jdete?; dosl. Odkud přicházejete / přicházející(e) kam půjdeš / půjdete?

(2) *Haanaas irsen hu'n be dee?*

Odkud jsi přišel / přišla?, nebo v určitém kontextu může znamenat také: Odkud pocházíš / pocházíte?; dosl. Odkud přišedší člověk (to je)?

(3) *Saihan havarz'iz' / zusaz' / namarz'iz' / o'volz'iz' baina yy?*

Trávíte dobře jaro / léto / podzim / zimu?; dosl. Pěkně „jarníte / letníte / podzimníte / zimníte“?

Zatímco v městském prostředí je už běžné používat ustálenou frázi:

(4) *Sain baina uu?*⁴⁸

---

⁴⁷ CEVAL, Ya., 1966, *Mongol helnii tovc' tailbar toli* [Stručný výkladový slovník mongolského jazyka]. Ulaanbaatar.

GANHUYAG, C', 2005, *Mongolian English Dictionary* [Mongolsko-anglický slovník]. Project Monendic, Ulaanbaatar.

HANGIN, G., 1986, *A Modern Mongolian-English Dictionary* [Moderní mongolsko-anglický slovník]. Research Institute for Inner Asian Studies, Indiana University.

Mongol helnii delgerengu'i tailbar toli [Podrobný výkladový slovník mongolského jazyka]. Ulaanbaatar 2008, zkráceně MHDTT.

⁴⁸ Konzultant Luvsandorž' uvedl, že na začátku období socialismu (20. a 30. léta 20. st.) byly slovní obraty užívané při pozdravu na venkově zakázány jakožto buržoazní přežitek a nařízeno bylo zdravít pomocí fráze „*Sain baina uu*“.

Dobrý den.; dosl. Je dobře?, Jsi / Jste dobře?

(5) *Sain uu?*

Ahoj; dosl. Dobře?

Při telefonickém kontaktu se pak Mongolové běžně ohlásí pouze krátkou formulací:⁴⁹

(6) *Baina uu?*

Haló?; dosl. Jsi / jste (tam)?

Pracovníci Asistenční infolinky v mongolském jazyce používají jako formální představení nejčastěji následující fráze:⁵⁰

(7) *Sain baina uu, Lavlah utas.*

Dobrý den, Infolinka.; dosl. Je dobře, Informační linka.⁵¹

(8) *Sain baina uu, Harita lavlah baina. Za, taniig sonsoz' baina.*

Dobrý den, Info(linka) Charita, poslouchám Vás.

(9) *Harita tuslamz'iin utas baina, sain baina uu.*

Charitní linka pomoci, dobrý den.

(10) *Sain baina uu, ta Harita baiguullagatai holbogdloo. Za, bi taniig sonsoz' baina, ta yariz' bolnoo.*

Dobrý den, jste ve spojení s organizací Charita. Já vás poslouchám, můžete mluvit.

Vzhledem k výše uvedenému může úvodní formulace otázky při navázání kontaktu s pracovníkem infolinky působit na mongolského klienta nezvyklým, velmi institucionalizovaným a formálním dojmem. Vychází ovšem ze zásad poskytování sociálních služeb v České republice a z cíle poskytnout klientovi hned na začátku

---

⁴⁹ Často se však neohlásí vůbec a začnou přímo fakticky mluvit, a to i se zcela neznámou osobou. Jak potvrdili konzultanti, úvodní představení se a sdělení jména nepovažují za příliš důležité sdělit vůbec nebo sdělit hned na začátku hovoru.

⁵⁰ Tyto formulace vymyslely v rámci supervizních schůzek rodilé mluvčí mongolského jazyka pracující jak operátorky v projektu Asistenční infolinky v mongolském jazyce Charity ČR na základě vzorových frází poskytování sociálního poradenství po telefonu zadaných od metodika projektu.

⁵¹ Výraz *utas* nese primární význam „nit, vlákno, provaz, šňůra“, ale také „kabel, drát“ nebo „linie, vedení“. Přeneseně nese také význam „telefon, telefonní spojení“. Srov. Ceval (1966, str. 603), Ganhuyag (2005, str. 983), Hangin (1986, str. 554), MHD TT (2008, str. 2248). V přeneseném slovním významu „telefon“ je silně patrný popisný aspekt mongolského jazyka při utváření slov. Každý telefonní přístroj musel být dříve zapojen „šňůrou“ či „kabelem, drátem“ do elektrického vedení. A důležitý v procesu telefonování nebyl přístroj sám o sobě, ale přenos spojení pomocí drátu nebo šňůry. Dnešní mobilní telefonní přístroje (*gariin utas*; dosl. ruční šňůra) už nemají pevné spojení s kabelem, přesto se v běžném hovoru pro tyto přístroje užívá pouze zkráceného výrazu *utas* (šňůra, drát), od nějž bylo odvozeno sloveso *utasdah* (telefonovat; dosl. šňůrovat, drátovat, kabelovat). Srov. MHD TT (2008, str. 2249).

kontaktu ujištění a ověření statutu strany operátora. Formální pozdrav také napomáhá k určení rolí operátor-klient na začátku hovoru.

S podobnými rozpaky může být ze strany klienta vnímán pozdrav a větné formulace na závěr při ukončení hovoru. Ze sdílených zkušeností operátorů linky vyplývá, že klient často ukončuje hovor bez slovního vyjádření, pouhým technickým ukončením telefonického spojení. Naproti tomu operátor po ověření situace, že klient už nemá další dotazy a zakázku, formulují formální pozdrav při ukončení hovoru, někdy spolu s poděkováním. V českém prostředí telefonických linek pomoci je jednou z možných a často užívaných formulací ukončení hovoru vyjádření povzbuzení „Držíme palce!“, což je v mongolském jazyce možné vyjádřit opisem a nikoli doslovně:

(11) ***Bayartai.***

Na shledanou.; dosl. S radostí.

(12) ***Za tand amz'ilt hu'sye!***

Držíme Vám palce!; dosl. Přeji Vám úspěch!

(13) ***Tand amz'ilt hu'sye, durtai u'yedee zalgaarai, bayartai.***

Já Vám držím palce (dosl. přeji úspěch) a zavolejte, když budete chtít (dosl. ve své době kdy budete mít chuť). Na shledanou.

(14) ***Tu'r bayartai, bi tanii zalgahiig hu'leez' baiya.***

Zatím se mějte a budu čekat, že se ozvete.; dosl. Na krátkou dobu s radostí (nashle) a budu čekat, až zavoláte.

(15) ***Bu'h yum tani bu'tne gedegt naidaz' baina!***

Doufám, že všechny vaše věci dobře dopadnou.

(16) ***Tand setgeliin hattai tenheetei baihiig hu'sye.***

Přeji, abyste měl/a dost odhodlání a výdrže; dosl. měl/a klidnou mysl a silnou vůli.

Tyto výše uvedené formulace vznikly dle zadání k překladu českých frází, které se používají při poskytování telefonického sociálního poradenství a krizové komunikace po telefonu. Sestavily je operátorky mongolské infolinky, rodilé mluvčí mongolského jazyka, žijící dlouhá léta v městském prostředí a obeznámené s formálním jazykem prostředí institucí a úřadů.

V českém prostředí často užívaná formulace „Volejte, jsme vám k dispozici.“ se v prepisech hovorů objevovala v různých podobných variantách:

(17) *Ta dahiad bidend handaarai, bid bainga utsan deeree baina.*

Zavolejte nám znovu (dosl. obraťte se na nás), budeme pořád na telefonu.

(18) *Biden lu'u hezeed c' zalgasan bolno s'u'u! Bidnii haalga tand hezeed neelttei.*

Můžete nám zavolat kdykoliv! U nás máte dveře vždycky otevřené.

Mongolští konzultanti shodně uvedli, že druhá varianta užití formulace působí v hovoru nepřirozeným dojmem. Jedná se spíše o doslovný překlad doporučených frází z výcviku poskytování krizové intervence po telefonu a z hlediska mongolského hovoru nepůsobí formulace přirozeně, spíše umělým a vykonstruovaným dojmem.

Záměrem pracovníka telefonické linky pomoci má být ukončení hovoru pozitivním způsobem, s pozitivní vyhlídkou do budoucnosti či povzbuzení klienta v jeho dalším konání. V mongolském jazykovém kontextu působí taková snaha nevhodně, strojeně, někdy až směšně, záleží na konkrétní komunikační situaci.

Operátorka pocházející z kulturního prostředí mongolského venkova, která žije v ČR více než pět let, komentuje větné formulace užívané při rozloučení následovně:⁵²

(19) „*Mongol soyold salah yos hiih u'yed „bayartai, bayarlalaa“ gedeg u'giig heregleh ni nileed hoz'uud orz' irsen bo'good horin zuunii eheer oros helnees orc'uulan zeelz' hereglez' ehelsen bololtoi. Minii biye niislelees alsлагдсан negen z'iz'ig hotoos garaltai bo'good namaig arvan hoyor nastai baihad niislelees irsen manai hamaatnii hu'uhduud manaid oroin hool idsenii daraa „bayarlalaa“ gez' heleed s'ireenees bosoh ni nadad ih sonin sanagdaz' bailaa. Harin horin z'iliin daraa esregeeree manai u'ilc'luulegc'iin dator zarim negen u'ilc'luulegc' nar „bayarlalaa, bayartai“ gez' helehgu'igeer utsaa taviz' baigaa nadad ih sonin sanagdah bolson. Magadgu'i soyoliin onclog irgens'ilees yaria to'gsgoh baidal nileed hamaaraltai yum. Odoo c' hu'rtel Mongold yalanguya ho'doo nutagt “bayartai, bayarlalaa” gedeg u'giig heregleh tiim c' elbeg bis' yum. Mongolc'uud salah yos hiihdee “za bi yavlaa“, „za yavlaa s'u'u“, „sain yavaarai“ geh metc'ilen salah yos hiideg baisan endees harahad „bayartai“ gedeg u'giig hereglehgu'i baih ni soyolgu'i bu'duuleg yosond hamruulz' bolohgu'i gez' bodos' baina.*“

---

⁵² Přepis dle záznamu rozhovoru s operátorkou infolinky, mongolskou rodilou mluvčí z roku 2015. V době hovoru bylo mluvčí 33 let a žila v ČR už déle než 5 let.

[Do mongolské kultury proniklo užívání slov jako „na shledanou“ a „děkuji“ při loučení hodně pozdě, pravděpodobně se začala používat pod vlivem výpůjček z ruštiny počátkem 20. století. Já (dosl. mé tělo) pocházím z malého města daleko od hlavního (města) a když mi bylo 12 let, přijely na návštěvu děti našich příbuzných z hlavního města, a poté, co dojedly večeři, řekly „děkuji“ a vstaly od stolu, to mi připadalo velice zvláštní. Oproti tomu teď po dvaceti letech se mi zdá zvláštní, když někteří z našich klientů ukončují telefonický rozhovor, aniž by řekli „děkuji“ a „na shledanou“. Možná že zakončování rozhovoru závisí na kulturních a civilizačních zvláštностech. Dodnes v Mongolsku, zvláště na venkově, není používání výrazů „na shledanou, děkuji“ příliš časté. Mongolové při loučení obvykle říkají: „Tak já půjdu.“, „Už půjdeme / půjdete / půjdeš?“, „Šťastnou cestu. (dosl. Dobře prosím jed'te / jděte!)“ a podobně, a když to takto vidím, tak myslím, že neužívání slov jako „na shledanou“ není projevem nějaké nekulturnosti nebo hrubosti.]

Mongolové, kteří žijí v České republice, ve většině případů velmi rychle přivykají jazykovým a kulturním zvyklostem dané společnosti a snadno mezi pravidla komunikačního chování zařadí poděkování na konci rozhovoru. Tento aspekt chování v cizím prostředí souvisí s po generace vypěstovanou nutností nomádů okamžitě reagovat a přizpůsobit se na nově přichozí podmínky okolního prostředí, ať už klimatické či sociální. Tyto vzorce chování jsou hluboce ukotveny i u čistě městských generací Mongolů. Operátorky mongolské a vietnamské infolinky se během rozhovorů na schůzkách k projektu infolinky několikrát zmínily o odlišném chování komunity vietnamských a mongolských mluvčích. Zatímco Vietnamci se spíše sdružují do větších etnicky homogenních propojených komunit, Mongolové navazují kontakty spíše s majoriní společností a nebývají přísně svázáni s kulturními pravidly své země původu, což se projevuje rychlejší adaptabilitě na nové kulturní prostředí.

V mongolštině se výrazy *bayartai* [na shledanou; dosl. s radostí] a *bayarlalaa* [děkuji; dosl. zaradoval(a) jsem se] v běžném hovoru příliš nepoužívají. Zvláště když spolu Mongolové telefonují, ukončují rozhovor nejčastěji částicemi *za za* [tak tak, *přítakání*]. Výrazy *bayartai* [na shledanou; dosl. s radostí], *tu'r bayrtai* [zatím nashledanou, dosl. dočasně s radostí], *bayarlalaa* [děkuji; dosl. zaradoval(a) jsem se] nejsou pohodlné k používání v hovoru vzhledem ke své délce a snaze mluvčích o úspornost a rychlost vyjádření. Podobně jako se v poslední době mezi mladší generací v Mongolsku začaly užívat pro začátek a ukončení hovoru anglické pozdravy *hi* [ahoj], *by* [pa / nashle], užívají

často Mongolové v České republice v hovoru výrazy *ahoj*, *čau*, které píšou také na konec sms zpráv a e-mailů, jejichž text je jinak celý psán v mongolštině. Operátoři mongolské infolinky to považují za módní trend, který užívají spíše mladší Mongolové se zkušeností komunikace na sociálních sítích, kde mohou upřednostňovat úspornou formu sdělení. Při absenci citových vazeb k cizímu jazyku používají v komunikaci výrazy s ohledem na jejich formu na úkor obsahu. V emailové komunikaci se výrazy *bayartai* [na shledanou; dosl. s radostí], *tu'r bayrtai* [zatím nashledanou, dosl. dočasně s radostí], *bayarlalaa* [děkuji; dosl. zaradoval(a) jsem se] užívají častěji, neboť se jedná o psaný projev jazyka a více formalizovanou formu komunikace.

3.1.2. Vybrané výrazy a slovní spojení (zahájení a ukončení hovoru)

Přehled frází a slovních spojení komentovaných výše v textu:

- ***Baina uu?*** - při telefonickém kontaktu Haló?; dosl. Jsi/jste (tam)?.
- ***Bayarlalaa.*** - Děkuji.; dosl. Zaradoval(a) jsem se.
- ***Bayartai.*** - Na shledanou.; dosl. S radostí.
- ***Haanaas irsen hu'n be dee?*** - Odkud jsi přišel/la?; Odkud pocházíš/ pocházíte?; dosl. Odkud přišedší člověk (to je)?
- ***Saihan havarz'iz' / zusaz' / namarz'iz' / o'volz'iz' baina yy?*** - Trávíte dobře jaro / léto / podzim / zimu?; dosl. Pěkně „jarníte / letníte / podzimníte / zimníte“?
- ***Sain baina uu?*** - Dobrý den; dosl. Je dobře? Jsi/Jste dobře?
- ***Sain uu?*** - Ahoj; dosl. Dobře?
- ***Tu'r bayartai.*** - Zatím na shledanou.; dosl. Dočasně s radostí.
- ***Za tand amz'ilt hu'sye!*** – dosl. Přejí Vám úspěch!; přen. Držíme Vám palce!

3.1.3. Hovory s komentářem

Na základě analýzy zkoumaného materiálu jsem vybrala následující hovory z přepisů záznamů komunikace na mongolské infolince v letech 2015-2018 jako ukázkové hovory typické komunikace mezi operátorem a klientem v úvodu a při ukončení telefonického spojení. Zajímavý je rozdílný přístup klienta k operátorovi, kdy pomocí volby zájmen a oslovení určuje klient své sociální postavení i míru zdvořilosti v komunikaci s operátorem. V mongolské společnosti má starší osoba vyšší hierarchické postavení, ať se jedná o mluvčímu blízkou nebo zcela neznámou osobu. Od mládí jsou děti vedeny

k tomu, aby se ke starším lidem chovaly patřičně zdvořile, což zahrnuje i ochotu pomoci a vyhovět přáním a požadavkům starší vážené osoby. Tento vztah hierarchického postavení ve společnosti v závislosti na věku se netýká pouze dětí a dospělých, ale je patrný také v interakci dvou dospělých osob, jejichž věk nemusí být ani příliš odlišný. Tato společenská konvence je jedním z důvodů, proč se v mongolském kulturním prostředí mluvčí často dotazují na věk druhé osoby, ať už se jedná o ženu či muže. Je totiž nezbytné znát své postavení vůči komunikačnímu partnerovi, aby mohl mluvčí správně volit jazykové prostředky a nenarušil komunikaci nevhodným jazykovým jednáním.

3.1.3.1 Hovor č. 1

Na infolinku zavolala starší žena, Mongolka pobývající v ČR se svým mongolským manželem, která se chtěla informovat ohledně možnosti pobytu a práce ve Švédsku pro svého muže. Téma hovoru patřilo k často řešeným zakázkám na infolince, klientce byly poskytnuty základní informace související s pobytem v ČR. Informace ohledně pobytu a pracovních možností ve Švédsku infolinka neposkytuje. Hovor proběhl klidně, klientka nebyla ve stresu ani spěchu, nebylo třeba poskytovat krizovou intervenci.

Operátor:⁵³ *Baina uu, taniig sonsoz' baina.*

Haló, poslouchám Vás.

Klient:⁵⁴ *Sain baina uu, ta nar u'negu'i zo 'vlogoo o'gdog u'u?*

Dobrý den, poskytujete bezplatné poradenství?

O: *Tiim ee, tand yamar asuult baigaa bol?*

Ano, jaký máte dotaz?

K: ***Manai no'hor*** *C'ehiin irgens'il avsan yum aa, S'veded oc'iz' az'illah gez' baigaa yum.*

Můj (dosl. náš) manžel dostal české občanství, ale chystá se odjet a pracovat ve Švédsku.

.....

O: *O'or asuult baina uu?*

---

⁵³ Dále uvedeno zkráceně jako O.

⁵⁴ Dále uvedeno zkráceně jako K.

Máte ještě jiný dotaz?

K: *O'or c' yum alga daa.*

Žádný jiný nemám. (dosl. Něco / cokoli jiného už není. / I jiná věc chybí přeci.)

O: *Hereg garval dahiad zalgaarai.*

Budete-li potřebovat, znovu zavolejte. (dosl. Vyskytne-li se věc, opět se prosím spojte.)

K: *Bayarlalaa. Bayartai.*

Děkuji. (dosl. **Zaradoval jsem se.**) **Na shledanou.** (dosl. **S radostí.**)

O: *Tand c' bas bayarlalaa. Bayartai.*

Těšilo nás. (Taky děkujeme; dosl. Zaradoval jsem se.) Na shledanou. (dosl. S radostí.)⁵⁵

3.1.3.2 Hovor č. 2

Následující ukázka hovoru obsahuje přepis závěrečného úseku komunikace krátkého telefonického spojení, v němž mongolský klient žádal objednání do občanské poradny k právníkovi pro právní poradenství. Domluva na setkání (při tlumočení přes hlasitý odposlech či konferenční hovor) a objednání klienta do poradny je jednou z velmi často poskytovaných zakázek infolinky. Hovor proběhl klidně bez vypjatých emocí, nebyla poskytována krizová intervence.

Operátor:⁵⁶ ... *hervee ta oo'roo hu'svel bid tand tiis'ee utsaar yariad zo'vlogoo avah cag avc' o'gc' bolno.*

Pokud **Vy (sám/ sama)** byste chtěl(a), mohli bychom tam zavolat a domluvit Vám termín na poradenství.

Klient:⁵⁷ *Tegeec' c'i nadad cag avaad o'g!*

Ano, domluv mi tam termín! (dosl. Tak to udělej, ty vezmi čas a dej mně.)

---

⁵⁵ Hovor s klientem mongolské infolinky z roku 2014.

⁵⁶ Dále jen O.

⁵⁷ Dále jen K.

O: *Za tegye, uuc 'laarai ingehed ug ni manai u 'ilc 'ilgeend neree heleh s 'aardlagagu 'i tanii o 'mnoos yarih tohioldold tanii utas ner heregtei.*

Ano, dobře (dosl. **tak to udělám**), jen prosím (dosl. promiňte prosím, když je to tak), pro naši službu nemusíte své jméno uvádět (dosl. není požadováno říci své jméno), ale v případě, že budeme mluvit místo Vás, potřebovali bychom (znát) Vaše jméno a telefonní číslo.

.....

O: *Za, bayarlalaa, nad ruu ta horin minutiin daraa ergeed zalgaarai, tu 'r bayartai.*

Ano, **děkuji, zavolejte mi prosím** zpět za dvacet minut, **zatím na shledanou**.

K: *Za, za.*

Tak, tak.⁵⁸

KOMENTÁŘ K HOVORŮM:

Zatímco mongolský klient z hovoru č. 1 pochází nejspíše z městského prostředí nebo žije již delší dobu v České republice a používá ustálené formální výrazy pro pozdrav i rozloučení *Sain baina uu.* [Dobrý den.] a *Bayarlalaa.* [Děkuji. (dosl. Zaradoval jsem se.)] *Bayartai.* [Na shledanou. (dosl. S radostí.)]. Mongolský mluvčí hovoru č. 2 pochází spíše z prostředí mongolského venkova a v době pořízení nahrávky hovoru nepobýval v České republice příliš dlouho. Namísto formálních výrazů při rozloučení užil mluvčí pouze přitakání *Za, za.* [Tak, tak.].

Mluvčí hovoru č. 2 užíval pro oslovení operátora zájmeno *c 'i* [ty] a celou dobu rozhovoru operátorovi tykal *Tegeec ' c 'i nadad cag avaad o 'g!* [Ano, domluv mi tam termín! (dosl. Tak to udělej, ty vezmi čas a dej mně.)], což je běžné pro mluvčí z mongolského venkovského prostředí, kdy mladší účastník hovoru vyká staršímu a starší tyká mladšímu bez ohledu na předchozí seznámení či rodinnou příslušnost obou účastníků komunikace.⁵⁹ V tomto případě dochází k přenosu komunikační zvyklosti z mongolského do českého kulturního prostředí, což dělá potíže hlavně věkově mladším operátorům. Na schůzkách projektu infolinky jsme opakovaně probírali jejich pocit bezmoci, pokud je takto pomocí tykání osloví starší osoba a požaduje službu, kterou v rámci linky nedokážeme nebo nemůžeme poskytnout. Odmítnout takovou zakázku vzbuzuje v mladém člověku pocit

⁵⁸ Hovor s klientem mongolské infolinky z roku 2015.

⁵⁹ Srov. s informacemi dále v kapitole 3.1.2 Oslovení.

nevole, neboť takové jednání navozuje pocit provinění z nevhodného, nezdvořilého, neslušného, či dokonce hrubého jednání vůči starší osobě. Pocit dotčení v rámci komunikační situace, kdy neznámý člověk začne operátorovi tykat, který bychom očekávali v českém kulturním prostředí, se u mongolských operátorů nedostavuje, přestože jsou zvyklí na tuto komunikační zvyklost na území ČR. Podle doporučených postupů pro komunikaci na infolince by měli operátoři v uvedeném případě upozornit klienta, že na infolince si s klienty navzájem vykaží, protože linka je anonymní a mluvčí většinou neznají věk druhé osoby. Na základě analýzy rozhovorů je zřejmé, že toto odmítnutí nastolené společenské hierarchie se zatím událo pouze v jediném případě. V ostatních zaznamenaných případech operátoři setrvali v „podřízené“ pozici, kdy jim klient celou dobu telefonického kontaktu tykal a oni jemu vykali, nakonec zakázku odmítli s odkazem na pravidla poskytování služeb infolinky, podle jejich slov však mírný pocit provinění z nesprávného jednání přetrval. Domnívám se, že takto silný návyk správného komunikačního chování je umocněn výchovou v rodině, neboť užívat tykání a vykání se učí již malé děti, nejprve jen pasivně poslechem. Jedná se o zvyklost komunikačního chování, se kterou se mluvčí jazyka setrvale setkává ve společnosti. Proto může být velmi obtížné tento vzorec komunikačního chování změnit nejen formálně, užitím patřičných zájmen, ale i skrze emoční prožívání.

3.1.2 Oslovení

Formami oslovení v chalchské mongolštině se v současné době zabývá Benjamin Brosig (2018).⁶⁰ Dělí výrazy oslovení do skupin na podstatná jména (příbuzenské a profesní termíny, přátelské i urážlivé výrazy oslovení), vlastní osobní jména (v plně oficiální formě či ve formě přezdívky) a atributy (osobní zájmena, přivlastňovací přídavná jména, přivlastňovací zájmena a přivlastňovací příklonky).

Mongolští konzultanti se zcela shodli v názoru, že v mongolské společnosti volí mluvčí v komunikační situaci oslovení komunikačního partnera dle několika kritérií, bere přitom v potaz věk, pohlaví a společenské postavení. Konzultant Luvsadorz' pak uvedl níže zaznamenané příklady a komentář ohledně výrazů a jejich správném užití v komunikaci.

---

⁶⁰ BROSIG, B., 2018, Pronouns and other terms of address in Khalkha Mongolian. [Zájmena a další výrazy pro oslovování v chalchské mongolštině] In: *Philology of the Grasslands. Essays in Mongolic, Turkic, and Tungusic studies*. Edited by Ákos Bertalan Apatóczky, Christopher Atwood, Béla Kempf. Brill, Leiden, str. 101-111.

Při oficiálním styku se užívá oslovení *guai* [paní, pán], nářečně také varianta *hai* [paní, pán], které ovšem nemůže být užito samostatně, ale vždy stojí v postpozici za vlastním jménem nebo dalším jménem, jako například starší bratr (*ah*) nebo starší sestra (*egc'*), výraz sám o sobě (*guai!*) nelze na rozdíl od výrazů *ah* a *egc'* pro oslovení použít:⁶¹

(20) ***Pu'revz'av guai!*** - Pane Pu'revz 'ave!

(21) ***Ah guai!*** - Pane!, dosl. starší bratře / strýci pane

(22) ***Egc' guai!*** - Paní!, dosl. starší sestro / teto paní

Poslední dva zmíněné příklady oslovení byly užívány hlavně do období kolem roku 1930, nesou modální zabarvení vyjadřující úctu a respekt a nebylo možné je použít při oslovení vlastního člena rodiny, ale jen cizí osoby nebo osoby z okruhu známých lidí. Od 30. let 20. století se pak začaly užívat pouze výrazy *ah* [starší bratr, strýc, starší příbuzný] a *egc'* [starší sestra, teta, starší příbuzná], které nesou několik funkcí. Jednak pojmenovávají členy rodiny (starší bratr, starší sestra), a mimo tento primární význam se rozšiřuje jejich sémantické pole na jakoukoli starší osobu mužského či ženského pohlaví.

Mezi členy rodiny je zcela vyloučeno oslovovat komunikačního partnera jeho jménem. Mluvčí používá přímo pojmenování dle člena rodiny ve vztahu k mluvčímu (sestro, bratře, ...) nebo vybírá z celé řady oslovovacích výrazů *uuhailah u'gs*, která zastupují vlastní jméno. Tato označení se liší podle kraje a somonu,⁶² mají nářeční varianty a jejich užití může být specifické dle tradic rodiny. Pro význačné osobnosti kraje a starší lidi se pak mimo rodinu příslušné oslovení používá i v širším okruhu mluvčích daného kraje. Dle zvyklostí rodiny či kraje se mohou tato oslovení užívat rozdílně pro osoby ženského či mužského pohlaví:

(23) ***Ambaa!*** – Bratře!, Strýci!, Strýčku!, Dědo!, Pane!, užívá se často pro osoby mužského pohlaví

(24) ***Ania!*** – Sestro!, Teto!, Tetičko!, Babi!, Paní! / Bratře!, Strýci!, Strýčku!, Dědo!, Pane!, užívá se pro osoby ženského i mužského pohlaví

(25) ***Az'aa!*** – Sestro!, Teto!, Tetičko!, Babi!, Paní!, užívá se častěji pro osoby ženského pohlaví⁶³

⁶¹ Oproti tomu výraz *ah* a *egc'* lze použít i samostatně pro oslovení členů rodiny:

Ah aa! [starší bratře/ strýci!], *Egc' ee!* [starší sestro/ teto!]

⁶² Územně správní jednotka blížíci se smyslu „obce“ v českém kulturním prostředí.

⁶³ Konzultantka Zikmundová se setkala s užitím tohoto zástupného oslovení nejčastěji pro dědečky.

- (26) **Z'az'aa!** – Bratře!, Strýci!, Strýčku!, Dědo!, Pane!, užívá se častěji pro osoby mužského pohlaví
- (27) **Z'uz'aa!** – Bratře!, Strýci!, Strýčku!, Dědo!, Pane!, užívá se častěji pro osoby mužského pohlaví
- (28) **Maamaa!**, také v nářečních variantách **Mo'moo!** a **Meemee!** – Sestro!, Teto! / Tetičko!, Mami!, Paní!, užívá se častěji pro osoby ženského pohlaví⁶⁴
- (29) **Bavaa!** – Bratře!, Strýci!, Strýčku!, Dědo!, Pane!, užívá se často pro osoby mužského pohlaví
- (30) **Daadai!** – Bratře!, Strýci!, Strýčku!, Dědo!, Pane!, užívá se často pro osoby mužského pohlaví⁶⁵

Neznámou osobu jménem Pu'revz'av lze tedy oslovit jako *Pu'revz'av guai!* [Pane / Paní Pu'revz'av], pokud je to známý, použil by mluvčí nejspíše zkrácené jméno⁶⁶ a oslovil dotyčného *Pu'z'ee ambaa, biye sain uu?* [Strýčku / Pane Pu'z'ee, dobrý den!; dosl. tělo je dobré?]. Spojení *Pu'z'ee guai* není možné použít, neboť zkrácené jméno *Pu'z'ee* nelze spojit s uctivým oslovením *guai* [pán/ paní].

Z určitého tvaru jména může tedy účastník komunikace odvodit věk, někdy i pohlaví osoby:

- (31) **Pu'z'eegees asuusan ni deer!** [Je lepší zeptat se (na to) *Pu'z'ee(ho)*.]
- (32) **Pu'z'ee ambaagaas asuusan ni deer!** [Je lepší zeptat se (na to) pana *Pu'z'ee(ho)*.]

V prvním příkladu se jedná o mladou osobu a o větu z hovoru mezi sourozenci nebo kamarády stejného věku, zatímco v druhém příkladu jde o osobu spíše středního nebo staršího věku váženou v kraji nebo v blízkém okolí. V tomto konkrétním případě pak pohlaví osoby určit nelze.

⁶⁴ Mimo význam Mami! / Starší sestro! / Teto! se užívá výraz také jako označení pro novorozence či batole do 2 let věku dítěte a také ve významu prsu matky, ze kterého se bude kojít, či ve významu kojení samého.

⁶⁵ Tato zástupná oslovení jsou snadno vyslovitelná i pro malé děti, jejich fonetická podobnost s českými výrazy *máma, táta, děda* vysvětluje Luvsandorz' historickým kontaktem mongolských kmenů se slovanskými a převzetí těchto slov ze slovanských jazyků užívaných jednak Skyty (5. stol. př. n. l. – 4. stol. n. l.) a i pozdějšími slovanskými národy Ruska.

⁶⁶ Zkrácená jména (jako např. u českého Lukáš – Luky, Tomáš – Tome) se tvoří v mongolštině nejčastěji přidáním k první slabice vlastního jména přípony -ya, -ye, -yo nebo -z'a, -z'e, -z'o.

Odlišné informace ohledně použití zástupných oslovení pro ctěné a vážené osoby z rodného kraje jsem získala z rozhovoru s konzultantkou Otgonhu'u během terénního výzkumu v Mongolsku v roce 2011 v Chovdském ajmaku. Otgonhu'u uvedla, že takovými osobami jsou členové vážených rodin v kraji či jinak proslavení lidé nebo starší osoby. Jako zástupná oslovení se používají výrazy *Baaz'aa*, *Booz'aa*, *Daaz'aa*, *Aгаа*, *Az'aa*, *Ambaa* či *Baavaa*. Dále uvedla, že oslovení *Baavaa* se obvykle používá pro babičku z matčiny strany.⁶⁷ Starší lidé v kraji se mezi sebou oslovují celou formou rodného jména nebo přezdívkami, pokud je znají. Konzultantka Otgonhu'u uvádí, že má tetu, sestru matky, která se jmenuje *Bulgan* [Sobol / Sobolí]. Je již velmi stará, a tak ji oslovují *Az'aa*, *Ambaa* nejen příslušníci rodiny, ale i cizí lidé. Jen její vrstevníci jí říkají pravým rodným jménem. Setkají-li se dva známí nebo blízcí lidé shodného jména, kteří nejsou z jedné rodiny, nevyslovují toto rodné jméno, ale používají zástupného oslovení *amidai* [živý, živoucí], vytvořeného od slovního kořene *ami-* [život]. Také vyženění či vyvdání příbuzní rodných bratrů a sester se oslovují uctivě pomocí zástupných jmen a příbuzenských vztahů. Míra prokazování takové úcty závisí na subjektivním pocitu jedince. Možnost užití stejného oslovení *Baavaa* pro osoby různého pohlaví je dle mého názoru způsobena odlišnými zvyklostmi užívání zástupných oslovení v různých krajích a ukazuje na lokální odlišnosti takového používání zástupných jmen.

3.1.2.1 Příbuzenská terminologie

V mongolském kulturním prostředí je pro mluvčího důležité přesně rozlišovat příbuzenské vztahy a používat během komunikace příslušné výrazy příbuzenské terminologie. Zvláště na venkově se děti učí znát jména svých příbuzných spolu s jejich příbuzenským zařazením až pět pokolení zpět. Většina dětí také dokáže vyjmenovat své příbuzné, a to nejen v přímé rodové linii, ale i členy širší rodiny (bratřenci, sestřenice apod.). V kočovné společnosti vznikala přirozeně nutnost orientovat se v příbuzenských rodových liniích pro případné zabránění nežádoucímu sňatku. Důraz byl kladen na odlišování příbuzných z linie otce a z linie matky. Následující termíny čerpám z větší části od konzultantů, dále pak z diplomové práce Weigerta (2005) a ze slovníků:

---

⁶⁷ Luvsandorz' naopak uvedl použití tohoto oslovení spíše s osobami mužského pohlaví. Zajímavá je v tomto případě podobnost s českým výrazem „bába“.

avga – výraz stojí před dalším přímým označením příbuzného z rodové linie otce, patří sem přímí příbuzní otce starší než mluvčí (otcovi bratři, sestry, matka otce, otec otce), ale i vyvdaní či vyženění příbuzní (afinní příbuzní, partneři strýců a tet z linie otce mluvčího)

nagac – výraz stojí před dalším přímým označením příbuzného z rodové linie matky mluvčího, patří sem přímí příbuzní matky starší než mluvčí (matčini bratři, sestry, matka matky, otec matky), ale i vyvdaní či vyženění příbuzní (afinní příbuzní, partneři strýců a tet z linie matky mluvčího)⁶⁸

Výraz *nagac* je v prostředí mongolského venkova pocíťován také jako honorifikum, neboť příbuzní ze strany matky jsou velmi vážení a zaujímají důležité postavení v hierarchii rodiny. Zvláště starší bratr matky (*nagac ah*) je velmi vážená osoba, u příležitosti oslav významných svátků sedí v jurtě na čestném místě (*hoimor*) a je mu podáváno to nejlepší z pokrmů. Také některá z výchovných ponaučení se vztahují k osobě strýce z matčiny strany.⁶⁹

(33) *Nagac ahad honinii dal o'gooc'!* [Dej ovčí lopatku strýčkovi!] – během návštěv při oslavách nového lunárního roku *Cagaan sar* je z masitých pokrmů vybíráno maso s ovčí lopatkou (*honinii dal*) pro důležité členy rodiny.

(34) *Nagaciinhanii derged dal iddeggu'i!* [Chovej se způsobně!; dosl. Vedle členů rodiny staršího bratra matky se lopatka nejí!] – tato část z masa uvařené ovce je vyčleněna právě pro rodinu strýce z matčiny strany, pokud by ji konzumoval někdo jiný, bylo by to neslušné až urážlivé.

(35) *Nagacaaraa doloolgoc'!* [Nech si to pofoukat!; dosl. Nech si to olíznout strýcem / někým od strýce z matčiny strany!] – pokud se malé dítě mírně zraní (např. odře si prst, píchne se nebo se spálí), je mu doporučeno, aby šlo za strýcem z matčiny strany nebo jiným členem z této rodiny a nechalo si ranku olíznout, neboť se věří, že to má léčivý účinek, pomůže to ranku rychleji zhojit.⁷⁰

---

⁶⁸ Z rozhovoru s konzultantem Luvsandorz'em. Srov. Weigert (2005, str. 32).

⁶⁹ Vedení dětí k přesnému rozlišování postavení příbuzných v hierarchii a odpovídajícímu chování je velice důležitou součástí výchovy dětí v mongolské rodině. Jako ilustraci uvádím několik typických příkladů toho, jak je dětem vštěpováno rozlišování členů rodiny, a zvyklosti s ním související, konkrétně v případě příbuzných z matčiny strany.

⁷⁰ Všechny tři příklady výchovných ponaučení uvedl konzultant doc. Luvsandorz' v rozhovoru na téma výchova dětí v únoru 2018.

Společenské postavení a také role jedince v rodině je úzce spjata s věkem konkrétní osoby, což se projevuje i v termínech pro sourozence různého věku a termínech pro mužské či ženské příbuzné, kteří jsou věkem starší než mluvčí. Výrazy *ah* [starší bratr] a *egc'* [starší sestra] se v mongolštině užívají nejen pro starší sourozence, ale také pro všechny další nelineární mužské či ženské příbuzné, kteří jsou starší než mluvčí. Výrazy *ah* a *egc'* jsou v mongolské společnosti užívány i pro osoby, se kterými není jedinec svázán příbuzenským vztahem, ale jsou starší než mluvčí. Zejména při oslovení osob zastupují velmi formální výraz *guai*, užívaný spíše v psaném jazyce, jak už bylo zmíněno výše.⁷¹

Pro mladší sourozence je užíván pouze jeden termín *du'u* [mladší sourozenec bez rozlišení pohlaví], ať už se jedná o bratra či sestru, nebo bratrance či sestřenici mladšího věku než mluvčí. Bližší specifikace pohlaví je možná pomocí použití dalších výrazů *hu'u* [chlapec, syn] a *ohin* [dívka, dcera] před substantivum *du'u*, např. *ohin du'u* [mladší sestra; dosl. dívka / dcera mladší sourozenec] nebo *hu'u du'u* [mladší bratr; dosl. syn mladší sourozenec].

Na základě analýzy vzájemného oslovení mluvčích z materiálu hovorů mongolské infolinky jsem dospěla k závěru, že operátoři užívají v telefonické komunikaci v drtivé většině případů zájmeny ve formě vykání (*ta*) a v žádném z hovorů neužili pro oslovení vlastní osobní jméno klienta, přestože jim ho v několika případech sdělil. Klienti operátorovi nejčastěji také vykájí, a to i v případě, že jsou starší. Ve 13 hovorech jsem zaznamenala použití formy tykání, kdy klient oslovoval operátora pomocí zájmeny *c'i*. Operátoři uvedli, že v některých případech byl klient opravdu podle hlasu o dost starší než oni, a proto se ji zdálo v pořádku pokračovat v nastavené komunikaci beze změny. V několika málo případech (6) však klient kromě užití zájmeny *c'i* [ty] oslovoval operátora formulacemi *minii hu'u* [můj synu, dítě moje], *ohin mini* [dcero má] nebo *minii du'u* [můj mladší sourozenče]. Operátoři hodnotili takové oslovení jako manipulativní snahu klienta získat nějakou výhodu nebo lepší službu, ale nedokázali z nastavené komunikační role odejít.

Mezi základní příbuzenské termíny mongolského jazyka patří následující výrazy:

---

⁷¹ Viz také kapitola 3.1.2. Oslovení.

aav – táta, tatínek

ah – starší bratr; (ale i) strýc, bratranec, švagr a další příímí či afinní příbuzní mužského pohlaví starší mluvčího

du'u – mladší sourozenec (bez rozdílu pohlaví); (ale i) bratranec či sestřenice mladší mluvčího

eceg – otec

eez' – máma, maminka

egc' – starší sestra; (ale i) teta, sestřenice, švagrová a další příímí či afinní příbuzní ženského pohlaví starší mluvčího

eh – matka; dosl. počátek

emee – hovorově kráceno z *emeg eh* nebo *emeg eez'* – bába, babička; dosl. pra-matka

hu'u – syn, synovec (od sourozenců či bratranců a sestřenic), bližší určení mužského pohlaví u mladších sourozenců

ohin – dcera, neteř (od sourozenců či bratranců a sestřenic), bližší určení ženského pohlaví u mladších sourozenců

o'voo – hovorově kráceno z *o'vog eceg* nebo *o'vog aav* – děda, dědeček; dosl. pra-táta/otec

Pro předky minulých pokolení se pak užívají výrazy:

emeg – ženský předek linie otce či matky, matka otce nebo matky, „pra-(rodič)“

emeg eh nebo *emeg eez'* – bába, babička; dosl. pra-matka/ máma, hovorově kráceno na *emee*

o'vog – mužský předek linie otce či matky, otec otce či matky, „pra-(rodič)“

o'vog eceg nebo *o'vog aav* – děda, dědeček; dosl. pra-táta/otec, hovorově kráceno na *o'voo*

elenc – čtvrté pokolení předků mluvčího, předci prarodičů; ve spojení *elenc o'vog* – pra-dědeček, *elenc emeg* – pra-babička⁷²

hulanc – páté pokolení předků mluvčího, předci pra-prarodičů; ve spojení *hulanc o'vog* – pra-pra-dědeček, *hulanc emeg* – pra-pra-babička⁷³

⁷² Srov. MHD TT (2008, str. 3191).

⁷³ Srov. MHD TT (2008, str. 2680).

Pomocí vytváření párových slov (*hors'oo u'g*) a dalších substantiv či adjektiv v prepozici k příbuzenským termínům lze blíže určovat jednotlivé příbuzné vůči mluvčímu:

aav eez' – rodiče; dosl. táta máma

ac' zee – vnuci a vnučky (z ženské i mužské linie rodu)

ah egc' nebo **ah du'u** – sourozenci; dosl. starší bratr starší sestra nebo starší bratr mladší sourozenec

eceg eh – rodiče; dosl. otec matka

emee o'voo – prarodiče; dosl. babička dědeček

ho'gs'in aav eez' – prarodiče; dosl. staří táta máma⁷⁴

ac' – potomci ze „třetí mužské linie rodu“, vnuci a vnučky z mužské linie rodu, tj. vnuci a vnučky od synů, synovce a neteře od bratranců⁷⁵

ber – nevěsta, snacha, manželka syna

bergen – manželka bratra či strýce, švagrová, „vyženěná“; ve spojení **bergen egc'** – ženské afinní příbuzné, snachy, manželky bratrů a strýců starší než mluvčí, ve spojení **avga bergen** – manželky otcových bratrů⁷⁶

bo'l – bratranci a sestřenice z ženské linie mluvčího (ze strany matky), a také synovci a neteře z ženské linie mluvčího (děti sester mluvčího); synovci a neteře⁷⁷

hadam – příbuzní manželky a manžela starší než mluvčí, „vyženěné a vyvdaní“, „tchánstvo“, švagři a švagrové; ve spojení **hadam aav eez'** – tchán a tchýně, **hadam eceg eh** – tchán a tchýně, **hadam ah** – švagr starší než mluvčí, **hadam bergen** – žena švagra⁷⁸

hud aav – otec zetě nebo snachy;⁷⁹ ve spojení **hud and** – vyvdaní či vyženění příbuzní, **hud ovog** – vyvdaná či vyženěná rodina (dosl. rod)

hudgui eez' – matka zetě nebo snachy⁸⁰

hu'rgen – manžel dcery, sestry či tety, zeť, švagr, „vyvdaný“; dosl. poslaný, doručený;

⁷⁴ Srov. Weigert (2005, str. 33): „ho'gs'in aav / eez' – označuje rodiče manželky.“

⁷⁵ Srov. Hangin (1986, str. 38) a Weigert (2005, str. 34).

⁷⁶ Srov. Hangin (1986, str. 97).

⁷⁷ Srov. MHD TT (2008, str. 323) – „egc' du'ugin hu'uhed“ [děti starší či mladší sestry], a srov. také Weigert (2005, str. 34) – „bo'l – označuje souhrnně všechny bratrance a sestřenice ega ze strany matky a také jejich děti (synovce a neteře)“; ostatní slovníky (Hangin, Ceval, Ganhuyag) heslo neuvádějí.

⁷⁸ Srov. Hangin (1986, str. 596) a srov. Weigert (2005, str. 34) – příklad u hesla *hadam* přeložen nesprávně.

⁷⁹ Srov. Hangin (1986, str. 682).

⁸⁰ Srov. Hangin (1986, str. 683).

ve spojení **hu'rgen ah** – švagr, manžel jedné ze starších sester mluvčího, **hu'rgen du'u** – švagr, manžel jedné z mladších sester mluvčího⁸¹

to'rson – rodný, lze užít před substantiva označující členy nukleární rodiny (otec, matka, bratr, sestra)

u'yeel / u'yeeld / u'yeelen hu'uهد – bratřenci a sestřenice z mužské linie mluvčího (ze strany otce), a také synovci a neteře z mužské linie mluvčího (dětí bratrů mluvčího); synovci a neteře;⁸² ve spojení **u'yeeld ber** – žena synovce mluvčího⁸³

u'yencer – bratřenci a sestřenice ze třetího pokolení mužské linie mluvčího

zee – potomci ze „třetí ženské linie rodu“, vnuci a vnučky z ženské linie rodu, tj. vnuci a vnučky od dcer, synovce a neteře od sestřenic, vnuci z ženské linie⁸⁴

Výrazy pro potomky z různých pokolení *ac'* [vnuci], *z'ic'* [pravnucci], *guc'* [vnuci třetí generace], *do'c'* [vnuci čtvrté generace], *tavi* [vnuci páté generace] se užívají spíše jakožto formální a odborné výrazy a výrazy napomáhající upřesnění členů rodiny a příbuzenských vztahů při výčtu osob z jedné rodiny, případně při sestavování rodokmenů (např. lámou). V hovorovém jazyce se jich příliš často neužívá.⁸⁵

Rozlišení posloupnosti mezi sourozenci je v mongolském kulturním prostředí velmi důležité. Postavení jedince ve společenské hierarchii se odvíjí i podle jeho vztahu a postavení vůči sourozencům, což ovlivňuje dále i užívání tykání / vykání a práva a povinnosti jedince v rodině, potažmo i širší společnosti. Mladší sourozenci musejí poslouchat staršího, kterému vykají (byť by byl i jen o jeden rok starší), naopak starší sourozenec nese odpovědnost za mladší sourozence, podílí se na jejich výchově a tyká jim. V mongolském jazyce je možno použít výrazy, které určí postavení jedince v hierarchii rodiny a upřesní výrazy příbuzenské terminologie:

baga – nejmladší; dosl. malý, poslední (narozený sourozenec v pořadí, starší či mladší než mluvčí); ve spojení **baga ah** – starší bratr, poslední v pořadí narozený před mluvčím; **baga egc'** - starší sestra, poslední v pořadí narozená před mluvčím;

⁸¹ Srov. Hangin (1986, str. 704).

⁸² Srov. Ceval (1966, str. 615) – „*to'rson ah du'ugiin hu'uهد*“ [dětí rodného staršího či mladšího bratra].

⁸³ Srov. Hangin (1986, str. 568), Weigert (2005, str. 34) uvádí podobný výklad: „*u'yeel / u'yeeld* – označuje souhrnně všechny bratrance a sestřenice ega ze strany otce a také jejich děti (synovce a neteře).“

⁸⁴ Srov. Hangin (1986, str. 266) a Weigert (2005, str. 34).

⁸⁵ Informace z rozhovoru s konzultantem doc. Luvsandorž'em z února 2018.

baga du'u – nejmladší poslední narozený sourozenec (bratr či sestra)⁸⁶

daraah – prostřední, následující

ih – nejstarší; dosl. velký

otgon – nejmladší; dosl. poslední (narozený sourozenec v pořadí);⁸⁷

tom – nejstarší, prvorozený; dosl. velký

3.1.2.2 Funkce zájmen při oslovení a v komunikaci

V komunikaci mluvčích mongolského jazyka hraje důležitou roli společenské postavení a věk účastníků hovoru. Pokud do komunikace vstupují dva mluvčí, u kterých není na první pohled zřejmé, kdo je mladší a kdo starší, většinou proběhne na začátku hovoru ujištění ohledně věku a možnosti tykat či vykat druhému mluvčímu. V městském prostředí se pod vlivem zkušeností z nadnárodních firem někdy v rámci formálních pracovních hovorů všem zúčastněným vyká, ale ne vždy, daleko běžnější je situace, kdy starší mluvčí tyká mladšímu a užívá zájmeny *c'i* [ty] a mladší vyká staršímu a užívá zájmeny *ta* [Vy], což se týká komunikačních situací v rodině, v zaměstnání, ve škole, ale i při setkání neznámých lidí na ulici. Pokud si jeden mluvčí není jistý věkem druhého a obává se, že by se ho volbou nesprávného zájmeny mohl dotknout nebo snad ho i urazit, volí neutrální výraz *oo'roo* [sám]⁸⁸ nebo sousloví *ta oo'roo* [Vy sám] nebo *c'i oo'roo* [ty sám]. Přičemž výrazem *oo'roo* [sám] tak může oslovit starší i mladší osobu bez obavy, že by snad zvolil nesprávné zájmeno vzhledem k věku druhé osoby.

Pro určení hierarchického postavení mezi mluvčími mohou být v komunikaci použita osobní zájmena *c'i* [ty] a *ta* [Vy]. Vztah mluvčího vzhledem k dalším osobám může být vyjádřen také pomocí přivlastňovacích zájmen:⁸⁹

bidnii – náš, naše, inkluzivní tvar (my spolu s vámi)

c'inii – tvůj, tvoje (neformální singular, tykání)

manai – náš, naše, exkluzivní tvar (my bez vás)

minii – má, můj, moje

tanii – Váš, Vaše (singular honor., vykání)

---

⁸⁶ Srov. Weigert (2005, str. 34).

⁸⁷ Srov. Hangin (1986, str. 401) a Ceval (1966, str. 427).

⁸⁸ Srov. Brosig (2018, str. 104).

⁸⁹ Srov. Colloquial Mongolian (2004, str. 10).

Tyto tvary mohou být nahrazeny i enklitickými posesivními zájmeny:⁹⁰

c'ini – tvůj, tvoje

maani – náš, naše

mini – můj, moje

tani – Váš, Vaše (pl., honor.)

Specifická je distribuce přivlastňovacích zájmen *minii* [můj, moje, moji] a *manai* [náš, naše, naše – exkluzivní] ve spojitosti se členy rodiny. Pokud hovoří mluvčí o některém ze členů své rodiny, užije v drtivé většině případů zájmen *manai* [náš, naše, naše – exkluzivní], téměř nikdy neužije výrazu *minii* [můj, moje, moji]. Pokud by užil výrazu „můj“, použije nejspíše enklitickou posesivní formu *mini* a zároveň toto užití signalizuje silné emoční zabarvení sdělení mluvčího a silně upoutává pozornost posluchače v očekávání něčeho mimořádného. Zatímco v prvním případě se jedná o emočně neutrální sdělení mluvčího, v druhém případě vyvolává v posluchači užití enklitického posesivního zájmeny očekávání něčeho mimořádného, například že tatínek je v nemocnici nebo je vážně nemocný:⁹¹

(36) *Manai aav mas'inaa bariz' c'adahgu'i.*

Můj (dosl. náš) tatínek neumí řídit auto.

(37) *Aav mini o'vc'tei baina.*

Tatínek můj je nemocný.

Obdobně lze pomocí zájmen *manai* [náš, naše, naše – exkluzivní], *minii* [můj, moje, moji] a enklitického *mini* [můj, moje, moji] vyjádřit vztah či emoční zabarvení vůči osobě stojící mimo členy rodiny mluvčího, s níž se zájmeno pojí. Časté je užití ve spojitosti s nějakou autoritou – *darga* [vedoucí, šéf], *bags'* [učitel], *lam* [láma], *said* [ministr]:⁹²

(38) *Manai darga o'c'igdor irsen.*

Můj / náš vedoucí přijel včera.

(emočně neutrální vyjádření)

(40) *Darga mini mahand ih durtai hu'n.*

Můj šéf má rád maso.

(mluvčí vyjadřuje pozitivní emoce, oblíbenost osoby, o které mluví, může být okolím vnímáno až jako přehnané – podlézání osobě, o které se mluví)

⁹⁰ Srov. Colloquial Mongolian (2004, str. 80).

⁹¹ Příklady uvedl konzultant doc. Luvsandorz' v rozhovoru k tématu v únoru 2018.

⁹² Příklady uvedl konzultant doc. Luvsandorz' v rozhovoru k tématu v únoru 2018.

(41) ***Darga c'ini yuu yuu helsen be?***

(Ten) tvůj vedoucí, co všechno říkal?

(namísto *c'ini* užito enklitického *c'ini*, mluvčí vyjadřuje negativní emoce – svou nevoli, nechut', pohrdání)

3.1.3 Navázání komunikace

Pokud klient nezačne hovořit sám nebo se zdá, že se nemůže odhodlat k hovoru, vybídne ho operátor mongolské infolinky ke sdělení a snaží se přitom navodit příjemnou přátelskou, a především bezpečnou, atmosféru.⁹³

(42) ***Manai u'ilc'ilgeend handsand bayarlalaa.***

Děkujeme, že jste využil/a naši službu.; dosl. Zaradoval(a) jsem se, že jste se obrátil/a na naše služby.

(43) ***Manaihtai holbogdsond tand bayarlalaa.***

Děkuji Vám, že jste se s námi spojila.

(44) ***Taniig (bi) sonsoz' baina. Ta neelttei, ilen dalangu'i yarina uu!***

Poslouchám Vás. Můžete mluvit otevřeně přímo (o věci).

(45) ***Ene talaar yarihad tand ih hecu'u baigaa baih.***

Asi je pro Vás těžké o tom mluvit.

(46) ***Ene tuhai yarihad nileed tu'vegtei baidag l daa.***

Mluvit o tom je dosti obtížné.

(47) ***Ta o'ortei tohiromz'tei baidlaar l yariarai.***

Mluvte o tom prosím jen podle svých možností.

(48) ***Ene ih hecu'u sedev baina. Medeez' tand yarihad hecu'u baigaa baih (gez' bi bodoz' baina).***

Myslím, že je to velmi těžké téma. Je samozřejmé, že se Vám mluví těžce.

(50) ***Minii bodloor ta zalgasan sain hereg, yamar neg baidlaar s'iidverleh arga oloh baih.*** Myslím, že je dobře, že jste zavolala. Asi najdeme nějaké řešení.

(51) ***Ta zo'v gazar luu handsan baina. Bid tand tuslahad belen. Tegeheer hamtdaa ni asuudliin talaar yariz', hamtiin du'gnelt gargya!***

---

⁹³ Fráze navrhli operátoři infolinky (mongolští rodilí mluvčí) v rámci setkání supervizní schůzky mongolské infolinky.

Obrátil/a jste se na správné místo. Jsme připravení Vám pomoci. Takže promluvíme si spolu o tom, abychom došli ke společnému řešení.

Uvedené věty by podle operátorů mongolské infolinky měly napomoci k povzbuzení klienta k dalšímu hovoru či jeho větší otevřenosti při sdělování informací, o kterých se u nemluví snadno. Operátoři se však shodují, že i přes výše uvedená ujištění mongolsky mluvící klient v obtížné životní situaci jen velmi pomalu sděluje, jaká je jeho zakázka. Důvody k tomu mohou být různé. V běžné mongolské konverzaci není běžné pojmenovat hned na začátku hlavní důvod hovoru. Rozmluva se často „točí v tematických kruzích“, cyklí se, a až po uplynutí jisté doby se přejde k věcnému hovoru. Tento „úvodní čas“ hovoru je vnímán mongolskými mluvčími jako nezbytná součást zdvořilého jednání a navázání konverzace, její vypuštění nebo přeskočení může být vnímáno odmítavě, jako nezdvořilé až urážlivé. Pokud je mongolskému mluvčímu upřen tento „prostor pro přípravu“, může se stát, že se uzavře a na skutečné téma hovoru ani nedojde. Velmi důležitým a stále přítomným jevem je také přesvědčení a víra mongolského mluvčího v sílu slova, s čímž souvisí tabu pro pojmenovávání negativních skutečností. Aby mohl mongolský mluvčí pojmenovat a popsat negativní události, musí se nejprve vypořádat s vlastním pocitem překročení naučených vzorců chování. Často není vůbec schopen těžké životní události přímo sám pojmenovat a musí to za něj udělat operátor v rámci sumarizace a ověření pochopení zakázky na základě informací, které od klienta dostal. Také při práci poskytování informací po telefonu je proto žádoucí ponechat mongolskému mluvčímu tento prostor a netlačit klienta do rychlého sdělení zakázky a jejího přesného pojmenování, přestože českému mluvčímu může připadat, že se klient vyhýbá odpovědi nebo je to příliš zdlouhavé.

Důležitý je i výběr formulace při kladení otázky. Pokud se operátor vyhne formám konfrontačních otázek, které mohou být klientem chápány jako agresivní, autoritativní nebo ohrožující, a položí otázku způsobem pro klienta bezpečným, podpoří klienta k hovoru i o bolestných nebo nepříjemných tématech. Důležitá je přitom snaha komunikovat s klientem provázejícím způsobem a vytvářet pro něj bezpečné prostředí pro promluvu. Uvedu zde proto pro ukázkou různé varianty otázky, položené operátorem s úmyslem zjistit od klienta určitou informaci. První dotaz je ovšem položen velmi konfrontačním způsobem a mongolský mluvčí se odpovědi nejspíš vyhne. Poslední způsob pak vytváří bezpečný prostor, v jehož rámci se může klient volně vyjadřovat:

(52) *Ta yaagaad u'uniig hiimeer baina ve?*

Proč to chcete udělat?

(53) *Taniig iim alham hiihed yuu ho'tolson bol?*

Co vás vede k tomu kroku / jednání?

(54) *Hamtdaa ene baidliig harz' du'gnez' boloh yum l daa, taniig iim alham hiihed yuu ho'tolson bol?*

Můžeme se na to spolu podívat, co vás vede k takovému jednání?

(55) *Taniig yuu ho'tolz' baigaa bol u'uniig hiih, iim to'lovlogoo gargahad?*

A copak se děje, že máte tento plán?

(56) *Iim to'lovlogoo gargah hu'rtel tand yuu tohioldson bol gez' bodoz' baina l daa?*

Říkám si, co se Vám asi stalo, že jste dospěl(a) k tomuto plánu?

(57) *Bi bodoz' baina l daa, u'uniig hiihed tand yuu no'loolson baiz' boloh ve geed l?*

Říkám si / Přemýšlím, co Vás asi může vést k tomu (dosl. ovlivnilo), že o tom takto uvažujete (dosl. to takto udělat)?

Z rozhovorů s konzultanty vyplynulo, že při vytváření bezpečného komunikačního prostoru by mohlo v určitých situacích napomoci pro navázání důvěry u klienta, se snahou docílit jeho otevřenosti při sdělení informací, doptání na klientův *nutag* [rodiště, rodný kraj]. *Nutag* je u každého mongolského mluvčího bytostně spjatý s pozitivní emocí, zejména u lidí z prostředí mongolského venkova vyvolávají vzpomínky na rodný kraj a domov, na přírodu, hory, vodstva, rostliny a zvířata velmi libé pocity. Při dotazu na rodný kraj může v komunikaci mluvčí použít slovní spojení a opisná vyjádření, která ještě zesilují emoční obsah sdělení:⁹⁴

mend us – domov, rodiště; dosl. pozdrav a voda, užívá se nejčastěji ve spojení *mend usaa*

medelceh [podat zprávy o rodišti], což znamená porozprávět o *neg goliin*

hu'muus (lidech jedné řeky), přen. vyměnit si informace a novinky z rodného kraje

nutag us – domov, rodiště; dosl. rodné místo a voda, slovní spojení odkazuje na

skutečnost, že v blízkosti každé jurty se nalézá zdroj pitné vody / malý pramen

nutag hos'uu – domov, rodiště; dosl. rodné místo a kraj

o'soz' to'rson nutag – domov, rodiště; dosl. rodný kraj mého vyrůstání a zrození

---

⁹⁴ Srov. Oberfalzerová (2008, str. 16-22).

unasan gazar, ugaasan us – domov, rodiště; dosl. místo / země, kde upadl a voda, která omyla (popisné metaforické vyjádření místa, kde osoba vypadla zmatčina lůna a on / ona byl/a omyta při omývání novorozence vodou z místního pramene)

Z analýzy přepisů nahrávek mongolské infolinky vyplývá, že operátoři infolinky se snaží pomocí zvolených frází a slovních obrátů navodit prostředí institucionalizovaného poskytování sociálního poradenství a v některých případech i krizové intervence po telefonu. Užívají přitom fráze a obraty osvědčené z praxe poskytování krizové intervence v českém jazyce. Na mongolského mluvčího ale tyto někdy až doslovné překlady frází mohou působit příliš strojeným a podivným dojmem. Pracovníkům infolinky se sice daří navodit vztah klient – operátor / sociální pracovník, což umožňuje vést další hovor v profesně etické rovině a vyhnout se například možnému nátlaku či manipulativním snahám klienta. Na druhé straně tyto překlady frází nepůsobí na mongolského mluvčího přirozeně, zvláště pokud je z venkovského prostředí. Doporučení konzultantů zařadit do hovoru otázky na rodný kraj a domov pro navození příjemné atmosféry hovoru operátoři uvítali a v budoucnu ověří vliv na průběh komunikace s klientem.

3.1.4 Shrnutí

Hierarchické postavení mluvčích v komunikaci může určit i volba oslovení nebo užití zájmen. Pro zdárný průběh hovoru je velmi důležité, aby byl operátor schopen patřičného použití zástupných oslovení a zájmen či mu byla vlastní jejich znalost a možnosti použití.

Vzhledem k okolnosti, že na linku se obracují klienti ve stresových či jinak svízelných životních situacích, je cílem pracovníka telefonické linky pomoci mimo poskytnutí relevantních informací také ukončení hovoru pozitivním způsobem, s pozitivní vyhlídkou do budoucnosti či povzbuzení klienta v jeho dalším konání. V mongolském jazykovém kontextu působí taková snaha nevhodně, strojeně, někdy až směšně, záleží na konkrétní komunikační situaci.

V komunikaci mongolských mluvčích není běžné pojmenovat hned na počátku hovoru hlavní důvod rozmluvy. Konverzace se často opakuje v tematických kruzích a až po uplynutí jisté doby se přejde k věcnému hovoru. Tento úvodní čas hovoru je vnímán mongolskými mluvčími jako nezbytná součást zdvořilého jednání a navázání konverzace, její vypuštění nebo přeskočení může být vnímáno odmítavě, jako nezdvořilé až urážlivé.

Pokud je mongolskému mluvčímu upřen tento úvodní přípravný prostor, může se stát, že se uzavře a na skutečné téma hovoru ani nedojde. Velmi důležitým a stále přítomným jevem je také přesvědčení a víra mongolského mluvčího v sílu slova, s čímž souvisí tabu pro pojmenovávání negativních skutečností. Aby mohl mongolský mluvčí pojmenovat a popsat negativní události, musí se nejprve vypořádat s vlastním pocitem překročení naučených vzorců chování. Často není vůbec schopen těžké životní události přímo sám pojmenovat a musí to za něj udělat operátor v rámci sumarizace a ověření pochopení zakázky na základě informací, které od klienta dostal. Také při práci poskytování informací po telefonu je proto žádoucí ponechat mongolskému mluvčímu tento prostor a netlačit klienta do rychlého sdělení zakázky a jejího přesného pojmenování, přestože českému mluvčímu může připadat, že se klient vyhýbá odpovědi nebo je to příliš zdlouhavé.

3.2 Výchova dětí

V této kapitole se věnuji přístupu mongolské společnosti k dětem a jejich výchově. Domnívám se, že tento všeobecný postoj k dětem je hluboce přítomný v mongolské společnosti a Mongolové si jej přenášejí i do jiných kulturních prostředí. Během pobytů na terénních výzkumech v mongolském prostředí jsem zjistila, že pojetí rodiny a účasti členů rodiny, ale i širší společnosti, na výchově dětí v mongolském kulturním prostředí se v některých aspektech liší od českého kulturního prostředí. Tyto odlišnosti se projevují také v mongolském jazyce, zejména ve slovní zásobě, která se pojí s výrazy pro jednotlivé členy rodiny, a odráží tak i hierarchické vztahy mezi nimi. S dětmi se pojí univerzální primární snaha ochránit je před nepřízní drsných klimatických, životních, ale i společenských podmínek. Za tímto účelem mohou mongolští mluvčí zvolit pro dítě vlastní osobní jméno, které ve významu nese magickou funkci ochrany před zlými silami. Specifickou skupinu slovní zásoby mongolského jazyka tvoří vlastní jména, která mohou nést i ochrannou funkci, a dávají se dětem, které nepříliš dobře prospívají v životě. Tato práce do jisté míry navazuje na mou diplomovou práci,⁹⁵ kde jsem se zabývala užíváním vlastních jmen v komunikaci, způsobem pojmenovávání krajinných útvarů a osob, tradicemi a tabu, které se k vlastním jménům váží. Protože jsem se opírala o rozsáhlý

---

⁹⁵ „Motivace pojmenovávání ve vlastních jménech mongolských nomádů (Některé projevy nazírání světa mongolských nomádů na základě sémantického rozboru osobních jmen a místních názvů)“, obhájena v roce 2010.

terénní výzkum, údaje v kapitolách 3.2.4 Ochranná osobní jména a 3.2.5 Tabuizovaná jména jsem převzala.

Přístup mongolské společnosti k výchově, adopci a vztahu k dětem popsal ve své diplomové práci Branislav Makúch (2013) a zabývala se jimi i Alena Oberfalzerová při analýze metafor v rozhovorech o snech s mongolskými pastevci (Oberfalzerová 2006, 76-88). Tyto stěžejní údaje a informace jsem porovnávala s výsledky analýzy hovorů mongolské infolinky a hovorů s konzultanty – Mongoly žijícími v ČR.

Nejprve tedy uvádím v kapitole stručný popis důležitých aspektů výchovy dětí a jejich svěbytné postavení v mongolské společnosti. Dále uvádím specifické výrazy, které se váží ke komunikaci o tématu, a na příkladu hovoru z mongolské infolinky dokládám některé kulturně specifické aspekty přístupu Mongolů k dětem.

3.2.1 Sociální a kulturní kontext

Mongolští pastevci se při kočování se svými stády řídí podle zdrojů vody a zeleně ke spásání. Na svých trasách se přesouvají po celý rok na pomyslných osách či „smyčkách“ předem daného území zhruba mezi až čtyřmi stanovišti – jarního, letního, podzimního a zimního, odpovídajících přírodním podmínkám daného kraje. Jednotlivé nukleární rodiny (rodiče a děti) se mohou přesouvat samy, na stanovištích však žijí nedaleko dalších rodin a vytvářejí spolu *hot*,⁹⁶ společenství jurt ve vzdálenosti několika kilometrů od sebe, což umožňuje vzájemnou pomoc a sousedskou výpomoc usnadňující přežití v náročných přírodních podmínkách. Členové komunity se společně podílejí na péči o zvířata ve stádech a sdílí společně i další stránky života ve stepi. Kupříkladu v horských oblastech se do níže položených zimovišť v chráněných údolích většinou sjíždí vícero rodin žijících od sebe na menší vzdálenosti, které se pak na jaře, a především v letních měsících vzdálí na letní stanoviště rozseté po krajině ve větší vzdálenosti od sebe.⁹⁷

---

⁹⁶ Lidé z několika *ajľu* (rodin) většinou vytváří dohromady společenství označované jako *hot* nebo *hot ail*. Srov. Hangin (1986, str. 656): „*hot ail* – a small settlement [malá osada].“

⁹⁷ Srov. Weigert (2005, str. 36): „Drsné klimatické podmínky území obývaného Mongoly, absolutní závislost na chovu zvířat a na omezených přírodních zdrojích činila a dodnes činí na mongolském venkově rodinu hlavní osou pro fungování nomádského hospodářského systému. Není v silách jedince postarat se a ochránit stáda hospodářských zvířat pasoucích se volně v přírodě, mnohdy i desítky kilometrů daleko od obydlí. Není tudíž možné zajistit si dostatek potravy a nezbytných surovin pro samotné přežití. Osamělost

Takto sestavená komunita se podílí na společném životě zahrnující péči o stáda až po výchovu dětí. Chování členů komunity má dopad na krajinu, což zpětně pozitivně či negativně ovlivní život daného místa, člověk je proto odpovědný nejen za své vlastní činy, ale i za chování celé komunity (Oberfalzerová 2006, 166). Jedinec je tedy součástí organismu místa, v pojetí mongolských pastevců živé krajiny zahrnující komunitu místa, a musí ctít tradiční systém zákazů a opatření, chránící komunitu i místo k životu.

Péči o děti se věnují jak rodiče, tak především starší členové rodiny, ale i sousedé, a také starší sourozenci. Důležitý je přirozený respekt ke staršímu, byť by to byl i jen o jeden rok starší sourozenec, kterému mladší člen rodiny v komunikaci vždy vyká. S přesunutím života do města se od této zvyklosti v posledních letech upouští, starší generace ji však i v dospělosti dodržují.

V mongolském jazyce existují samostatné výrazy *egc'* [starší sestra] a *ah* [starší bratr], zatímco mladší sourozenci jsou označováni stejným výrazem *du'u* [mladší sourozenec] ať se jedná o dívku či chlapce.⁹⁸

Děti se neoslovují jménem, ale pomocí obecných označení *minii hu'u* [můj synku; přen. moje dítě] nebo *hu'u mini* [synku můj; přen. dítě moje] nebo *minii ohin* [moje dcero] či *ohin mini* [dcerko moje, děvče moje]. Také navzájem se děti nevolají jménem, ale pomocí oslovení *egc'ee* [starší sestro] či *ahaa* [starší bratře] nebo *du'u mini* [můj mladší sourozenče]. Obecně se děti ale i tak oslovují jen málo, ať už navzájem či od starších členů rodiny, což souvisí s tradičním povědomím o nutnosti chránit dítě před zlými silami a zbytečně na něj neupozorňovat.

Muži, ale i část žen na venkově odchází každý den do stepi vyhánět a pást dobytek, v jurtě zůstává žena, starší sourozenec nebo starší člen rodiny mající na starosti malé děti. Rodiny se v péči o děti mohou střídat, děti spontánně navštěvují své sousedy, kde si hrají i jedí, a výchova dětí tak probíhá v přirozeně ustavené komunitě blízkých lidí, který vymezuje bezpečný a známý prostor. Mongolské venkovské děti jsou vychovávány ve společenství

---

znamená rychlý zánik. Mongolové proto vždy považovali rodinu a její správné fungování za podmínku pro existenci života v divoké a nepřátelské přírodě.“

⁹⁸ Podrobněji viz kapitola 3.1.2 Oslovení.

a tento model výchovy se přenesl i do městského prostředí. Proto není výjimkou, že děti jsou napomínány ve veřejném prostoru (hřiště, ulice) i cizími staršími lidmi, ale také se o ně ostatní zajímají, pokud se jim něco stane a potřebují pomoc.⁹⁹

K velmi malým dětem (zhruba do tří let věku dítěte) se okolí chová s velkým pochopením a péčí, dítě je bezmezně podporováno a může si dovolit téměř cokoli, aniž by mu byly dávány přísné hranice, byť by i trápilo zvířata nebo se chovalo nevhodně, v takovém případě je laskavě a jemně usměrněno (Makúch 2013, 64). Zhruba od čtyř let věku jsou ale na dítě postupně kladeny nároky a povinnosti a musí se více zapojit do každodenních povinností v chodu rodiny. Nastává období výchovy dětí, *hu'muuz'il*. Luvsandorz' odvozuje původ slova od slova člověk *hu'n* (v současné mongolštině), v klasickém písmu ve tvaru *kümün*. Slovo *hu'muuz'il* je utvořeno od kořene *kümün* „člověk“ pomocí denominálního sufixu *-ji* s významem „stávat se tím /takovým“ a deverbálního sufixu *-l*, tvořícího jméno, tedy doslova „stávání se člověkem“ (Makúch 2013, 40).

V komunitě není na malé děti ve věku pěti, šesti let brán žádný mimořádný ohled a pokud se rozdělují úkoly v domácnosti, platí právo silnějšího staršího sourozence a na mladší členy rodiny tedy často zbudou pod dohledem starších sourozenců náročné a fyzicky namáhavé práce (nošení vody, péče o mláďata apod.). Nastává škola života, stále ovšem za přítomnosti a podpory celé komunity *hotu*. Při výchově mohou dospělí děti hlasitě okřiknout či užít fyzické tresty mírnější formy, jako je například cvrnknutí prstem do čela (*nyaslah*)¹⁰⁰ nebo štípnutí (*c'imheh*).¹⁰¹ Dle slov konzultantů se k výchově nejčastěji užívají nonverbální prostředky jako pohled, postoj těla a gesta nebo modulace tónu hlasu. Konzultantka Otgon-Erdene Erdenebat k tomuto tématu v rozhovoru v listopadu 2017 uvedla: „Stačilo vždy, aby se máma jen podívala, a hned jsme my děti věděly (že je zle). Dodnes přesně znám ten pohled.“¹⁰²

Specifické pojetí má na mongolském venkově adopce. V komunitách kočovníků žijících daleko od institucí a striktních právních postupů úřednického světa probíhala vždy velmi

⁹⁹ Srov. Weigert (2005, str. 37-40).

¹⁰⁰ Srov. Hangin (1986, str. 384): „*nyaslah* – to snap the fingers, to give a fillip, to crush with the fingernails” [cvrnknout prsty]; „*duhan deer ni nyaslah* – to give a fillip on the forehead” [cvrnknout prsty do čela].

¹⁰¹ Srov. Hangin (1986, str. 786): „*c'imheh* 1 – to pinch, tweak, nip” [štípnout].

¹⁰² Tento komentář uvedla konzultantka na společném setkání s českou supervizorkou mongolské infolinky, a proto byl pořízen nahrávaný záznam ze schůzky jen v českém jazyce.

samozřejmě jakožto přirozená součást života. Pokud měla některá rodina více dětí, mohla přenechat do péče jedno ze svých dětí bezdětné rodině. Někdy vzdálenější, nejspíše ale rodině z blízkého *ajlu*, takže dítě vlastně žilo stále v úzkém kontaktu se svými biologickými i adoptivními rodiči. Výraz *hu'uuhed o'rgoh* [osvojit dítě, adoptovat dítě] znamená doslova „pozvednout dítě“ a je spojeno s pozitivní představou vztyčení paží směrem k nebesům.¹⁰³ Oberfalzerová (2006, 82-83) uvádí také případy, kdy nemajetná rodina s mnoha dětmi nabídne jedno ze svých dětí k adopci v kraji *hu'uhed o'rguuleh* [dát dítě k osvojení], naopak rodina potýkající se s problémem otěhotnět vyhlásí, že by ráda přijala za své cizí dítě. Takovéto „přenechání“ dítěte se nejběžněji uskutečnilo v rámci vlastní rodiny.¹⁰⁴

„If one of the siblings cannot have children, it is considered proper to show respect to one's brother or sister by presenting them with the dearest gift of all – one's child. The Mongols are very much aware of how much suffering and pain a childless family must undergo and that is why they help each other (Oberfalzerová 2006, 83).“

[Pokud nemůže mít rodina jednoho ze sourozenců dětí, druhý považuje za správné projevit úctu bratrovi či sestře tím, že je obdaruje darem největším – svým dítětem. Mongolové jsou si velmi dobře vědomi, jaké utrpení a neštěstí je pro rodinu žít bez dětí, proto si navzájem vypomáhají.]

Oberfalzerová (2006) zmiňuje také případy, kdy dítě samo začne více navštěvovat a vyhledávat kontakt s jinou rodinou v *ajlu*, než do které se narodilo, *hu'uhed urvah* [dosl. dítě utíká, přebíhá, desertuje]. Samo si vybere rodinu, ve které se cítí lépe, a není mu v takovém kontaktu bráněno. Někdy si cizí rodina dítě oblíbí a přeje si ho přijmout, *hu'uhed urvuulah* [dosl. nechat přeběhnout, získat dítě]. Zřídka se může stát, že dítě nakonec se svou nově vybranou a „adoptovanou“ rodinou odkočuje. Rodiče se takovému přeběhnutí dítěte spíše brání a za těchto okolností raději rychle odkočují.

---

¹⁰³ Srov. Ceval (1966, str. 444), MHD TT (2008, str. 1607). Hangin (1986, str. 417) uvádí výraz *o'rgoh* s významy: „to raise, lift up, elevate, to offer, present“ [pozvednout do výše, vyzvednout (nahoru), přeneseně také obětovat, ve smyslu obřadně vztyčenými pažemi pozvednout do výše k nebesům]“. Ganhuayag (2005, str. 726) uvádí: „*su'u o'rgoh* [obětovat mléko, dosl. pozvednout mléko (misku s mlékem)]“.

¹⁰⁴ Srov. Oberfalzerová (2006, str. 83): „Je-li adoptováno mladší dítě, naleznou rodiče v okolí kojnou (*ho'holt eh*), která pak ochotně dítě kojí, rodina jí dává odměnu a považuje ji za blízkého člověka. Neosvojuje se však dítě starší pěti let, protože má vlastní rodiče již pevně zakotveny ve vědomí. Jsou časté i případy, kdy osvojené dítě žije nedaleko svých biologických rodičů, ale zdá se, že to nečiní nikomu žádné vážnější problémy.“

Vedle těchto možností vedoucích k osvojení dítěte je znám také způsob pomyslné adopce či přijetí dítěte do cizí rodiny na základě vytvoření hlubší citové vazby, vzájemné úcty či hlubokého pouta mezi dospělým a dítětem, často jde i o přijetí dítěte do rodiny za účelem předání konkrétních dovedností, jakési obdoby „vzetí do učení“ (Oberfalzerová 2006, 83):

„... for example if the child wants to learn some skills or simply when a relationship grows into a bond that usually ties families together, after mutual agreement and a special ceremony, the child is called huurai hu'u, literally „dry son“ or the word son can be replaced by some other word meaning a close relative (father, mother, brother, sister, daughter). The word „dry“ indicates some other form of birth, a child born in the natural way is born „wet“.“

[... jestliže se chce dítě naučit určité dovednosti, anebo také, když vztah jen čistě přeroste v podobná pouta, která obvykle váží vlastní členy rodiny, začne se dotyčný po vzájemné dohodě a obřadu nazývat **huurai hu'u**¹⁰⁵ dosl. suchý syn, nebo za slovem suchý může stát jiný příbuzenský termín primární rodiny (otec, matka, bratr, sestra, dcera). Slovo „suchý“ naznačuje jiný způsob porodu dítěte, které se v přirozené situaci rodí mokré.]

Pokud vznikne velmi silné přátelské pouto, pouto nerozlučného hlubokého přátelství „na život a na smrt“ především mezi muži, nazývají se tito *and ah* [starší druh, přítel] a *and du'u* [mladší druh, přítel], nebo také *tal ah* [poloviční starší bratr] a *tal du'u* [poloviční mladší bratr].¹⁰⁶ Oberfalzerová (2006, 84) k tomu uvádí:

„Such acquired brotherhood means that the two men enter a far more deep and important relationship than blood ties. There is a saying according to which the worst kind of hatred and danger is born when the deep friendship of two dry brother is distorted: Tal evdervel tam (If the „bebrothered“ argue, the result is hell).“

[Takto sbratření muži vstupují do daleko hlubšího a významnějšího vztahu, než je pokrevní. Existuje mudrosloví, podle kterého nejhorší nenávist a nebezpečí vzejde z narušení hlubokého přátelského vztahu sbratřených mužů: *Tal evdervel tam* (Znesváří-li se sbratření, nastává peklo).]

---

¹⁰⁵ Srov. Ceval (1966, str. 738): „*huurai hu'u* – o'oroo hu'sc' ireed u'r ni bolson hu'u“ [potomek, který přišel sám na vlastní přání a stal se synem].

¹⁰⁶ Srov. Oberfalzerová (2006, str. 83).

Z výše popsaného je patrné, že příbuzenské vztahy a vazby (příslušnost do rodiny) mají v komunitách mongolských nomádů velmi silnou váhu. Mongolové žijící v cizině udržují ve většině případů stále velmi vřelý kontakt s rodinou ve vlasti, zajímají se o dění v rodině a nezřídka posílají velkou část svého výdělku do Mongolska. U Mongolů přijíždějících do Čech za prací, nejčastěji zprostředkovanou přes agenturní zaměstnávání v továrnách, můžeme sledovat častý model rodinného uspořádání ovlivněný socioekonomickými důvody. Člen rodiny v produktivním věku, schopný fyzicky náročné práce, odjíždí do ciziny (ať už matka či otec dětí, nezřídka i oba rodiče společně) a děti jsou ponechány u členů širší rodiny v Mongolsku. Vychovávají je prarodiče či sourozenci rodičů a děti si k nim často postupem času vytvoří bližší pouto než k rodičům. Pokud takto přijíždí mongolští migranti za prací i s dětmi, potýkají se s nedostatkem času na výchovu dítěte a péči o něj. V cizině jim často chybí zázemí širší rodiny a na infolince jsme zaznamenali případy, kdy se klient snaží vyřešit situaci nedostatečné komunikace s dítětem pomocí přenesení odpovědnosti na státní instituce.

3.2.2 Ochranná osobní jména¹⁰⁷

Vlivem těžkých životních podmínek, tvrdých přírodních podmínek, špatné dostupnosti lékařské péče a jiných okolností dochází v Mongolsku k vysoké úmrtnosti novorozených a malých dětí. Malé dítě je v mongolské rodině velmi ctěno a chráněno, do tří let věku dítěte je mu téměř vše povoleno a dítě je považováno za schopné vidět božstvo ohně (projevem je, že se směje na oheň) či jiná božstva, z čehož je usuzováno, že má částečnou božskou podstatu (Oberfalzerová 2006, 85). Malé dítě má čistou „duši“ a je nesmírně zranitelné, proto se ho snaží získat a ošálit nejružnější zákeřná božstva a běsové, kteří se snaží škodit nemocí, smrtí či jinak dítěti ublížit.¹⁰⁸

Pokud se dítěti přihodí něco špatného, neprospívá, je často nemocné či dokonce zemře, přičítají to rodiče své nedostatečné ochraně dítěte před zlými silami. Proto se snaží malé dítě chránit nejen pomocí tradičních rituálních úkonů a systému zákazů, ale také pomocí oslovení a jména dítěte. Pokud dítě dostalo jméno s pozitivním významem, neoslovuje se v mládí tímto jménem, nýbrž jmény zástupnými či laskavými či zdrobnělými oslovenými.

---

¹⁰⁷ Převzato z diplomové práce (Obrátilová 2010, str. 30-32).

¹⁰⁸ Srov. Oberfalzerová (2006, str. 76, 77), uvádí podrobný popis různých negativních sil a škodících běsů.

Tím jsou zlé síly oklamány, protože samy nejsou schopny dítě identifikovat. Pokud je dítě často nemocné, mohou mu rodiče po poradě s lámou či šamanem jméno změnit na jméno ochranné, které má škodící duchy zmást, aby nepoznali, že v jejich blízkosti se nějaké dítě nalézá (Oberfalzerová 2006, 87).

Mezi ochranná jména, která mají zmást zlé demony patří ta, která ve svém významu označují dítě jako zvíře, které se může nacházet poblíž jurty. Démon si pak myslí, že bezbranné dítě je tímto zvířetem a nezaměřuje na něj svou pozornost. Mezi tato jména patří např. *Go'log* [Štěně], *Nohoi* [Pes], *Tugal* [Tele], *Hurga* [Jehně], *Uhna* [Kozel], *Nohoihu'u* [Pší syn], *S'arnohoi* [Žlutý pes], *Muunohoi* [Špatný pes], *Beltreg* [Vlče] či *Temeememee* [Velbloud a taková podobná zvířata]. Některá jména chrání dítě tak, že popírají jeho existenci, např. *Terbis'* [To není ono (dítě)], *Enebis'* [Toto není ono], *Hu'nbis'* [To není člověk], *Henc'bis'* [To není nikdo], *Oldohgu'i* [Nenacházející se / Nenalézající se]. Jiná se snaží odvrátit pozornost zlých sil významem, který připisuje dítěti škaredý vzhled nebo nepěkné vlastnosti, např. *Muucarait* [Škaredý / S ošklivou tváří], *Muuhu'u* [Špatný syn], *Orgodol* [Uprchlík, Zběh], *Gu'zeedorz'* [Dorz' bachoru / Bachor Dorz'], *Oroolon* [Oživlá mrtvola, Umrlec, Vampír],¹⁰⁹ *Ho'srii* [Povalující se ve stepi / Položený volně ve stepi (jako kosti či lidské ostatky)],¹¹⁰ *Tursaga* [Vyhublá kůže, stáhnutá ze zvířete], *Homool* [Kobylinec / Koňský trus], *Baast* [S lejnem / S výkaly], *S'eesmaa* [Matka moči], *S'ulam* [Šulam (obluda, lačnicí po lidské krvi, která na sebe dokáže brát podobu krásné ženy)].

Mongolové se snaží oklamat demony a zlé bytosti tím, že předstírají, že v blízkosti dítěte už nějaký škodící démon je, přičemž pravý démon si pomyslí, že ho na daném místě již není třeba a dítě nechá na pokoji. Proti zlé síle, která na sebe bere podobu lišky, snaží se dítě střídavě rozplakat a rozesmát a pokouší dítě zlomyslnými řečmi, zavěšují nad postýlku dítěte obrázek lišky nebo plstěnou hračku, zobrazující lišku. Pokud se démon objeví a uvidí zobrazení lišky, řekne si, že u dítěte již nějaký démon škodí a odejde (Oberfalzerová 2006, 85). Jako zástupná jména, mající skrýt přítomnost dítěte slouží i označení běžně používaných věcí nebo věcí nicotných či nečistých, např. *C'o'dor*

¹⁰⁹ Srov. Hangin (1986, str. 398): „*oroolon* (*g*) – vampire, fiend; brute” [upír, démon; bestie].

¹¹⁰ Srov. Hangin (1986, str. 675): „*ho'srii* – something lying about on the steppe“ [něco povalujícího se ve stepi].

[Spinadla], *Gadas* [Kůl / Kolík], *Emeel* [Sedlo], *Argamz'* [Kožený řemínek], *Uyaa* [Provaz].

Jméno odvozené naopak od předmětu, který má ochrannou moc, může vyvolat v negativních silách bázeň a udržovat je v odstupu od dítěte. Mezi taková jména patří *Su'h* [Sekera], *Haic'* [Nůžky / Kleště], *Alh* [Kladivo], *Zevseg* [Zbraň], *Boroohoi* [Hůl], *Selem* [Meč], *Buu* [Puška], *Huyag* [Brnění], *Duulga* [Helmice / Přilba], *Hadaas* [Hřebík], *Do's'* [Kovadlina], *Togoo* [Kotel], *Tulga* [Trojnožka pod kotel], *S'anaga* [Naběračka], *Haiv* [Kotlík], *Cooz'* [Zámek] a *Tu'luhur* [Klíč]. Jedná se o předměty, zbraně a nářadí spojené s ohněm a železem, jimž je připisována silná ochranná magická moc.

Jsou-li vnější rysy dítěte nějak neobvyklé, například připomínají cizince, může být dítě pojmenováno výrazem k označení cizí národnosti či cizince. Někdy takto bývají pojmenovány děti, které špatně prospívají, aby došlo ke zmatení negativních sil, které nabydou dojmu, že dítě není Mongol nýbrž cizinec, a upustí od svých snah dítěti uškodit.¹¹¹ Ke jménům odvozeným od cizích národností patří *Solongos* [Korejce], *Oros* [Rus], *To'vd* [Tibet'an], *Hasag* [Kazach] nebo *Hyatad* [Číňan]. Jako rodné jméno mohou být použita i jména národnostních skupin *Buriad* [Burjat], *Do'rvod* [Dörvöt], *O'old* [Ööld], *Torguut* [Torgút] či *Halh* [Chalcha].¹¹² Setkat se můžeme i se složenými jmény jako *Mongolhu'u* [Mongolský syn], *Oroshu'u* [Ruský syn], *Orosmaa* [Ruska, Ruská matka] či *Orostogoo* [Ruský kotel]. Posledně zmíněné jméno obsahuje podstatné jméno *togoo* [kotel], věc železnou či kovovou, umazanou od sazí, které se démoni bojí, spojené s označením *oros* [ruský], takže zlá síla je oklamána několikrát. Takové silné ochranné jméno by mohlo poukazovat na skutečnost, že v rodině již dříve některé z dětí zemřelo, nebo nositel jména těžce onemocněl, či na jinou vážnou příčinu pojmenování.

V mnoha případech si nositel své ochranné jméno ponechá po celý život, i když má možnost vybrat si v dospělosti jiné jméno a přejmenovat se. Víra ve schopnost ochrany jména je natolik silná, že nositel jména nebude riskovat upoutání pozornosti zlých sil a

---

¹¹¹ Zdá se, že negativní síly škodí jen Mongolům, cizinci jsou chráněni neznalostí celého kulturního prostředí, která je omlouvá. Bylo by zajímavé prozkoumat, jak je na cizince v mongolské společnosti pohlíženo, zda není cizinec považován vždy za něco méně významného než Mongol.

¹¹² V tomto případě používám pro přepis vlastních jmen v mongolském jazyce formu používanou v česky psané knize Ivany Grollové a Veroniky Zikmundové „Mongolové, právnuci Čingischána“ (2000), neboť se jedná o ustálenou verzi přepisu národností do českého jazyka.

jméno si většinou nemění. Často je na své jméno velmi zvyklý a ani lidé v jeho okolí nepovažují jméno za hanlivé, byť by neslo neobvyklý či hanlivý význam.

3.2.3 Tabuizovaná jména¹¹³

Obecně se dá říci, že rodným jménem člověka se může stát jakýkoli výraz, pokud situace vyžaduje či umožňuje, aby se takové označení jako osobní rodné jméno použilo. O vhodnosti výběru určitého jména rozhodují většinou prarodiče či rodiče dítěte, láma, šaman, *avsan eh* [kmotra; dosl. vzavší matka]¹¹⁴ nebo vážená osoba z okolí rodiny či somonu.¹¹⁵

Dokud je dítě malé, bývá oslovováno zástupnými jmény, laskavými oslovenými či přezdívkou, aby bylo chráněno před zlými silami. Rodným jménem, které má úředně zapsané v rodném listu, jej mohou začít oslovovat například až ve škole, poté co nastoupí povinnou školní docházku.

Dítěti by se nemělo vybírat jméno předtím, než se narodí, neboť by se tím mohly upozornit škodící síly na jeho příchod. Také by mohlo dojít k výběru nevhodného jména, které by svým významem mohlo dítě tížit a způsobovat mu nepříjemnosti, nemoc nebo i smrt. V takovém případě doporučí láma nebo znalý člověk změnu jména na ochranné či odpovídající kvalitám dítěte, aby na něj nekladlo příliš velké nároky.

Velmi rozšířeným a dobře známým zákazem je „nevyslovování jmen otce a matky“, neboť těmto osobám je projevována úcta a jejich jména jsou ctěna. Pro oslovení rodiče je používán příbuzenský termín *eez'ee* [maminko], *aavaa* [tatínku] a v komunikaci s jinými lidmi se zmiňují jako *eez'* [maminka] či *aav* [tatínek]. Jméno rodiče je natolik váženo, že ho člověk nevyslovuje ani při oslovení člověka mimo okruh rodiny, který má totožné

---

¹¹³ Převzato z diplomové práce (Obrátilová 2010, str. 32-34).

¹¹⁴ Třetí den po porodu potomka se na mongolském venkově obvykle uskuteční *hu'uhdiin ugaalga* (omývání dítěte). S přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte, vhodnosti uskutečnění a dalším okolnostem, např. počasí a případné dosažitelnosti jurty pozvanými hosty, se tento zvyk může provést i týden až měsíc nebo i déle po porodu. *Hu'uhdiin ugaalga* se koná v úzkém rodinném kruhu v jurtě u novorozence a mohou k němu být přizváni další hosté. Samotné omytí by měl provést člověk, který pomáhal rodičce přivést dítě na svět. Ten je označován jako *avsan eh / eez'* (vzavší matka / maminka) nebo *gazar eez'* (maminka místa / kraje / země) a stává se pro dítě velmi důležitým. Většinou má k dítěti velice blízký a důvěrný vztah, který by se dal přirovnat k sociální roli a funkci porodní báby a kmotra / kmotry v jedné osobě v české kulturní oblasti.

¹¹⁵ Viz poznámka č. 58.

jméno jako otec nebo matka. Taková osoba je oslovena pomocí výrazu *hecu' u nertee* [Vy / ty s obtížným jménem] a v komunikaci je zmiňována jako *hecu' u nert guai* [pán / paní s těžkým, obtížným jménem].

Z těchto zvyklostí a zákazů vyplývá, že dětem se nedává jméno po rodičích či prarodičích, jak někdy bývá zvykem v českém kulturním prostředí. Ostatní členové rodiny pak nejsou vystaveni možnosti, že by porušili tabu „nevyslovování jména otce a matky“ popřípadě jiné vážené osoby, když by chtěli oslovit své sourozence či děti. Většinou se ovšem jednotliví členové rodiny mezi sebou oslovují pomocí příbuzenských termínů *egc'* [starší sestra], *ah* [starší bratr], *du' u* [mladší sourozenec] a dalších zástupných termínů. Rodiče pak mohou své děti oslovit *hu' u mini* [můj synku], *ohin mini* [má dcerko].¹¹⁶

Přestože dětem nebývá dáváno stejné rodné jméno, jaké má jeden z rodičů či prarodičů, mohou dostat jméno složené, sestávající z částí jmen rodičů či jiných příbuzných. Například jmenuje-li se otec *To' morbaatar* [Železný hrdina] a matka *Naranceceg* [Sluneční květina], mohou dát dceři jméno *To' morceceg* [Železná květina] či synovi jméno *Naranbaatar* [Sluneční hrdina]. Takovému složenému jménu je připisována schopnost stmelovat rodinu a podporovat soudržnost jejích členů. Také děti z jedné rodiny mohou mít jména, jež nesou společnou část, výraz, který se opakuje u všech rodných jmen dětí, nebo alespoň jména podobného významu. Věř se, že si děti takových jmen budou pomáhat a podporovat se navzájem.

(58) V rodině konzultantky *Batc' imeg* (37 let) spolu souvisejí všechna jména jejích sourozenců, včetně jejího. Její otec a matka měli popořadě od nejstaršího sedm dětí: syn *Batbold* [Pevná ocel], dcera *Batceceg* [Pevná květina], dcera *Batc' imeg* [Pevná ozdoba], syn *Battogtoh* [Pevný stabilní], syn *Bayartogtoh* [Radost upevňující], dcera *Batgerel* [Pevné světlo], dcera *Batsu' ren* [Pevný ochranný duch], syn *Battulga* [Pevná trojnožka]. Jména šesti dětí spolu souvisejí počátečním kořenem *bat-*, soudržnost sourozenců je umocněna významem tohoto kořene [pevný, silný], v pořadí čtvrtý a pátý potomek jsou synové spojení druhým jménem svých složených jmen *-togtoh* [upevňovat se, ustalovat se, stabilizovat se]. Všichni sourozenci jsou tak propojeni skrze význam prvního či druhého jména svých složených jmen s ostatními sourozenci.

---

¹¹⁶ Podrobněji viz kapitola 3.1.2 Oslovení.

Rodiče mohou dětem vybrat jména, začínající na stejnou hlásku či slabiku, což má zajistit dobré vztahy mezi dětmi a jejich soudržnost. Mezi mongolskými nomády z vrstev aristokracie či gramotných vzdělavců byla tato představa rozšířena již před staletími a je zachycena v buddhistickém naučném spise *Jirüken-ü tolta* [Níterná podstata / Aorta srdce]¹¹⁷ z přelomu 13. a 14. století. Slabiky a hlásky mongolské abecedy jsou rozděleny do skupin podle „pěti živlů“ (oheň, země, voda, vzduch a vítr) a nahlíženy z indické a čínské filozofické tradice. Jsou zkoumána místa jejich tvorby v lidském těle a souvislost s vnitřními orgány. Rozdělení má sloužit k vymezení slabik a hlásek, které jsou spolu v kladném, pozitivním poměru, a těch, které jsou vůči sobě nepřátelské. Tento vztah se přenáší i na osoby, jejich skutky a dílo, začínají-li první slabiky jmen dvou lidí, kteří přicházejí do kontaktu, na vůči sobě pozitivní či negativní slabiky a hlásky. Některá z těchto pravidel se dostala do povědomí prostých mongolských nomádů, kteří se jimi nechali ovlivnit při výběru jmen dětí. Dodnes jsou někteří přesvědčeni, že jména dětí začínající na stejnou samohlásku zajistí dětem dobré vztahy mezi sebou a štěstí.

(59) Děti pana *C'alhaa* (68 let) jsou pojmenovány tak, aby významy jejich jmen navzájem souvisely a odpovídaly pravidlu „samohlásek v příznivém vztahu“. Jmenují se *Odontuyaa* [Hvězdná záře], *Iderhu'u* [Mladý syn], *Oyuntuyaa* [Záře rozumu], *Oyuna* [Rozum / Um], *Odbayar* [Radost hvězdy] a *Odhu'u* [Syn hvězdy]. Jména prvních dvou dětí vybral lékař v nemocnici, kde manželka pana *C'alhaa* rodila, a proto spolu tato dvě jména významově nesouvisí. Jména dalších dětí už vybírali rodiče tak, aby se navzájem významově podporovala a propojila významově všechny děti mezi sebou.

(60) Podobně jsou propojena jména dětí v rodině konzultantky paní *Mo'nhtuul* (36 let), tentokrát souvisejí i se jmény obou rodičů a stmelují tak celou rodinu v jeden celek. Jméno matky zní *C'uluuntogoo* [Kamenný kotl], jméno otce *Batmo'nh* [Pevný věčný] a jména dětí *Mo'nhc'uluun* [Věčný kamenný], *Mo'nhtuul* [Věčná Túla (jméno řeky)], *Batc'uluu* [Pevný kámen] a *Mo'nhat* [Věčný pevný].

---

¹¹⁷ ОГТАРГУЙ-ЙИН МАНИ : *Jirüken-ü tolta-yin tailburi* – *Üsüg-ün endegürel-ün qarangyui-yi arilyayči Oytaryui-yin Mañi kemekü oruşıba* [Komentář k „Níterné podstatě“ (*Jirüken-ü tolta*) – „Drahokam nebes“ osvětluje temnotu záměny písmen]. (Xylograf Burjatského kláštera Agiin Sum). In: BALDANZ'APOV, P. B., 1962, *Jirüken-ü tolta-yin tailburi – mongol'skoe grammatičeskoe sočinenie XVIII veka* [*Jirüken-ü tolta-yin tailburi – Komentář k „Níterné podstatě“ – Mongolské gramatické pojednání 18. století*]. Ulan-Ude, str. 51-53.

3.2.4 Vybrané výrazy a slovní spojení (výchova dětí)

and ah – starší druh / přítel, brach, pobratim; dosl. druh starší bratr

and du'u – mladší druh / přítel, brach, pobratim; dosl. druh mladší bratr

ho'holt eh – kojná; dosl. matka / počátek kojení, matka „kojení“¹¹⁸

hu'muuz'il – výchova; dosl. polidštění, stávání se člověkem

huurai hu'u – osvojené dítě; dosl. suchý syn¹¹⁹

hu'uhed hu'muuz'uuleh – vychovávat dítě; dosl. polidš'ovat dítě, nechat dítě stávat se člověkem

hu'uuhed o'rgoh – adoptovat dítě, osvojit dítě; dosl. vyzvednout / pozvednout dítě

hu'uhed o'rguuleh – dát dítě k osvojení; dosl. nechat dítě pozvednout

hu'uhed urvah – osvojit si (novou rodinu) (*o dítěti*); dosl. dítě utíká, přebíhá, desertuje

hu'uhed urvuulah – získat dítě, osvojit si dítě; dosl. nechat přeběhnout dítě

o'rgoson eez' – adoptivní máma, nevlastní máma; dosl. vyzvednuvší matka¹²⁰

tal ah – starší druh / přítel, brach, pobratim; dosl. poloviční starší bratr

tal du'u – mladší druh / přítel, brach, pobratim; dosl. poloviční mladší bratr

3.2.5 Hovory s komentáři

Na základě analýzy následujících dvou ukázek z hovorů infolinky a informací získaných od konzultantů popíšu některé kulturní a jazykové odlišnosti mongolského a českého prostředí související s tématem výchovy dětí.

3.2.5.1 Hovor č. 1

V následujícím hovoru volá žena středního věku pracující v ČR na Asistenční infolinku v mongolském jazyce a žádá o tlumočení komunikace se sociálním pracovníkem. Mimo rozhovor s pracovníkem si také operátorovi stěžuje, že ji dcera neposlouchá a mají doma konflikty. Dcera má hodně zameškaných hodin ve škole, má problémy ve škole i doma. Paní žije s dcerou sama, je pracující a z hovoru vyplývá, že kvůli pracovním směnám

¹¹⁸ Srov. Hangin (1986, str. 676): „*ho'holt* 1 – suckling, baby's pacifier“ [kojení, dudlík], „*ho'holt eh* – wet nurse“ [kojná].

¹¹⁹ Více informací v Oberfalzerová (2006, str. 83). Výraz *huurai* [suchý] zde vyjadřuje protiklad k biologicky přirozeným okolnostem „mokrého“ porodu.

¹²⁰ Srov. Oberfalzerová (2006, str. 84).

téměř netráví s dcerou čas a nemá téměř prostor pro výchovu dítěte. Rodina dlouhodobě spolupracuje se sociálním pracovníkem a pracovníky OSPOD.¹²¹

.....

Klient:¹²² *Baina uu.*

Haló.

Operátor¹²³ *Sain baina uu, za bi taniig sonsoz ' baina, ta yariarai!*

Dobrý den, slyším Vás, mluvte prosím.

K: Bi end ohintoigoo hamt amidarc ' az 'illadag hu 'n yum aa, egc'dee tus bolz' boloh uu?
Žiju tady s dcerkou a pracuju, **mohli byste mi pomoci?** (dosl: **prokázala bys své starší sestře pomoc?**)

O: Tand yamar tuslamz' hereg bolson bol?

A jakou pomoc byste potřebovala?

K: Niigmiin az 'iltanaas manai ohind yamar negen c'o'loot cagiig o'ngoroohod tuslah arga hemz'ee tuslamz' bolooc ' gez' hu'seh gesen yum. Helnii kurs c' yum uu yanz bu'riin davtlaga olz' o'goh heregtei baina. Manai ohin hu'uhduudtei niileed hic'eel nomoo taslaad yavaad baigaa yum aa, ene heden ohiduud manai ohiniig bu'r ballaz' baina. Bi bu'r yaahaa medehgu'i baina.

Ráda bych, aby mi sociální pracovníci pomohli ohledně volného času mojí dcery. Potřebovala bych najít nějaký jazykový kurz nebo opakování (doučování). Moje dcera **přestala chodit na vyučování** (dosl. **přerušila vyučování a své učení / knihy**) s ostatními dětmi, je tam několik holek, které jí **ubližují / šikanují** (dosl. **ničí ji, vymazávají ji**). Já **už vůbec nevím, co mám dělat**.

O: Za tegeheer tanai ohin tanii u'gend orohgu'i yavaad baina uu?

---

¹²¹ Oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o odbor péče o děti a mládež příslušného pověřeného městského úřadu, zaměřuje se na ochranu práv dětí, jejich oprávněných zájmů, působí k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychovááno ve vlastní rodině (https://cs.wikipedia.org/wiki/Orgán_sociálně-právní_ochrany_dětí, 15.3.2018).

¹²² Dále uvedeno zkráceně jako K.

¹²³ Dále uvedeno zkráceně jako O.

Takže dcera **Vás neposlouchá (dosl. nevstupuje do Vašich slov)?**

K: Tiimee, bi o 'dorz 'in az 'illadag, oroi l gertee irdeg tegeed yo 'roosoo ohindoo anhaaral tavih zav garahgu 'i yum, ter niigmiin az 'iltanaas nadad tuslaz ' manai ohinii hu 'muuz 'ild tuslaac ' gez ' helu 'uleh gesen yum.

Ano, celý den pracuju, až večer přijdu domů a vůbec nemám čas, abych se dceři věnovala, tak bych chtěla, kdyby mi mohl pomoci sociální pracovník s výchovou dcery, mohli byste mu to říct?

O: Za, bi tanii niigmiin az 'iltand damz 'uulz ' o 'gye.

Já to vašemu sociálnímu pracovníkovi řeknu.

K: Bi ohinoo zodoz ' u 'zsen, ene u 'neheer tu 'vegtei yum aa, ene ohiniig bi tez 'eeh gez ' barag l u 'unii to 'loo amidarc ' baina.

Dceru jsem i zbila, je to opravdu obtížné / problematické, žiju skoro jen pro dceru, abych ji uživila.

KOMENTÁŘ K HOVORU:

Mongolská mluvčí (klientka infolinky) vyhodnotila podle hlasu, že mongolská operátorka informační linky je mladší, a proto hned v úvodu volí v opisném tvaru pro svou osobu výraz *egc ' [starší sestra]*. Vyhýbá se tak přímo pojmenovat sebe pomocí zájmeny „já“, respektive v tomto případě „mně“, což by mohlo být považováno za neslušné. Zároveň navozuje atmosféru bližšího důvěrnějšího vztahu s operátorkou, přičemž sobě určuje hierarchicky nadřazené postavení „starší sestry / sousedky / tety / známé“, které by měla v tradiční mongolské společnosti „mladší sestra / známá“ projevit úctu a respekt. Operátorka linky užívá v hovoru zájmena „Vy“ a po celou dobu standardně klientovi vyká:

(61) *K: Bi end ohintoigoo hamt amidarc ' az 'illadag hu 'n yum aa, egc 'dee tus bolz ' boloh uu?*

Žiju tady s dcerkou a pracuju, **mohli byste mi pomoci?** (dosl: **prokázala bys své starší sestře pomoc?**)

(62) *O: Tand yamar tuslamz ' hereg bolson bol?*

A jakou pomoc byste potřebovala?

Mongolská mluvčí (klientka infolinky) pro vyjádření ohledně problémů své dcery použila namísto neutrálních výrazů *deerelheh* nebo *doromz'loh* [ponižovat, šikanovat] sloveso *ballah* s významem „vymazat, odstranit“, což odpovídá dané situaci a hodně emotivně zabarvenému hovoru. V Mongolsku není trestné děti přiměřeně fyzicky trestat, proto o tom klientka zcela otevřeně mluvila i se sociálním pracovníkem OSPOD. V Mongolsku se na výchově dětí běžně podílí kromě rodičů i prarodiče a další příbuzní (teta, strýc, starší sourozenci nebo sestřenice, bratranec), nezřídka i lidé ze sousedství a mají s výchovou dětí spojené konkrétní povinnosti, proto klientka otevřeně žádala, aby se na výchově dcery podílel i sociální pracovník, což v tomto kontextu klientka považovala za běžnou službu. Obdobná instituce jako český OSPOD v Mongolsku neexistuje. Proto mluvčí nevědoma si možných důsledků otevřeně hovoří se sociálním pracovníkem OSPOD o problémech s dcerou.

Možnost odebrání dítěte rodičům a jeho umístění do ústavu zůstala zcela nepochopena i u mongolských konzultantů. Dotaz na takový možný postup v Mongolsku nechápali a nedokázali odpovědět. Po podrobném vysvětlení ohledně praxe OSPOD v ČR vyjadřovali údiv a nepochopení. Pokud by v mongolském prostředí nemohlo být dítě vychováváno rodiči, vždy bude předáno do péče příbuzným či blízkým známým rodiny, sousedům. Představa umístění dítěte do jakékoli instituce / ústavu a jeho vytržení ze známého přirozeného prostředí byla pro mongolské mluvčí zcela nepřijatelná.

V hovoru byla dále užity idiomy spojené s tématem výchovy:

(63) *hic'eel nomoo taslaad yavaad baih* – přestat chodit na vyučování; dosl. (setrvale)

chodit / žít a přerušit lekce / vyučování a své učení / knihy

(64) *bu'r ballaz' baih* – ničit, šikanovat, ubližovat; dosl. zcela vymazávat, úplně odstraňovat

(65) *bu'r yaahaa medehgu'i baih* – už vůbec nevědět, co dělat; dosl. zcela své dělat jak nevědět¹²⁴

(66) *u'gend orohgu'i yavaad baih* – neposlušat; dosl. (setrvale) jít / žít a nevstupovat do slov

---

¹²⁴ Idiom, který mohou mongolští mluvčí užívat v jakékoli situaci, nese univerzální význam.

3.2.5.2 Hovor č. 2

Ukázka hovoru obsahuje záznam komunikace se starší mongolskou mluvčí, která vychovává svého vnuka, které si ale s manželem osvojili, a stal se tudíž jejich synem. K tomuto kroku přistoupili, aby dítě mohli přivést do ČR, neboť pravděpodobně trpí autistickým onemocněním a chtěli ho v Čechách léčit. V rámci placeného zdravotního pojištění však dítě bezplatnou léčbu nemůže podstoupit, překážkou je i jeho neznalost češtiny. Paní se celodenně věnuje péči o dítě, přestala kvůli tomu i pracovat. Péče o nemocné dítě je pro klientku velmi náročná, zvláště v cizím prostředí bez možnosti zajistit dítěti také zdravotní péči. Primární zakázkou klientky bylo, aby jí operátor pomohl vyhledat zdravotní zařízení, kam by mohla dítě umístit a jen občas ho navštěvovat. Operátorka zakázku musela odmítnout, za daných podmínek takové zařízení nelze vyhledat, s klientkou ale probírala obtížné okamžiky při výchově dítěte.

.....

Operátor:¹²⁵ *Oilgomz'toi, hu'u tani C'ehed irsnees hois' tand tohioldson hamgiin hecu'u yavdaliig yariac'.*

To chápu. Povězte mi, co takového nejtěžšího se stalo v době poté, co váš syn přijel do Čech.

Klient:¹²⁶ *Bid hoyor neg o'dor togloomiin gazart baiz' baital, hu'ugiin maani no'ogoo zan ni ho'dlood, tu'und yamar negen zu'il taalagdahgu'i bolohoor heniig c' baih hamaagu'i zohiod baidag yum. Tegeed o'oriinhoo tergiig zohiod ehelsen, hu'u maani tergend yavdag. Tegsen tend togloz' baisan hu'uhduud aiz' ehelsen. Tednii eez'u'ud ni nad ruu aimar harz' baisan. Tend baisan negen eez' nad ruu yum heleed baisan gevc' bi yero'osoo oilgoogu'i. Magadgu'i namaig hu'uhdee avaad yav gez' gesen baih. Nadad mas' hecu'u baisan.*

Jednou, když jsme byli na hřišti, **začalo takový to jeho chování** (dosl. ta povaha jeho se hýbala / jítřila, přen. propukla nemoc, dostal záchvat), že když se mu něco nelíbí, tak začne mlátit kohokoli. Tak začal bouchat do kočárku, syn jezdí ještě v kočárku. A ty děti, co si tam hrály, začaly mít strach. Jejich matky se ne mě strašně koukaly. A nějaká tam

---

¹²⁵ Dále uvedeno zkráceně jako O.

¹²⁶ Dále uvedeno zkráceně jako K.

matka mi něco říkala, ale já jsem vůbec nerozuměla. Asi mi říkala, abych vypadla z hřiště s tím dítětem (dosl. své dítě vezmi a jdi). To pro mě bylo strašný (dosl. moc těžké).

O: *Tand yag tegz' helsen gedegt ta itgeltei baina uu?*

Jste si jistá, že vám řekla ta paní právě tohle?

K: *Tiim baihaa, C'ehu'ud muuhai zantai, tiim biz dee?*

Myslím, že jo, Češi jsou **hnusní** (dosl. mají škaredou povahu), že jo?

O: *Tegeheer tand tohioldson hamgiin hecu'u baidal bol togloomiin gazart bolson zu'il baiz'.*

Takže nejtěžší situace, co se vám tu stala, byla na tom hřišti.

K: *To'rohdoo asuudaltai to'rson gedgiig oilgohgu'i baigaa yum baih daa. ... Ee, medehgu'i.*

Tak jako nechápou, že se **narodil jiný** (dosl. s potížemi) ..., no nevím.

O: *Hezee ni yavdal tand tohioldson be? Tanii hu'uhed teregtei baisan geheer barag z'iliin o'mno u'u?*

A jak je to dávno, co se Vám to stalo? Měla jste dítě v kočárku, tak to už je nějaký rok ne?

K: *U'gui, u'gui, odoo hu'rtel tergend yavdag, sayahan hed honogiin o'mno, tu'ruuc'iin doloo honogt.*

Ne ne, ještě teď ho vozíme v kočárku, bylo to nedávno před několika dny, minulý týden.

O: *Aaan.*

Aha. (údiv)

K: *Bid bodohdoo haas'aa c' garahgu'i gez' bodoz' baisan. Odoo yaagaad garc' baigaa ve gevel, hu'u maani z'aahan tegeed dandaa garya gedeg, tiim uc'raas gert ni horiod baiz' bolohgu'i.*

A pak jsem myslela, že raději nikam nebudeme chodit. No ale protože on je malý a pořád chce ven, nemůžeme ho zavřít doma.

O: *Medeez 'iin hereg.*

To jistě.

K: *Gadaa garah u'ed ter muuhai C'ehu'ud doromz'lood baih yum, togloomiin gazraas yav geed.*

A když jdeme ven, tak mi **ty hnusný Češky nadávají**, že ať vypadnu z hřiště.

O: *Ter emegtei yuunii ulmaas ingez' hariu helev? Ta yuu gez' bodoz' baina?*

A na co ta paní reagovala, co myslíte?

K: *Medehgu'i, minii hu'uhed ruu zaagaad yum yariad baisan. Tiim bolohoor bi hu'ugee avaad yavsan.*

Nevím, ukázala na moje dítě a pak mi něco řekla. Pak jsem se synem utekla.

O: *Oilgomz'toi.*

Rozumím.

K: *Tegeed bi hend c' heleegu'i.*

Takže jsem radši nikomu nic neřekla.

KOMENTÁŘ K HOVORU:

Klientka hovoří otevřeně o nepříjemné situaci. Eufemismy používá, pokud mluví o nemoci svého dítěte (*no'ogoo zan ni ho'dlood* – začalo takový to jeho chování; dosl. ta povaha jeho se hýbala / jitřila, přen. propukla nemoc, dostal záchvat; *asuudaltai to'rson* – narodil se jiný; dosl. s potížemi).¹²⁷ Klientka neumí dobře česky a nerozuměla, co jí ostatní ženy říkaly, přesto hodnotí jejich chování velmi negativně (*ter muuhai C'ehu'ud doromz'lood baih* – ty hnusný Češky nadávají). Dle konzultantů je v mongolské společnosti běžné, že se děti hašteří nebo se mezi sebou trochu bijí, rodiče si toho většinou

---

¹²⁷ Ve spojitosti s projevy povahy nebo duševního stavu užívají mongolští mluvčí často slovesa pohybu, jako například zde *zan ni ho'dlood* – začalo takový to jeho chování; dosl. povaha jeho se hýbala / jitřila. Konzultantka Zikmundová uvedla slovní spojení *hu'u coc'son* – dítě má záchvat pláče; dosl. vyskočilo, které Mongolové často používají, pokud malé dítě začne plakat a nelze ho utišit. Popsala situaci, kdy jí její mongolská kamarádka telefonovala s dotazem, kde se v Čechách dá sehnat olovo na odlévání, že nutně potřebuje odlít, protože „*hu'u maani coc'son* [dítě pořád pláče; dosl. vyskočilo], nakonec Mongolku uspokojio doporučení, že může odlít vosk ze svíčky.

nevšímají. Zvláště pokud se bijí chlapci, považuje se to za svého druhu „zápas“¹²⁸ a je to tolerováno. V tomto případě není jasné, do jaké míry bylo chování dítěte pro ostatní rušivé, klientky se ale velmi dotklo, že na ně ostatní přítomní reagovali. Ve spojení s cizími osobami se klientka nebojí vyslovit hanlivé výrazy. Někteří konzultanti uvedli, že zvláště pokud se mluví o cizincích, z pohledu mongolského mluvčího není nutné dodržovat tak přísně tabu, protože cizinec negativnímu sdělení nerozumí a zlé síly se na něj nepřivolají. Hovor trval asi hodinu a půl, během celého hovoru klientka ani jednou nevyslovila jméno dítěte, používala výhradně varianty oslovení *hu'u maani* [syn náš (exkluzivní)] nebo *minii hu'uhed* [moje dítě].

3.2.6 Shrnutí

V této kapitole jsem se vlastním osobním jménům věnovala podrobně právě proto, že se v komunikaci jedná o poměrně odlišné kulturní pojetí, které může s mongolskými mluvčími v českém kulturním prostředí způsobovat značné problémy. Špatně zvoleným oslovením nebo naopak vyžadováním vyslovení jména příbuzného v nevhodné situaci se mongolským mluvčí může uzavřít a v krajním případě hovor i náhle ukončit.

Na základě analýzy záznamů komunikace na mongolské infolince mohu potvrdit, že mongolští mluvčí v českém kulturním prostředí přísně dodržují vžitý způsob komunikace o svých příbuzných a bližních, v komunikaci je nikdy nenazývají jménem, ale pomocí určení příbuzenského či společenského vztahu.

Způsob používání zástupných osobních jmen v komunikaci dokládá také důležitost postavení malých dětí v mongolské rodině. Na výchově se kromě rodičů tradičně podílí celá komunita lidí, kteří jsou v úzkém sociálním kontaktu. Vychovává se spíše vlastním dobrým příkladem a pomocí doporučení, malé děti se okřikují, jen pokud jim hrozí nějaké nebezpečí. O negativních skutečnostech se v souvislosti s dětmi mluví pouze zástupnými výrazy a pomocí opisných slov. Často se využívají metafory a eufemismy, jak dokládám v analýze uvedeného hovoru.

---

¹²⁸ Jeden z tradičních druhů sportu, mongolský zápas (*bo'h barildah*). Na venkově ve stepi je při čekání oblíbenou kratochvílí trochu se poprat a trénovat tak na zápas.

Kulturní odlišnost se projevila v komunikaci ohledně instituce OSPOD. Mongolští mluvčí zcela nepochopili dotaz, nedokázali odpovědět a nedokázali akceptovat představu, že by mohla existovat instituce nebo zařízení, kam jsou umístěny děti bez rodičů. Obecně byla odmítnuta představa, že by mohlo existovat dítě bez své blízké osoby, ať už by to byl rodič, jiný příbuzný, soused nebo známý.

3.3 Onemocnění, psychické nemoci

V této kapitole se věnuji tématu nemoci v mongolském jazyce s důrazem na specifickou komunikaci mongolských mluvčích. Vzhledem ke skutečnosti, že téma se u většiny lidí pojí s negativními emocemi a nepříjemnými vzpomínkami, předpokládám u mluvčích v hovoru silnou tabuizaci přímých pojmenování skutečnosti. Z vlastní zkušenosti pracovní komunikace na mongolské infolince mohu potvrdit, že kupříkladu komunikace ohledně pohlavních nemocí nebo onemocnění dítěte je pro mongolského mluvčího obtížná z etnolingvistického hlediska, neboť jak už bylo popsáno dříve, dle tradičního pojmání svého okolí a světa pro Mongoly pojmenování negativního jevu tento jev zhmotňuje či umocňuje. Mluvčí se tak může proti negativní skutečnosti a zlým silám bránit pouze tím, že se v hovoru určitým skutečností vyhýbá nebo je popisuje pouze zástupnými výrazy.

Negativní zkušenost si odnášejí někteří mongolští klienti infolinky z komunikace s lékařem či dalším zdravotním personálem při vyšetření ze soukromých lékařských praxí nebo z nemocnic v českém kulturním prostředí. Nedorozumění vzniká někdy jen na základě odlišných očekávání průběhu zdravotní péče a z neznalosti zdravotního systému v ČR. Pro lepší pochopení možných úskalí při komunikaci uvádím v této kapitole nejprve stručný sociální a kulturní kontext včetně základních údajů ohledně zdravotního pojištění či popisu základních nepsaných, ale společensky tolerovaných, pravidel při jednání a komunikaci s mongolským lékařem. Zaměřuji se detailněji na oblast psychických onemocnění, neboť tímto směrem poskytovaná zdravotní péče je v euroamerickém světě už značně etablovaná. Naopak v mongolském kulturním prostředí se pohled většinové společnosti na psychicky nemocné jedince odlišuje od toho evropského a mongolská společnost využívá jiné tradiční nástroje (šamanský rituál, lamou čtené mantry a zaříkání) v přístupu k takto nemocným lidem. Chci poukázat také na skutečnost, že slovní zásoba pojící se k tématu psychických onemocnění v běžném hovoru je specifická. A proto jsem

pro ukázkou hovoru k tématu vybrala analýzu hovoru s mongolskou klientkou, která popisuje psychické onemocnění svého vnuka.

3.3.1 Sociální a kulturní kontext

Mongolové si při příjezdu do České republiky musí povinně zajistit zdravotní pojištění pro lékařskou péči podle druhu svého pobytu. Někteří musí využít komerční zdravotní pojištění a někteří mají možnost zapojit se do systému veřejného zdravotního pojištění. V souladu s podmínkami veřejného zdravotního pojištění pak mohou využívat systém poskytování bezplatné zdravotní péče a často jsou překvapeni rozsahem poskytovaných služeb a vyšetření. Ze svého domovského prostředí jsou totiž zvyklí, že přestože platí odvody a poplatky do systému veřejného zdravotního pojištění, za většinu úkonů a vyšetření u lékaře musejí platit.

Nezřídka je v Mongolsku velmi obtížné dostat se k lékaři, nemluvě o tom, že možnost vyšetření u dobrých a renomovaných lékařů je vyhrazena pouze pro majetné občany. Z výpovědí konzultantů¹²⁹ je zřejmé, že v Mongolsku je zcela běžné za návštěvy u lékaře platit či jinak se odvděčit za poskytnutou zdravotní péči, např. ve formě různých potravin či dárků. Lékaři s platbou už předem počítají a toto chování je společensky široce tolerováno. Běžní občané pak hodnotí nastavenou situaci jako zcela nutnou, neboť dle všeobecně rozšířeného mínění mají lékaři nízký plat a je zcela logické, že za svou náročnou práci musejí být více odměněni, ať už ve formě úplatků či malých dárků. Rozšířen je také názor, že péče je dostupná jen pro majetné občany a chudší část obyvatelstva se musí léčit na základě „babských rad“ a pomocí tradičních lidových léčitelských doporučení. Dostupnost péče na soukromých korejských, japonských, ruských či německých klinikách, které jsou vybaveny nejmodernějšími zařízeními pro diagnostiku a léčbu a kde působí lékaři se vzděláním z Koreje, Evropy či Ameriky, je pro běžné občany téměř nulová. Pokud si Mongolové nemohou dovolit drahou zdravotní péči v zařízeních poskytujících „západní“ typ medicíny, obracejí se k tradičnímu typu tibetské či čínské léčby, která je dostupná v buddhistických chrámech specializovaného typu.¹³⁰

---

¹²⁹ Tyto informace poskytli nezávisle na sobě konzultanti Enhz'argal, Otgon-Erdene, Battulga a Mo'nhz'argal.

¹³⁰ Srov. Kordíková (2013, str. 46-49). Informace také poskytli konzultanti Enhz'argal Holáková, Otgon-Erdene Erdenebat a Martin Vorel, který v letech 2008-2010 prováděl terénní výzkum v buddhistických kláštorech Ulánbátaru s cílem zaznamenat a popsat život mongolských buddhistických mnichů.

Existují také soukromá zařízení lidové medicíny a soukromě působící lékaři, léčitelé a bariačové.¹³¹

Obdobný vztah jako k lékařům mají mongolští pacienti a členové jejich rodin ke zdravotním sestrám, kterých je na nemocničních pracovištích velký nedostatek. Péče o nemocné v nemocnicích je často zajištěna také tak, že se u pacienta střídají členové jeho rodiny, aby mu poskytovali základní hygienickou a zdravotní péči. Vyžaduje-li to stav pacienta, bývají osoby mu blízké v nemocnicích také přes noc, a pro tento případ mají u lůžka či pod lůžkem léčeného pacienta matraci, na které mohou v blízkosti nemocného spát. Takové zapojení je ze strany nemocničního personálu vítané, neboť usnadňuje zdravotním sestrám péči o nemocného, mohou část svých povinností přenechat na členy rodiny (zajištění denní hygieny, příprava a podávání jídla a nápojů, převazy, masáže a další podobná každodenní péče) a je zjištěn i lepší psychický stav nemocných, pokud se o ně může po dobu léčby v nemocničním zařízení starat blízká osoba.¹³²

PSYCHICKÉ ONEMOCNĚNÍ:

Jedním z témat zakázek klientů infolinky je i řešení otázek souvisejících s depresí nebo soužitím s psychicky nemocným člověkem. Nejčastěji jsou dotazy směřovány na péči a související problémy při soužití s psychicky nemocným členem rodiny.

Na rozdíl od České republiky není v Mongolsku rozvinutá praxe poskytování dlouhodobé terapeutické péče lidem, kteří trpí depresí, prošli si trauma nebo jsou postiženi nějakým typem psychického onemocnění. Jedincům jednajícím nepříjemně pro společnost i své okolí z důvodu prožitého silného traumatu nebo psychického onemocnění, je nabídnuta lékařská péče, která nejčastěji spočívá pouze v předepsání silné medikace, což utlumí akutní projevy nezvladatelných přílivů emocí, ale neposkytne klientům zázemí pro vyrovnání se s nimi. Roli psychoterapeuta pak může v mnoha případech zastávat láma nebo šaman, který pomocí prováděných rituálů a doporučených postupů léčí duši a chorobné projevy jedince. Velmi malá část takto zasažených klientů má pak možnost

---

¹³¹ Srov. Hangin (1986, str. 54): „bariac’ – bone-setter“ [napravovač kostí]. Lékaři lidové medicíny specializující se na narovnávání a napravování kostí (Kordíková 2013, 42).

¹³² Tyto informace poskytli nezávisle na sobě konzultanti Enhz’argal Holáková, Otgon-Erdene Erdenebat a Mo’nhz’argal.

podstoupit nákladnou léčbu nebo terapii v zahraničí díky svým příbuzným a dostatečnému finančnímu zajištění.

3.3.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (psychické onemocnění)

galzuu hu'n – šílenec, blázen; dosl. zuřivý, zběsilý, vztekly člověk¹³³

har darsan zu'ud – noční můry; dosl. černě tlačící sen

hürhegc' – blázen, šílenec, hysterik; odvozeno od *hii o'vc'in* - dosl. vzduch nemoc, přeneseně hysterie¹³⁴

hii o'vc'in – přen. šílenství, hysterie; dosl. vzduch nemoc¹³⁵

medrel (ni) muudah – být nervní, nervózní, podrážděný; dosl. nervy (jeho) se zhoršují

medreliin o'vc'in – neuróza; dosl. nervová nemoc

medreliin o'vc'ton – neurotik; dosl. nervově nemocný

oron garan – hovor. blázen, pomatenec, chaotik; dosl. vstupuje a vycházeje¹³⁶

setgel medreliin asuudaltai hu'n – blázen, psychicky nemocný; dosl. člověk s problémy myslí a nervů (eufemismus)

setgel unaz' tatah – hovor., lidový ustálený výraz: mít ataky, záchvaty nemoci, křeče; dosl. upadnout myslí a mít záchvat¹³⁷

setgeliig har darah – hovor. mít stres, deprese; dosl. tláčit černě mysl

setgeliin yavdaltai hu'n – blázen; dosl. člověk s děním / událostmi / problémem myslí

setgelzu'in o'vc'in – psychické onemocnění; dosl. nemoc řádu myslí

¹³³ Srov. Ganhuayag (2005, str. 253): „insane, unhinged, crazy, mad, ...“ [choromyslný, šílený, pomatený, nepříčetný, bláznivý]; Hangin (1986, str. 109): *galzuu* – „rabies, hydrophobia; rabid; (fig.) mad, crazy; possessed; fierce, ferocious“ [vzteklina, hydrofobie; vztekly; (přen.) bláznivý, šílený; posedlý; zuřivý, vztekly]; MHD TT (2008, str. 464), *galzuu* – „hu'n amitnii to'v medreliin erhteng gemteedeg virust o'vc'in, uhaan medrel aldaz' solioro“ [virové onemocnění poškozující centrální nervovou soustavu živočichů, způsobuje ztrátu rozumu].

¹³⁴ Srov. MHD TT (2008, str. 2508): *hürhegc'* - „*hürheg yavdaltan*“ [člověk jednající pomateně]; Ganhuayag (2005, str. 1102): *hürhegc'* - „hysterical person, hysteric“ [hysterický člověk, hysterik]; Ceval (1966, str. 676): heslo *hürhegc'* neuvádí, uvádí sloveso *hürheh* – „1. *hii o'vc'in devreh, nemegdeh*; 2. *uhaan solioroh*“ [1. být zasažen psychickým onemocněním (dosl. nemocí vzduchu); 2. ztratit rozum]; Hangin (1986, str. 633): *hürheh* – „to become excited“ [být rozrušený].

¹³⁵ Srov. Hangin (1986, str. 632): „mental disease, insanity“ [duševní onemocnění, šílenství]; Ganhuayag (2005, str. 1102): „hysteria“ [hysterie]; MHD TT (2008, str. 2505): „a. Mongol anagaah uhaanii u'ndsen zurgan o'vc'nii neg, hii hurimtagdan hyamraldaz' tu'unii belge c'anariin gol bu'reldehuund urvalt boloh s'inz' temdeg ilerdeg o'vc'nii yeronhii ner, b. Golduu medrelees s'altgaalz' u'usdeg medreliin neg o'vc'in [a. Jedna z šesti základních nemocí mongolského lékařství, obecné pojmenování příznaků nemoci či zánětu, který vzniká přílišným nahromaděním vzduchu a působením jeho složení/vlastností, b. psychické onemocnění vznikající a související především s nervy].

¹³⁶ Výraz není vůbec uveden ve slovnících, byl zaznamenán v nahrávaném hovoru k tématu s doc. Luvsandorz'em v lednu 2018.

¹³⁷ Neuvedeno ve slovnících, z rozhovoru s doc. Luvsandorz'em.

setgeciin o'vc'in – psychóza, mentální onemocnění

solio galzuu (hu'n) – šílenec, blázen; dosl. zuřivý, zběsilý, vzteklý (člověk), párové slovo (*hors'oo u'g*)¹³⁸

soliotoi hu'n – pomatenec, pitomec, blbec, blázen; dosl. zmatený člověk¹³⁹

soliotoi amitan – šílenec, maniak, pomatenec, blázen; dosl. zmatené zvíře / živočich

3.3.3 Hovory s komentáři

3.3.3.1 Hovor č. 1

Mongolskou infolinku kontaktovala paní ve věku okolo padesáti let, která v České republice žila s manželem, oba manželé byli v době kontaktu infolinky občané Mongolska, zaměstnaní v ČR a měli trvalý pobyt na území ČR (minimálně 5 let již soustavně žili v ČR).¹⁴⁰ Manžel podnikal a jeho žena mu pomáhala, pracovala z domova. Rozhodli se adoptovat svého mongolského vnuka, u kterého se od narození začaly objevovat projevy autismu, aby ho mohli přivést do Čech a zkusili mu zajistit léčení a lepší zdravotní péči než v Mongolsku:

Operátor:¹⁴¹ *Harita tuslamz'iin utas baina, sain baina uu.*

Charitní linka pomoci, dobrý den.

Klient:¹⁴² *Sain, sain baina uu.*

Dobrý den.

O: *Sain, sain.*

Dobrý den.

K: *Za, tanaas yum asuuz' boloh uu?*

---

¹³⁸ Srov. MHD TT (2008, str. 464), *solio galzuu hors'oo* – „*a. setgeciin eldev o'vc'in emgeg*“ [značné poškození psychickou nemocí].

¹³⁹ Srov. MHD TT (2008, str. 1739): *soliotoi II* - „*solio o'vc'tei*“ [člověk s nervovým onemocněním]; Ganhuyag (2005, str. 778): *soliotoi* – „lunatic, maniacal“ [šílený, bláznivý]; Ceval (1966, str. 478): *solio II* – „*medreliin o'vc'in; solio o'vc'tei hu'n*“ [nervové onemocnění, nervově nemocný člověk]; Hangin (1986, str. 446): *soliotoi* – „mad, crazy, nonsensical, confused, mixed-up“ [bláznivý, šílený, nesmyslný, zmatený, popletený].

¹⁴⁰ Hovor z roku 2016, délka hovoru okolo 50 minut.

¹⁴¹ Dále uvedeno jako O.

¹⁴² Dále uvedeno jako K.

Dobrý den. Můžu se Vás na něco zeptat?

O: *Za, ta yarina uu.*

Ano, povídejte.

K: *Bi end amidraad arav u'gui ee arvan tavan z'il, za barag l arvan tavan z'il bolz' baina, end no'hor maani baidag. No'hor bid hoyor az'illadag baisan. Odoo bolohoor no'hor maani huviaraa az'il erheldeg ba biznesiin az'il erhleh erhiin gerc'ilgeetei. Bi tu'und tusaldag tegeheer hoyolaa hamtran az'illadag. Harin sayahan bi ac' hu'ugee end avc'irsan odoo ter bidentei hamt amidardag. Tegeheer **bidend iim asuudal garaad** baina. Ac' hu'u maani **mas' sain hu'uhed l dee, bid tu'und hairtai**, bid tu'unii alban yosnii eceg eh ni bolson.*

Já tady žiju už deset, ne patnáct let, skoro přesně patnáct let, mám tady manžela. My jsme oba s manželem pracovali. Teď je manžel živnostník, má oprávnění podnikat. Já mu pomáhám, a tak spolu pracujeme. A nedávno jsem sem přivezla svého vnuka a on teď žije s námi. A **vznikl nám takový problém**. Vnuk je **moc hodný a máme ho rádi** a oficiálně jsme se stali jeho rodiči.

O: *Aanhaa, tanii ac' hu'u heden nastai ve?*

Aha, a jak je starý váš vnuk?

K: *Ter zurgaan nastai. Mongold eez'teigee, minii ohintoi amidarc' baisan yum, odoo bolohoor end baigaa. Ac' hu'u maani **to'rohdoo sogogtoi to'rson**. Tegeheer bid ohindoo tuslah gez' ac' hu'ugee C'ehad avc'irsan. Yaagaad gevel endhiin u'ilc'ilgee sain, C'ehad bidentei hamt baival saiz'rah baih gez' bodood mo'n bid tu'untei hamt baihiig hu'ssen. Tegeheer odoo hu'u maani bidentei hamt amidarc' baigaa bid tiim c' zaluu bis' bolohoor odoo **yuu hiihee medehgu'i baina**.*

Je mu šest let. Žil v Mongolsku s matkou, s mojí dcerou, teď je tady. Náš vnuk **se narodil s vadou**. Tak jsme chtěli pomoci dceři a vzali jsme vnuka do Čech. Protože jsem myslela, že zdejší služby/péče jsou dobré, že když bude s námi v Čechách, tak se možná zlepší, a taky jsme si přáli být s ním. Takže teď náš syn žije s námi a my nejsme moc mladí, tak **nevím, co mám teď dělat**.

O: *Tegeheer tanii ac' hu'u zurgaаn nastai tantai hamt amidardag harin tanii ohin bol Mongold amidardag tiim u'u?*

Takže vnukovi je teď šest let a žije s vámi, ale vaše dcera žije v Mongolsku, je to tak?

K: *Tiimee, tiim, Mongold, ohin maani c' uhal kompanid menez'er hiideg.*

Ano, ano, je v Mongolsku, naše dcera pracuje ve významné firmě jako manažerka.

O: *Ta manai utas ruu zalgalaа, yamar negen asuudal garsan met sonsogdoz' baina. Tand yuu tohioldloo ve? Yamar uc' raas manai utas ruu handlaа ve? Yuunii talaar yarilcahiig hu'slee ve?*

A teď voláte k nám na linku, slyším, jako byste měla nějaké starosti. Copak se Vám stalo? Z jakého důvodu voláte na linku? O čem si přejete mluvit?

K: *Bi Mongold suvilagc'iin mergez' leer suraad az' illaz' baisan. Tiim bolohoor yamar negen tuslamz' ac' hu'udee o'gc' c'adna gez' bodoz' bailaa. Bi c'eh heleer sain yariz' c'addaggu'i. Ac' hu'uteigee neg tiis'ee yavah esvel hu'u maani o'vdvol emneleg yavah yum uu, yamar negen emc'iin zo'vlogoo avah hereg garna, tiim bolohoor bi u'uniig hiiz' c'adahgu'i yum s'ig sanagddag. **Deerees ni hu'u maani ih ho'dolgoontei, ter minii u'giig sain sonsdoggu'i met nadad sanagddag.***

Víte, já jsem studovala v Mongolsku a pracovala jsem jako zdravotní sestra, tak jsem myslela, že zvládnu vnukovi poskytnout pomoc. Neumím moc mluvit česky. Když potřebuju s vnukem někam jít, nebo když vnuk onemocní, zajít do nemocnice, nebo když je potřeba poradit se s nějakým doktorem, tak mám pocit, že to nezvládnou (dosl. nedokážu to dělat). **A navíc náš syn je velice neposedný, zdá se mi, že dobře neposlouchá, co mu říkám.**

O: *Aaan.*

Aha.

K: *Ter o'vc'tei to'rson.*

On se narodil nemocný.

O: *Yamar o'vc'tei to'rson be? Yuu terend tohioldoo ve?*

S jakou nemocí se narodil? Co se mu stalo?

K: *Ter tarhinii gaz'igtai za yaz' heleh bilee? Z'iriin hu'uhduud s'ig bis', haraa hyanaltgu'i gancaar baiz' bolohgu'i.*

Má **mozkovou vadu**, jak bych to řekla? **Není jako běžné děti, nemůže být sám bez dozoru.**

O: *Ene tu'ruunii yarisan ho'dolgoontei hamaaraltai yuu?*

Souvisí to nějak s tím, jak jste prve řekla, že je aktivní?

K: *Yuug ta heleed baina?*

O čem to (ted') mluvíte? (*odmítavý nebo vyhybavý postoj mluvčího*)

O: *Tegeheer bid tanii ac' hu'ugiin talaar yariz' baina. Ta tu'ruun helehdee tanii ac' hu'u ho'dolgoon ihte haraa hyanaltgu'i baiz' bolohgu'i gez' helsen bolohoor, tanii yarisaniig bagclaad yuu tu'und tohioldson yamar zu'il heregtei gedgiig asuuh gesen yum.*

No my právě mluvíme o vašem vnukovi. Vy jste prve řekla, že je váš vnuk hodně aktivní (dosl. pohyblivý) a nemůže být bez dozoru, tak si to dávám dohromady, co se mu stalo a chtěla bych se zeptat, co potřebuje?

K: *Ted hu'ug maani tarhindaa do'rovdugeer zergiin autizm o'vc'tei gez' onos'loson.*

Diagnostikovali mu **čtvrtý stupeň autismu v mozku.**

O: *Hm.*¹⁴³

Hm.

K: *Minii bodoloor ene tiim c' aims'igtai hecu'u zu'il gez' bodohgu'i baina.*

Já si **nemyslím, že je to tak strašný.**

O: *Ene talaar ta yamar bodoltoi baina ve? Terend yuu tohioldloo ve?*

A jaký názor ohledně toho máte Vy? Co se mu stalo?

---

¹⁴³ Slabý povzdech, vydechnutí vzduchu.

K: *Hu'u maani eheesee to'rood hecu'u baisan, C'ehad irvel endhiin eru'ul mendiin u'ilc'ilgeeg avc' saiz'irna gez' bodood irsen. Tegeed emc'id hu'ugee u'zuultel ted nar yamar negen eru'ul mendiin daatgal nadaas nehzen ter ni manai hu'ud odoogoor baihgu'i uc'ir emc'ilgee ni mas' u'netei boloh yum baina.*

Od začátku, když se narodil, tak **to bylo těžký**, mysleli jsme, že kdyby přijel do Čech, mohl by tady dostat lepší zdravotní služby a zlepšil by se. Když jsme ho nechali prohlédnout u doktorů, žádali vždy nějaký to zdravotní pojištění, a to náš syn doted' nemá, a proto je léčba velice drahá.

O: *Tegvel minii oilgosnoor tanii ac' hu'u baingiin ors'in suuh erh baihgu'i bolohoor huviin daatgal avdag yum baina tiim u'u?*

Rozumím tomu tak, že váš vnuk tady nemá trvalý pobyt, a proto má uzavřené soukromé pojištění, je to tak?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Tiim bolohoor eru'ul mendiin u'ilc'ilgee tand u'netei tusaz' baina.*

A proto jsou zdravotní služby pro vás dost drahé (dosl. dotknou se vás, zasahují vás).

K: *Tiimee asar ih u'netei.*

No, obrovsky drahé.

O: *Za odoo dahin negtgeed helye tegeheer bi tanaas hed heden zu'iliig todruulz' asuuya. Tanii ac' hu'u ho'dolgoon ihte tu'und baingiin anhaaral halamz' s'aardlagatai. Hu'ugee avc'irsanii uc'ir ni emc'ilgee hiilgez' eru'ul bolgohiig hu'ssen tiim u'u?*

Abych to shrnula, tak si to ještě upřesním a zeptám se Vás. Váš vnuk je velice aktivní, je nutné mu neustále věnovat pozornost a péči. A důvodem, proč jste si ho vzali, je to, že jste si přáli ho léčit, aby se uzdravil, je to tak?

K: *Tiimee tiim. Ohin maani yaaz' c' c'adahgu'i baina. Hediigeer ter kompanid az'illaz' o'ndor calin avdag c' gesen calin ni ac' hu'ug hardag asragc'iin to'lbort zarcuulagddag.* Ano, tak. Naše dcera to sama nezvládne. Přestože pracuje ve firmě a bere vysoký plat, její plat vystačí (jen) na poplatky za hlídání a péči o vnuka.

O: *Za, ta bidentei holbogdson uc'ir ni yamar negen medee medeelel tuslamz'iig avahiig hu'ssen baih, ta odoo yuu medeh heregtei baina ve? Hoyoulaa hamtran yarilcya.*

Jo a důvod, že jste se s námi spojila, přejete si asi nějakou informaci nebo pomoc, co byste teď potřebovala vědět? Můžeme si o tom promluvit.

K: *C'eh ulsad yamar negen o'driin hu'uhdiin asramz'iin to'v baidag bolov uu? O'dor bolgon hu'ug maani haraad bi hu'ugee oroi irz' avdag tiim to'v baidag uu? Esvel horin do'rvon cagiin u'ilc'ilgeetei asramz'iin gazar baidag uu? Mo'n urt hugacaanii viz avaad eru'ul mendiin u'ilc'ilgee hiilgemeer baina.*

Existují v Čechách centra denní péče o děti? Přes den by tam hlídali našeho syna a já bych syna večer vyzvedla, taková centra jsou? Nebo domovy s pečovatelskou službou na dvacet čtyři hodin (dosl. místa s 24 hodinovou pečovatelskou službou)? Chci (pro něj) získat dlouhodobé vízum a zajistit zdravotní služby.

O: *Minii bodoloor iim u'ilc'ilgeeg avc' bolno gez' bodoz' baina gehdee ta zo'vs'oorvol nadad tanii odoogiin baidliin talaar ilu'u ih medeelel heregtei baina.*

Myslím, že takové služby je možné získat, ale pokud byste dovolila, potřebuji ještě více informací o vaší současné situaci.

K: *Za.*

Ano.

Hovor dále pokračoval asi 30 minut, klientka hovořila o dalších tématech souvisejících s výchovou a komunikací s jejím vnukem. K tématu psychického onemocnění neuvedla už další nové skutečnosti a opětovně infolinku zřejmě nekontaktovala.

KOMENTÁŘ K HOVORU:

Když měla klientka – babička dítěte popsat zdravotní stav svého vnuka a problematické projevy chování, mluvila o něm převážně pozitivně a jen velmi postupně se dostávala ke sdělení o diagnostikované nemoci. Nejprve hovořila o vnukovi v kladném smyslu a postupně pojmenovávala těžkosti, se kterými se setkávali při společném soužití. Pro negativní vyjádření používala klientka převážně opisná vyjádření:

- (67) *asuudal* – problém
- (68) *sogogtoi* – s vadou
- (69) *ho'dolgoontei* – aktivní, neposedný
- (70) *minii u'giig sain sonsdoggu'i met nadad sanagddag* – jako by dobře neposlušal má slova
- (71) *z'iriin hu'uhduud s'ig bis', haraa hyanaltgu'i gancaar baiz' bolohgu'i* – není jako běžné děti, nemůže být sám bez dozoru
- (72) *tiim c' aims'igtai hecu'u zu'il gez' bodohgu'i baina* - nemyslím si, že je to tak strašné
- (73) *hecu'u baisan* – bylo to těžké
- (74) *ter tarhinii gaz'igtai* – má mozkovou potíže, odchylku, nenormálnost

Oproti tomu přímé pojmenování přesné nepříznivé diagnózy použila mluvčí v celém hovoru jen jednou:

- (75) *tarhindaa do'rovdugeer zergiin autizm o'vc'tei gez' onos'loson* – diagnostikovali mu čtvrtý stupeň autismu v mozku.

Následující věty, které použila klientka pro popis vztahu prarodičů k vnukovi a popis onemocnění a zdravotního stavu vnuka, jsou vyňaty z dlouhého hovoru při zachování následného pořadí užití vět v hovoru.

- (76) *Ac' hu'u maani mas' sain hu'uhed l dee, bid tu'und hairtai, bid tu'unii alban yosnii eceg eh ni bolson.*

Náš vnuk je **moc hodný** (dvě částice zesilující a potvrzující obsah výpovědi) a **máme ho rádi** a oficiálně jsme se stali jeho rodiči.

- (77) *Ac' hu'u maani to'rohdoo sogogtoi to'rson.*

Náš vnuk se narodil **s vadou** (dosl. **potížemi**).

- (78) *Deerees ni hu'u maani ih ho'dolgoontei, ter minii u'giig sain sonsdoggu'i met nadad sanagddag.*

A navíc náš syn je **velice neposedný** (dosl. **velmi pohyblivý**), zdá se mi, že **neposlouchá dobře**, co mu říkám.

- (79) *Ter o'vc'tei to'rson.*

On se narodil **nemocný**.

- (80) *Ter tarhinii gaz'igtai za yaz' heleh bilee? Z'iriin hu'uhduud s'ig bis', haraa hyanaltgu'i gancaar baiz' bolohgu'i.*

Má **mozkovou vadu** (dosl. **nenormálnost, potíží, odchylku, problém**), jak bych to jen řekla (*rozpaky mluvčího*)? **Není jako běžné děti, nemůže být sám bez dozoru.**

(81) *Ted hu 'ug maani tarhindaa do 'rov du 'geer zergiin autizm o 'vc 'tei gez 'onos 'loson.*
Diagnostikovali mu **nemoc, čtvrtý stupeň autismu v mozku.**¹⁴⁴

Poté, co po dlouhém hovoru mluvčí nakonec přesně vysloví stanovenou diagnózu, ihned ji vzápětí zmírní a zpochybní:

(82) *Minii bodloor ene tiim c' aims'igtaí hecu'u zu 'il gez' bodohgu'i baina.*

Já si **nemyslím, že je to tak těžký případ.**

(83) *Hu 'u maani eheesee to 'rood hecu'u baisan.*

Od začátku, co se náš syn narodil, tak to bylo těžké.

Z výše přepsaných vět části hovoru je patrné, že pro mongolského mluvčího je velmi obtížné přímo pojmenovat jakýkoli problém a také mluvit o dětech nebo blízkých členech rodiny v negativních souvislostech. Mluvčí se dostávala k přesnému popisu situace jen velmi pozvolna a na některé dotazy operátora téměř nereagovala. Ve společnosti, především u lidí pocházejících z venkova, je stále patrné povědomí o všeexistujících zlých silách, které je možné přivolat zlým slovem, vyslovená myšlenka se může zhmotnit silou slova v živou samostatnou entitu. Zlé síly a běsi mohou napadat především malé děti, které je potřeba obzvláště chránit. Jedním z prostředků ochrany může být i zástupné a ochranné vlastní jméno dítěte.¹⁴⁵

Dalším specifickým fenoménem hojně rozšířeným v mongolských rodinách je péče prarodičů a širší rodiny o malé děti. V tradiční společnosti vychovává děti celá společnost, což v užším pojetí znamená pokrevní rodina a blízké *ajly*.¹⁴⁶ Nezřídka nastává situace, že rodiče dětí odjedou pracovat do ciziny a posílají vydělané peníze domů do Mongolska a o děti se starají prarodiče nebo sourozenci rodičů. Tato skutečnost dokládá

¹⁴⁴ Domnívám se, že jednou z motivací ke skutečnosti, že klient se v posledním uvedeném příkladu nevyhýbá přímému pojmenování a neužívá opisná vyjádření pro pojmenování nemoci, může být i vliv instituce nebo „vyšší autority“, která diagnózu stanovila. V tomto konkrétním případě už klient nehovoří sám za sebe, ale opakuje dále informaci, kterou dostal od společensky uznávané instituce.

¹⁴⁵ Srov. Obrátilová (2010, str. 30-35) a dále údaje v kapitole 3.2.2 Ochranná jména a 3.2.3 Tabuizovaná jména.

Dále také Oberfálzerová (2003, str. 29-31; 2006, str. 85-88), The use of Mongolian in the perspective of cultural context. In: *Mongolica Pragensia '03*. Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfálzerová. Triton, Praha 2003.

¹⁴⁶ Skupinky jurt postavené nadohled a společně si vypomáhající při chovu dobytka, starosti o domácnost a péči o děti.

vnímání rodiny v širším pojetí a odráží ekonomické potřeby rodiny, kdy produktivní členové rodiny odjíždí zajistit finanční prostředky a ostatní dospělí vytvářejí zázemí a zajišťují péči o děti.¹⁴⁷

3.3.3.2 Hovor č. 2

Následující ukázka zachycuje malý úsek hovoru s mongolskou mluvčí.¹⁴⁸ Nejedná se o klientku infolinky, ale o rodilou mluvčí mongolského jazyka, která se vyjadřovala k tématu nemoci a psychického onemocnění. Proto ji v přepisu hovoru uvádím jako Konzultanta (Ko). Konzultantka mluví o situaci a možnostech léčby ve specializovaném nemocničním zařízení v Ulánbátaru, které se zaměřuje na léčbu psychických onemocnění:

Operátor:¹⁴⁹ *Setgel zu'in setgeciin o'vc'tei hu'nd yamar tuslamz' avc' u'zuuleh ve?*

Jaká je pomoc pro **psychicky a duševně nemocné lidi**?

Konzultant:¹⁵⁰ *Ene c'ini yuu gesen u'g ve, galzuu gesen u'g u'u?*

Co tímhle máte na mysli, že je (člověk) **blázen**?

O: *Setgeciin o'vc'in ni dotroo olon yanz baina l daa, anhan s'atnii zarimdaa yamar neg o'orc'lolt esvel bu'r hu'nd s'atnii orc'in toirondoo ayuultai c' yum uu tiim hu'muusiig haas' ni avaac'dag ve?*

Mezi psychickými onemocněními je mnoho druhů, (nemoc) **počátečního stupně** to je někdy jen nějaká **změna**, naopak (nemoc) **úplně těžkého stupně**, to je dokonce **nebezpečné svému okolí**, kde přijímají takové lidi?

Ko: *Mongold yo'roosoo ganchan emneleg baidag. Hu'nd s'atnii hu'muusiig tend avaac'iz' emc'ildeg baih, gaigu'i hu'muus ni yer ni bol Mongold huviin setgel zu'ic' geed zo'vlogoo o'gdog hu'muus setgel zu'ic' nar baina l daa, yer ni bol tiim setgeciin o'vc'tei hu'ndee or honog ni olddoggu'i gehdee emc'ilgee saitai l geh yum baina l s'u'u dee, yamartai c' ganchan emneleg baigaa.*

¹⁴⁷ Srov. Makúch (2013, str. 37-40), a dále také s informacemi v kapitole 3.2 Výchova dětí.

¹⁴⁸ Nahrávaný rozhovor s rodilou mluvčí mongolského jazyka byl uskutečněn v listopadu 2017.

¹⁴⁹ Dále uvedeno jako O.

¹⁵⁰ Dále uvedeno jako Ko.

V Mongolsku je jen jediná taková nemocnice. **Lidi (s psychickým onemocněním) těžkého stupně** asi přijímají a léčí tam, **ne tak závažné případy** (dosl. bez potíží, bez nesnází), (pro ty) jsou v Mongolsku soukromí **psychologové**, kteří poskytují poradenství lidem, **takto psychicky nemocného člověka na léčení nepřijmou** (dosl. svému člověku s takovou psychickou nemocí nenajdou jeho postel den), ale říká se, že léčení je tam opravdu dobré, je jen jediná taková nemocnice.

O: *Ho'doo hu'n hol baival yamar tuslamz' avah ve?*

Pokud je někdo daleko na venkově, jakou pomoc dostane?

Ko: *Medehgu'i, ail geriinhen l arga hemz'ee avah baih l daa, bu'r hecu'udvel bu'r ter S'ar hadand¹⁵¹ avaac'iz' o'goh baih, huuc'in l oron nutagt baisan yum s'ig baigaan,¹⁵² odoo bol baihgu'i.*

Nevím, asi se o něj **postará rodina** (dosl. **ti ajlu a jurty přijmou opatření**), pokud se to hodně zhoršuje, asi ho **odvezou do „Žluté skály“**, dříve asi byly takové i v krajích, ale dnes už (tam) nejsou.

O: *Bo'o ene tereer emc'ildeggui yum baih daa.*

Neléčí se snad taky prostřednictvím šamana **a takovými způsoby**?

Ko: *Anhan s'atnii hu'muusiig tegz' emc'ildeg baih, z'is'ee ni u'ye u'ye ho'doldog tiim o'vc'tei hu'muusiig yanz bu'riin tiim hu'muus baidag s'u'u dee, uliraliinhan ni u'yed ni S'ar hadand avaac'ihdag baih. Gehdee ter tal deer sain medehgui, tiim setgeciin o'vc'tei hu'muusiig ger bu'liinhen ni gerees ni gargadaggu'i, minii oir havid tiim hu'n baigaagu'i bolohoor sain medehgui baina.*

Lidi (s nemocí) počátečního stupně asi tak léčí, například lidi **s občasnými příznaky nemoci** (čas od času propukající, dosl. čas čas (nemoc) se pohybuje), určitě jsou různí takoví lidé, asi **v určitých obdobích je** (dosl. ty „čtvrtletníky“, ty „obdobníky“) přivázejí do „Žluté skály“. Ale **nevím o tom mnoho** (dosl. na té straně dobře nevím), lidi

---

¹⁵¹ S'ar had [Žlutá skála] je místní název psychiatrické léčebny, jediné nemocniční instituce pro celý Ulánbátar a Mongolsko poskytující odbornou léčbu pro psychicky nemocné pacienty. Mezi mongolskou veřejností je to dobře známý pojem stejně jako třeba „Bohnice“ v českém kulturním prostředí.

¹⁵² Ponechán přesný přepis tvaru dle výslovnosti hovorového jazyka, zkráceného od *baigaa yum* [je věc].

s takovými psychickými onemocněními jejich příbuzní **drží doma** (dosl. nevypouštějí je z jurty), v mém blízkém okolí takový člověk nebyl, proto o tom mnoho nevím.¹⁵³

...

(odmlka)

Harin tiim ho'gz'liin berhs'eeltei hu'muus baidag s'u'u dee. O'oriinhoo biyeiig avc' yavah c'advargu'i, tiim hu'n manai hadam tald baidag, odoo horin hedtei zaluu, bagadaa yamar neg tarhinii asuudaltai baisan yum, ug ni uhaan sanaa ni eruul mo'rtloo, havar namar c' yumuu o'vc'in ni sedreed ehledeg, yadraad unaz' tataad baidag, ter hu'niig bol emeer l daraad baidag s'u'u dee, S'ar hadnii hyanaltand baidag, taivs'ruulaad, mansuuraliin baidald oruulc'ihdag.

Jsou takoví lidé s **postižením** (dosl. s vývojovými potížemi). **Neschopní postarat se o sebe** (dosl. ovládat své tělo, bez schopnosti své tělo vzít a jít), u **příbuzných ze strany manžela** je takový člověk, teď je mu přes dvacet let, když byl malý, měl nějaké **psychické problémy**, **rozum měl v pořádku**, ale na jaře i na podzim se mu **nemoc začala vždy zhoršovat**, **měl záchvaty** (dosl. byl vyčerpaný/unavený a (jeho tělo/mysl) padáje tahalo), samozřejmě **dostával léky** (dosl. toho člověka (po) tlačili pomocí léků), byl pod dozorem (personálu nemocnice) ze „Žluté skály“ (dosl. byl pod kontrolou „Žluté skály“), byly to **uklidňující léky**, které ho **omámily** (dosl. zklidnily ho a nechaly ho vstoupit do zdrogovaného stavu).

KOMENTÁŘ K HOVORU:

Při nastolení tématu léčby psychických onemocnění se operátor dotazoval pomocí neutrálních oficiálních výrazů užívaných pro **psychicky a duševně nemocné lidi** (*setgel zu'in setgeciin o'vc'tei hu'n*). Mongolská mluvčí ale termíny neznala a zmátlo ji užití těchto až odborných výrazů, na které je možné narazit spíše v psaném textu než v hovorovém jazyce. Při ujištění použila mongolská mluvčí hovorový výraz **blázen** (*galzuu*), který může být užit v hovoru neutrálně až pejorativně. Operátor pak pokračoval v dotazech a znovu užíval odbornou terminologii **nemoc počátečního stupně a nemoc těžkého stupně** (*anhan s'atnii, bu'r hu'nd s'atnii setgeciin o'vc'in*), kterou se snažil vysvětlit příklady (změna, nebezpečí pro okolí), aby komunikační partner lépe pochopil, jaký význam se za termíny skrývá. Z celého úseku hovoru je patrné, že operátor užíval

---

¹⁵³ Domnívám se, že konzultantce bylo téma otázek a setrvání delší dobu u negativního tématu nepříjemné, proto začala odpovídat více vyhýbavě „nevím o tom“, „v mém okolí nebyl“ apod.

spíše odborné termíny a přesná neutrální pojmenování jevů, zatímco mongolská mluvčí často užila metaforická vyjádření a eufemistické opisné popisy jevů:

- (84) *ail geriinhen l arga hemz'ee avah* – postará se rodina; dosl. ti ajlu a jurty přijmou opatření
- (85) *gaigu'i hu'muus* - ne tak závažné případy; dosl. lidé bez potíží, lidé bez nesnází; přen. lidé v pohodě, v pořádku
- (86) *emeer darah* – zaléčit, medikovat; dosl. tlačit lékem
- (87) *ho'gz'liin berhs'eeltei hu'n* – člověk s (mentálním či fyzickým) postižením; dosl. člověk s vývojovými potížemi
- (88) *o'oriinhoo biyeiig avc' yavah c'advargu'i* – neschopný ovládat své tělo; dosl. bez schopnosti vzít své tělo a jít
- (89) *taivs'ruulaad, mansuuraliin baidald oruulah* – poskytnout zklidňující/ utišující prostředky; dosl. zklidnily ho a nechaly ho vstoupit do zmámeného stavu
- (90) *tiim setgeciin o'vc'tei hu'ndee or honog ni olddoggu'i* – takto psychicky nemocného člověka na léčení nepřijmou; dosl. svému člověku s takovou psychickou nemocí nenajdou jeho postel den
- (91) *uhaan sanaa ni eruul* – rozum měl v pořádku; dosl. jeho rozum a mysl (párové slovo, *hors'oo u'g*) zdravé
- (92) *uliraliinhan ni u'yed ni* – v čase jejich záchvatů; dosl. ty „čtvrtletníky“, ty „obdobníky“, ty v určitých jejich obdobích
- (93) *u'ye u'ye ho'dloh* – s občasnými příznaky nemoci, propuká čas od času; dosl. čas čas (nemoc) se pohybuje
- (94) *yadraad unaz' tatah* – mít záchvaty; dosl. vyčerpat se, upadnout a tahat
- (95) *yamar neg tarhinii asuudaltai baih* – mít nějaké psychické problémy; dosl. být s jakým nějakým mozkovým problémem

3.3.4 Shrnutí

Na základě sémantického rozboru vybraných prepisů hovorů a na základě komentářů rodilých mluvčích mongolského jazyka ke zvolenému tématu lze usuzovat, že pro mongolského mluvčího je možné použít výrazy a nahlas pojmenovat téma a okolnosti související s nemocí či psychickým onemocněním v běžném hovoru, který není nijak obsahově spojen s jeho osobou nebo jemu blízkými osobami. Dává ovšem v hovoru

ostenetativně najevo, že s tématem nemá nic společného, a mluví i trochu neochotně. Zmínky o šamanech přechází mlčením, zdůrazňuje činnost psychoterapeutů, přestože psychologická a psychiatrická péče je v Mongolsku pro běžné občany téměř nedostupná.

Pokud se hovor dotýká přímo osoby mluvčího nebo členů jeho rodiny, vyhýbá se mluvčí v hovoru přímému pojmenování, neboť téma je ve společnosti stále ještě silně tabuizované (obava z moci vyřčeného slova, obava ze zlosil a negativních vlivů). Pro rodilého mluvčího mongolského jazyka je velmi nepřírozené, aby užíval výrazy negativního významu na veřejnosti, natož ve spojitosti s jemu blízkými osobami. Mluvčí volí opisné výrazy nebo eufemistická pojmenování negativních jevů. Pokud je konfrontován s přímou otázkou, kterou pociťuje jako nepříjemnou, často volí vyhýbavou odpověď, změní téma hovoru nebo může takový dotaz úplně pominout.

Povědomí o psychických onemocněních je v mongolském kulturním prostředí jen velmi malé. Také péče o nemocné s různými typy psychických nemocí je jen velmi základní a týká se především pacientů, kteří jsou nebezpeční sobě či svému okolí. Péče spojená s psychoterapií či poskytováním krizové intervence je velmi málo rozšířená. Proto si běžní mluvčí mongolského jazyka většinou nedokáží pod pojmy a výrazy spojenými s tímto tématem představit konkrétní obsah a nerozumí postupům a dějům, o kterých se v souvislosti s tématem v českém kulturním prostředí hovoří. Pro lepší pochopení je nutné volit opisné výrazy a opisná pojmenování, je možné přiblížit roli a konání psychoterapeuta k léčebným úkonům lamy či šamana nebo jinak osvětlit oblast, která je běžným mongolským mluvčím jen velmi málo známa.

3.4 Závislosti, domácí násilí

Téma závislosti na návykových látkách a téma domácího násilí v Mongolsku nebylo zatím v rámci výzkumu české mongolistiky, etnologie či antropologie zkoumáno. Pouze Weigert (2005, 81-87) věnuje část svého výzkumu a diplomové práce tématům tradiční mongolské rodiny a rozvodům, a součástí tohoto výzkumu jsou i výsledky rozhovorů na téma rozvod. Na základě analýzy těchto hovorů uvádí jako hlavní příčiny rozpadu manželství v mongolské společnosti alkoholismus, nezaměstnanost, násilí páchané na ženách a domácí násilí, znásilnění. Závislost na dalších návykových látkách mimo alkohol výzkum nezahrnoval, a Weigertova práce (2005) neobsahuje slovník výrazů či

slovních spojení k tématu. Velmi výstižně komentuje většinový názor mongolské společnosti na tato témata z období kolem roku 2005 a doplňuje je o demografická data a statistické údaje sociologických výzkumů. Tématem se okrajově zabývala také Oberfalzerová (2006, str. 106-117) v rámci analýzy několika konkrétních vybraných metaforických výrazů a slovních spojení, které uvádí ve své práci. Podrobnější etnolingvistickou studii k tématu jsem nenašla v českém ani mongolském jazyce. Sociologické a demografické průzkumy provedli Bulag (1998)¹⁵⁴ a Ganhuyag (1997).¹⁵⁵

3.4.1 Sociální a kulturní kontext

Přístup k návykovým látkám byl pro obyvatele žijící na území Mongolského státu v dřívějších dobách ne zcela snadný. Mezi dostupné prostředky patřil od nejstarších dob dovážený tabák a alkohol nejčastěji vlastní výroby. Až do počátku 21. století se na tyto látky nepohlíželo jako na návykové drogy, ale jako na prostředky široce společensky tolerované a byly jakožto součást společenských styků běžně využívány v neverbální komunikaci. Přístup k návykovým látkám typu opium nebo kokain byl vždy vyhrazen pouze pro velmi majetnou vrstvu obyvatelstva žijícího ve městě a mající styky se zahraničím. Také v současné době se nelegální návykové látky dostávají do Ulánbátaru nejčastěji dovozem přes čínské hranice. Nikdy ovšem nedošlo k rozšíření jejich užívání mezi vyšší počet obyvatel nebo na venkov.¹⁵⁶

Obecně lze konstatovat, že užívání návykových látek, které mají silný povzbuzující či naopak tlumící vliv na fyzickou i duševní činnost jedince není slučitelné s nomádkým způsobem života a každodenní péčí o stáda. Téměř nulové rozšíření užívání tvrdých drog a psychotropních látek mezi venkovské obyvatelstvo lze tedy přičíst velmi malé dostupnosti těchto látek, kdy velké vzdálenosti a nízká hustota obyvatel neumožnila jejich rozšíření, ale také způsobu kočovného života, kdy sepětí s přírodou a každodenní nutnost pečovat o stáda a zajistit tak své přežití v drsných klimatických podmínkách vylučuje užívání silných drog.

---

¹⁵⁴ BULAG, U., 1998, *Nationalism and Hybridity in Mongolia*. Clarendon Press, Oxford.

¹⁵⁵ GANHUYAG, D., 1997, *Mongoliin hu'n am zu'in setgu'ul* [Mongolský demografický časopis]. MUIS, Ulánbátar.

¹⁵⁶ Údaje k tématu byly zjištěny od konzultantů při nahrávaných konzultacích a rozhovorech v období listopad 2017–březen 2018.

Užívání různých halucinogenních látek získávaných z přírodních zdrojů bylo vyhrazeno pro úzký okruh lidí a je spojeno se šamanismem nebo léčebnými praktikami. K hojnému rozšíření mezi obyvatelstvem naopak došlo u tabáku nebo alkoholu, kdy se tyto látky staly součástí společenské komunikace a zčásti i ukazatelem příhodného chování pro konkrétní komunikační situace, jak bude popsáno níže.

Závislost na herních automatech či chorobná závislost na hraní hazardních her (gamblerství, gambling) už není v Mongolsku rozšířena, neboť herní automaty a casina jsou na území Mongolského státu zákonem zakázány. V 90. letech 20. století došlo po revoluci k uvolnění společenské atmosféry a velkému nárůstu casin a herních míst v Ulánbátaru, zakládaných především cizinci – novodobými podnikateli nebo lidmi se zkušeností v cizině. Mezi obyvateli začala rychle narůstat obliba těchto míst a následně došlo ke značnému nárůstu závislých lidí na hraní hazardních her, hraní na hracích automatech a hraní pokru. Tato skutečnost vedla k rychlému řešení ze strany mongolské vlády – k zákazu legálního provozování této činnosti.

3.4.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (závislost na drogách)

Cílem této disertační práce nebylo provést sociologický výzkum k danému tématu, ale zaznamenat z hovorů Asistenční infolinky v mongolském jazyce, a také z nahrávaných rozhovorů s mongolskými konzultanty, specifický slovník k tématu, včetně opisných a metaforických vyjádření. V hovorech zmiňovali mluvčí závislost na drogách (mimo alkohol a tabák) jen nepřímo, za dobu fungování mongolské infolinky nebyla poskytnuta telefonická krizová intervence na toto téma, pouze v jediném případě se klient zmínil neurčitým opisem o závislosti svého syna, jak bude uvedeno níže v modelovém hovoru. Konzultanti popřeli v rozhovorech, že by oni osobně nebo někdo z jejich blízkých měl zkušenost s užíváním drog (mimo tabák a alkohol). O tématu hovořili velmi otevřeně, ale jen v obecné rovině, jako o jevu, který existuje, ale v mongolské společnosti není téměř rozšířený. Tato skutečnost může vyplývat z opravdové neznalosti konzultantů, neboť tito nemají přístup k nepovoleným látkám a o jevu se dozvídají především z médií. Zároveň však byli konzultanti schopni užít mnoho přímých pojmenování, výrazů a slovních spojení, která se k tématu vážou. Situaci by mohl osvětlit podrobný sociologický výzkum k tématu, ze kterého by mohlo vyplynout, zda se jev závislosti vyskytuje v mongolské

společnosti opravdu jen sporadicky, či je téma natolik tabuizované, že mluvčí nejsou schopni hovořit o vlastní zkušenosti s cizím člověkem ani pomocí zástupných slov.

Konzultanti a mluvčí infolinky užili následující výrazy, vážící se k danému tématu:

dontoh – přen. být závislý; dosl. být posedlý démonem¹⁵⁷

donton – závislák, fetišák, narkoman; dosl. být posedlý démonem¹⁵⁸

dontuulagc' mansuurah bodis – návyková látka, droga;¹⁵⁹ dosl. demonizující omamná látka

dontuulagc' mansuurah bodis avah – brát / užívat návykové látky; dosl. vzít (si) demonizující omamnou látku

em – lék, droga

emüin zu'il – lék, medikament, léčivá věc / přípravek

har tamhi – přen. droga; dosl. černý tabák nebo čirý tabák¹⁶⁰

har tamhind dontson – závislý na drogách; dosl. závislý / „zdémonělý“ v čirém / černém tabáku

har tamhinii don – závislost na droze; dosl. závislost na černém / čirém tabáku¹⁶¹

har tamhi ilru'ulegc' nohoi – pes vycvičený k vyhledávání drog; dosl. pes ozjevňující čirý tabák

hor hüih – zdrogovat, otrávit se; dosl. udělat jed¹⁶²

---

¹⁵⁷ Srov. Hangin (1986, str. 170): **dontoh** – „to babble possessed by some evil spirit“ [blábolit posednutý ďábelským duchem]. Srov. Ganhuyag (2005, str. 352). Sloveso odvozeno od substantiva **don** – závislost, posedlost. Srov. Ganhuyag (2005, str. 352): „addiction, obsession“ [závislost, posedlost], srov. Hangin (1986, str. 170): „devil, demon, obsession“ [ďábel, démon, posedlost], srov. MHD TT (2008, str. 706): „ad, hii yum“ [démon, zlý duch; dosl. běs, vzdušná věc], Ceval (1966, str. 199): „s'as'in ad hii yum“ [(v) náboženství, démon, zlý duch; dosl. náboženství, běs vzdušná věc]. Luvsandorz' se domnívá, že slovo **don** bylo do mongolského jazyka přejato z tibetštiny ve významu běs, démon (*horlogc'*, *bug c'o'tgor*).

¹⁵⁸ Srov. Ganhuyag (2005, str. 352: **televiziin donton** – television addict [televizní závislák] / **har tamhinii tonton** – drug addict [drogově závislý] / **sahariin donton** – sugar [freak] junkie [závislák na cukru].

¹⁵⁹ Heslo Ceval, Ganhuyag, Hangin a MHD TT neuvádějí. dohledáno pouze na v internetovém slovníku Bolor toli http://bolor-toli.com/dictionary/word?search=%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%87&selected_lang=4-1&see_usages=true&see_variants=true (25.3.2018).

¹⁶⁰ Výraz je užíván také pro skutečný tabák, v hovoru nejčastěji ve zkrácené formě **tamhi** ve významu tabák nebo cigareta, **tamhi tatah** – kouřit, kouřit cigaretu. Srov. MHD TT (2008, str. 1909).

¹⁶¹ Viz poznámka 144. Výraz **don** je dle Luvsandorz'e tibetského původu a spojován s označením pro démona. V českém, respektive evropském, kulturním prostředí se lidé závislí na drogách (alkohol, návykové psychotropní látky) vyjadřují o své závislosti odosobněně a nazývají ji „démonem“ či jiným zástupným jménem, jak je patrné např. v díle Jacka Londona s názvem „Démon alkohol“ nebo z díla Josefa Formánka „Úsměvy smutných mužů“, kde svou závislost Formánek nazývá „černý drak“.

¹⁶² Srov. Hangin (1986, str. 651): „to harm, to compound a poison“ [uškodit / poškodit / ublížit, smíchat jed]. Srov. Ceval (1966, str. 693) a MHD TT (2008, str. 2563), uvádějí stejné vysvětlení u hesla **hor hüih**: „busdad hor hu'rgeh, horiig nairuulah“ [podat jinému jed, umíchat jed]. Ganhuyag (2005) heslo **hor hüih** neuvádí.

hortoi em – jedovatý lék

horiotoi em – zakázaný lék

id s'idtei em – droga; dosl. kouzelný lék, lék mající kouzal a čáry¹⁶³

mansuurah – být závislý (na drogách); dosl. být v mrákotách / omámení¹⁶⁴

mansuurah bodis – droga, návyková látka; dosl. omamná látka¹⁶⁵

mansuurah don – závislost (na omamných látkách); dosl. démon¹⁶⁶

mansuurah donton – závislý, narkoman

mansuurah dontoi boloh – stát se závislým; dosl. mít omámenou mysl přítomností
démona

mansuurah yum – droga; dosl. omamná věc¹⁶⁷

mansuurage' – drogově závislý (člověk), závislák, narkoman, fetišák; dosl.
„omámenec“¹⁶⁸

mansuural – závislost, intoxikace¹⁶⁹

mansuurald avtah – být závislý; dosl. přemožen závislostí

mansuuruulagc' – droga, omamná látka, narkotikum; dosl. „omamovák“¹⁷⁰

mansuuruulah bodis – droga, návyková látka; dosl. omamující látka¹⁷¹

o'oriigoo zahirgaa aldah – ztratit kontrolu; dosl. ztratit vlastní vedení/ řízení

setgeliin ho'orold avtah – být závislý / pod vlivem drog; dosl. přemožen zvířením /
kypěním mysli (*obrazomalebne slovo, dursleh u'g*)¹⁷²

¹⁶³ *Id s'id* je párové slovo (*hors'oo u'g*) nesoucí význam „kouzla, čáry“. Srov. MHD TT (2008, str. 1086).

¹⁶⁴ Heslo uvádí jen MHD TT (2008, str. 1207), Ganhuyag a Ceval heslo neuvádí, Hangin (1986, str. 305) uvádí pouze heslo **mans'uurah**: „to be in a stupor, for the mind to wander“ [být v omámení, být v mrákotách, bloumat / bloudit o mysl].

¹⁶⁵ Heslo uvádí jen MHD TT (2008, str. 1207), Ganhuyag (2005), Hangin (1986) a Ceval (1966) heslo neuvádějí.

¹⁶⁶ Viz poznámka 144 a 148.

¹⁶⁷ Ve výrazu **mansuurah yum** [droga, dosl. omamná věc] je užito zástupné slovo **yum** [věc] namísto přímého pojmenování **bodis** [látka], aby se mluvčí mohl vyhnout přímému pojmenování negativní skutečnosti.

¹⁶⁸ Srov. Ganhuyag (2005, str. 528) a MHD TT (2008, str. 1207). Hangin (1986) a Ceval (1966) heslo neuvádějí.

¹⁶⁹ Srov. MHD TT (2008, str. 1207). Ceval (1966), Ganhuyag (2005) a Hangin (1986) heslo neuvádějí.

¹⁷⁰ Srov. MHD TT (2008, str. 1207). Ceval (1966), Ganhuyag (2005) a Hangin (1986) heslo neuvádějí.

¹⁷¹ Srov. MHD TT (2008, str. 1207) a Ganhuyag (2005, str. 528). Hangin (1986) a Ceval (1966) heslo neuvádějí.

¹⁷² Srov. MHD TT (2008, str. 2631-2632), substantivum **ho'orol** je názvem děje slovesa **ho'oroh**, odvozeno od slovesa **ho'oroh**, které patří mezi obrazomalebna slova (*dursleh u'g*), s primárním významem zvedat se do vzduchu, vzlétat, poletovat ve spojitosti s letadlem, mlhou, oblaky a sluncem. Dále se slovesa **ho'oroh** užívá ve významu kypět, vířit, především ve spojitosti s mlékem *su'u ho'oroh* [vzkypět (o mléce)] a s vlnou *maliin noos ho'oroh* [ostříhat vlnu (chovných) zvířat], slovo **ho'oroh** je zvukomalebne a při vyslovení vyvolává obraz něčeho (nejčastěji jemného) poletujícího vzduchem. Ve spojení *setgel ho'oroh* nese význam „setgel ho'gz'ih, bayarlah“ [oblažít, obšťastnit mysl].

*s'pric*¹⁷³ *avah* – píchnout si, vzít si drogu; dosl. vzít si injekční stříkačku¹⁷⁴

uhaan balrah – nekontrolovat se; dosl. ztratit/“vymazat“ vědomí¹⁷⁵

uhaan z'oloogu'i met boloh – být zmatený, nekontrolovat se; dosl. stát se jako bez řízení mysli / vědomí

z'orgu'i em – droga, přen. nezákonný lék; dosl. lék bez předpisu

3.4.3 Tabák

3.4.3.1 Sociální a kulturní kontext

Tabák byl užíván především mužskou částí obyvatelstva od nejstarších dob ve formě šňupacího prášku (*hamriin tamhi*, dosl. nosní tabák) nebo hrubě zpracovaných surových tabákových listů určených k vykouření v dýmce (*amiin tamhi*, dosl. ústní tabák).

Luvsandorz' v rozhovoru z ledna 2018 uvádí, že šňupací tabák se do Mongolska rozšířil nejspíše s příchodem buddhismu v několika vlnách, ve 12. století z Indie a v 17. století z Tibetu. V 19. a během 20. století bylo jeho užívání oblíbené mezi inteligencí a básníky. Ti v souvislosti se šňupáním tabáku zmiňovali očekávaný příchod literární inspirace přinášené prostřednictvím *ongonů* [duchové zemřelých předků]. Věřili, že pomocí šňupacího tabáku se uvedou do stavu, kdy *ongod oroh* [vstoupí *ongoni* / duchové zesnulých předků] a s nimi i inspirace.¹⁷⁶

Tabák je tradičně uchováván v porcelánových nádobkách ve tvaru malé lahvičky s uzávěrem (*s'aazan ho'orog*).¹⁷⁷ Při setkání či na návštěvě v jurtě si pak muži vyměňují

¹⁷³ Jedná se o převzaté slovo z ruštiny шприц [injekční stříkačka], původně převzato z německého výrazu die Spritze [injekční stříkačka], výraz se používá v mongolském hovorovém jazyce, písemná forma odpovídá fonetickému přepisu slova. Spisovný výraz pro injekční stříkačku v mongolském jazyce je *tariur*, srov. Ganhuyag (2005, str. 839) a MHD TT (2008, str. 1926).

¹⁷⁴ V klasických slovnících (Ceval, Hangin, Ganhuyag, MHD TT) výraz *s'pric* neuveden, dohledán pouze v internetovém slovníku Bolor toli s významy „syringe, sausage filler“ [injekční stříkačka, plnička párků], http://bolor-toli.com/dictionary/word?search=%D1%88%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%86&selected_lang=4-l&see_usages=true&see_variants=true (25.3.2018).

¹⁷⁵ Srov. MHD TT (2008, str. 2267): „*uhaan balartah – elii balai boloh*“ [ztratit vědomí, být dezorientovaný].

¹⁷⁶ Z rozhovoru s konzultantem Luvsandorz'em: „Stejně jako například recitátoři eposů přednášeli hrdinné eposy pouze za určitých podmínek a věřili, že to nejsou oni sami, kdo přednáší, nýbrž že je posedají *ongoni* [duchové mrtvých předků, duchové přednesu eposů], probouzejí v nich vlastnost dobrého přednesu a přinášejí slova eposu.“

¹⁷⁷ Nádobky mohou být vyrobeny také ze stříbra či jiného drahého kovu, z jednoho kusu drahého kamene a umně vybroušeny či s vyřezanými tradičními symboly štěstí a hojnosti, přírodními, pasteveckými či jinými motivy. Uzávěr je pak nejčastěji z kusu zbrúšeného červeného korálu a je k němu připevněna malá

nádobky obřadným podáním *tamhi solilcoh arga helber* [způsob výměny tabáku/kuřiva], kdy levá ruka lehce podpírá prsty a dlaní pravou ruku v lokti či předloktí, v níž je lahvička držena tak, aby malíček pravé ruky podpíral její dno a bránil případnému upuštění předmětu. Ruce s lahvičkami dvou účastníků komunikace se přiblíží a pohybem prstů dojde k výměně nádobek. Poté dojde k nabídnutí si tabáku a prohlížení lahvičky, materiálu a zdobného motivu, ke krátké rozpravě o nádobkách, případnému opětovnému nabídnutí si tabáku či jen přičichnutí k uzávěru či pootevřené lahvičce. Tato komunikace je ukončena navrácením lahviček svým majitelům opětovně obřadným výše popsáním způsobem.

Ženy mají svou vlastní lahvičku se šňupacím tabákem jen výjimečně, nejsou ale z komunikace vyloučeny, naopak je jim také nabídnuto převzetí nádobky, ke které nejčastěji jen symbolicky přivoní. Během svého pobytu v Mongolsku jsem byla několikrát přítomna tomuto obřadu, mohla ho pozorovat, a byla jsem i vybídnuta k účasti a zapojení se do této slavnostní komunikace včetně všech úkonů.

Při příležitosti velkých svátků a oslav, v zimě *Cagaan sar* [dosl. Bílý měsíc] nebo v létě svátek *Eriin gurban naadam* [dosl. Tři mužské hry], je dodržení tohoto komunikačního obřadu naprostou nutností, především v prostředí mongolského venkova. Při mém terénním výzkumu v roce 2011 v Archangajském ajmaku jsem byla očitým svědkem situace, kdy se celá mongolská rodina chystala obcházet příbuzné a známé u příležitosti návštěv oslavy nového lunárního roku *Cagaan sar*, musela se ale po odchodu z jurty vracet zpět domů, neboť byl doma zapomenut *ho'orog* [lahvička se šňupacím tabákem] a bez něj nebylo možné sváteční návštěvy a komunikaci náležitě absolvovat.

Nonverbální komunikaci s podáním lahvičky *ho'orog* lze připodobnit co do významu k podání rukou v českém kulturním prostředí. Ne každému komunikačnímu partnerovi, a ne při každé příležitosti, se ruka podává. V některých situacích je to ale společensky nezbytné a vyžadované.

---

kovová tenká lžička na nabírání tabáku. Staré a zděděné nádobky jsou velmi ceněné, jednak pro svou nominální hodnotu (drahý kámen či kov), ale i jakožto rodinná památka. Nově také od konce 20. století i v plastových lahvičkách, což není považováno společensky za příliš reprezentativní. Z osobní zkušenosti mohu uvést příklad používání plastové lahvičky od hotelového šamponu, do které si opakovaně sype šňupací tabák doc. Luvsandorz' a používá ji ve všední dny i při slavnostnější příležitosti, neboť je to dle jeho slov „praktická lehká nádobka, která se dobře nosí v kapse“.

Dnes již méně rozšířený způsob užití tabáku je jeho vykouření pomocí malé tenké dýmky s malou hlavičkou a rovnou delší troubelí. Také zacházení s dýmkou a její používání odráží kulturní vzorce chování mongolských pastevců a je spojeno s komunikací. Pastevci dýmku tradičně nosili, a někteří ještě stále nosí, zastrčenou ve vysoké kožené botě troubelí dolů, přičemž z pohledu zvenku je vidět jen hlavička dýmky vyčnívající ven pod spodním lemlem délu (*gaans hormoid cuhuiz' baina*).¹⁷⁸

Během terénního výzkumu jsem byla opakovaně přítomna situaci, kdy host na návštěvě v jurtě vstupuje při procesu přípravy a zapálení dýmky do komunikačních situací. Vzniká prostor pro komunikaci se ženou, neboť ta mu po nácpaní dýmky tabákem (*tamhi nereh*) nabídne pro první připálení horký uhlík (*haluun cog*) vytažený dlouhými kleštěmi (*haic'*) z kamínek stojících v centru jurty (*gal o'gdog zans'il*, dosl. zvyk předání ohně, připálení). Host sedící nejčastěji v prostoru *hoimoru*¹⁷⁹ vedle pána jurty si připálil a prohodil několik zdvořilostních vět, poté dvakrát nebo třikrát potáhl z dýmky, očistil náustek dlaní nebo dlouhým rukávem délu a předal ji pánovi jurty. Pokud ten kouřil, potáhl si také z dýmky, pokud nekouřil, jen přivoněl k hlavičce dýmky a poté ji zase obřadně vrátil zpět. Protože je hlavička dýmky velmi malá, mohl ji účastník návštěvy po vykouření tabáku vyčistit a znovu nacpat, k připálení mohl použít žhavý popel vyklepaný do otvoru křesadla. Po druhém vykouření dýmky už se většinou nepokračovalo, neboť by to bylo společensky považováno za nevhodné a pocitově nepříjemné (*evgu'i*). Mluvčí během procesu pronášeli zdvořilostní fráze, vyměňovali tabák či dýmky, komentovali předměty a spoluutvářeli bezpečný prostor pro další konverzaci, spojenou většinou se společným pitím čaje:

(96) *Ta sain baina uu?*

Máte se dobře?; dosl. Vy dobře jste?

---

¹⁷⁸ Dýmka i předměty jsou vyrobeny z cenných materiálů, náustek z drahého kamene (*c'uluun soruul*), jaspisu, chalcedonu či jadeitu, často také umně vybroušeného. Troubel z lakovaného či jinak barveného vzácného dřeva (*modon is'*), hlavička (*to'mor tolgoi*) a krček dýmky ze vzácných kovů, často stříbra. K opasku na délu pak měli muži tenkými stříbrnými nebo kovovými řetízky připevněný hedvábný prošíváný pytlík na tabák (*tamhinii havtaga*) uprostřed s otvorem (*am*, dosl. ústa) pro snadnější vyjmutí tabáku, a na řetízky byly připevněny také nástroje k udržování dýmky; dlouhý kovový trn (*setgu'ur*) sloužil k čištění dýmky a odstranění tvrdé zátky tabáku a umožňoval vyklepat starý tabák a popel; dále pak křesadlo (*cohiur*) ve tvaru malé kovové mističky s otvorem, do kterého se vyklepával horký popel či doutnající uhlík. Podrobný popis předmětů a výklad zvyklostí uvedl v nahrávaném rozhovoru v lednu 2018 konzultant Luvsandorz'.

¹⁷⁹ Severní prostor v jurtě, naproti vstupním dveřím, určený pro usednutí vážených osob.

(97) *Tanaihan sain uu?*

Jak se má Vaše rodina?; dosl. Vaši dobře?

(98) *Amar baina uu, biye sain uu?*

Jak se máte?; dosl. Je klid? Tělo dobré?¹⁸⁰

Tento úvodní rituál trval několik desítek minut, neboť pro mongolské mluvčí je nutné rozvíjet hovor jen pozvolna a postupně, zdvořilostní fáze hovoru probíhá delší čas, než jsme na to zvyklí z českého kulturního prostředí.

Poměrně nedávno přijatý antikuřácký zákon, který zakazuje kouření na veřejných místech v blízkosti úřadů a institucí, a také v jejich prostorách, byl přijat mongolskou společností celkem bez výhrad, přestože kouření je mezi mongolskou populací silně rozšířeno. Dodržování pravidel se týká ovšem především života v centru Ulánbátaru, v místech jurtovišť, menších sídel či na venkově se změny obyvatel příliš nedotýkají. Uvnitř jurty, kde kouř samovolně odchází střešním otvorem (*toono*), nevzniká potřeba usměrňovat letité zvyklosti.

3.4.3.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (tabák, kouření)

Rozmluvy na téma užívání tabáku proběhly s konzultanty velmi otevřeně, mluvčí neužívali zástupná slova a nevyhýbali se přímé odpovědi na dotazy. V rozhovorech používali nejčastěji následující slovní spojení:

tamhi tatah – kouřit, šňupat tabák; dosl. táhnout nebo tahat tabák, potahovat tabák

tamhind oroh – začít kouřit; dosl. vstoupit do tabáku

tamhic'in – kuřák, odvozeno od kořene *tamhi* [tabák] připojením produktivního sufixu
-c'in, užívaného pro činitele děje; dosl. tedy uživatel tabáku, „tabáčník“

tamhic'in boloh – stát se kuřákem

tamhinaas garah – přestat kouřit; dosl. vystoupit z tabáku

---

¹⁸⁰ Informace a zkušenosti jsem získala během terénního výzkumu v Chovdském ajmaku v roce 2015.

3.4.4 Alkohol

3.4.4.1 Sociální a kulturní kontext

V tradiční mongolské kočovné kultuře bylo požívání alkoholu spojeno především s velkými oslavami, jako například svátek příchodu nového lunárního roku *Cagaan sar* [dosl. Bílý měsíc] nebo svátek *Eriin gurban naadam* [dosl. Tři mužské hry], zkráceně nazývaný jako *Naadam* [Hry], zahrnující koňské závody, lukostřelbu a zápas. Při těchto příležitostech se popíjel *airag* [kumys]¹⁸¹, *ingenii hoormog* [kumys z mléka velbloudice], nebo *s'imiin arhi* [destilovaný alkohol, mléčná vodka], alkohol destilovaný z fermentovaného mléka. Hostům se nabízelo z jedné společné misky postupně dokola po směru slunce. Hostitel vždy dolil alkohol, aby byla miska plná, host pronesl přípitek, upil a vrátil misku hostiteli, který dolil alkohol a podal dalšímu hostu. Takto třikrát dokola. Dětem a ženám zhruba do čtyřiceti let věku se příliš nenabízelo, neboť byla velká pravděpodobnost, že ženy jsou těhotné nebo kojí. Weigert (2005, 82) k tomu uvádí:

„Podle mongolské tradice se *s'imiin arhi* vítali vzácní a vážení hosté. Podávání *arhi* symbolizoval dostatek, kterým hostitelská rodina oplývala. *Arhi* bylo nabízeno jen starším hostům mužského pohlaví a ženy nesměly pít vůbec. Mladí, kterým nebylo ještě 25 let, se alkoholu nemohli vůbec dotknout a ochutnat alkohol se dovoľovalo až mužům, kteří překročili čtyřicítku. V tradiční mongolské společnosti se pití alkoholu nesmělo přehánět a pít se mělo vždy s mírou.“

...

„Alkohol se užíval jen při slavnostech, nádamech. Při oslavách dětských svátků jako bylo například první stříhání vlasů nebo při pohřbech se alkohol nesměl pít vůbec. Při oslavách *cagaan sar* se alkohol podával jen starším lidem k oslavným přípitkům. Bylo normou pít vždy s mírou, a spíše se jen lehce ochutnávalo. Opilství bylo považováno za ostudu a velkou neslušnost. Opilci byli terčem posměchu a říkalo se, že život toho, kdo moc pije, je zmatený a neuspořádaný.“

Tato tradice byla přerušena po revoluci v roce 1921 a postupně byla do Mongolska dovážena silnější vodka ze Sovětského svazu. Weigert zaznamenává výrazné projevy alkochoismu v mongolské společnosti od 60. let 20. století:

---

¹⁸¹ Alkoholický nápoj z kvašeného kobyliho mléka, s obsahem alkoholu kolem 1%, silný kumys může mít kolem 4% - 5% obsahu alkoholu.

„Problém alkoholismu se v Mongolsku začíná objevovat výrazněji až v 60. letech minulého století. V polovině 60. let se z Mongolska stala jakási nárazníková zóna, která chránila část jižní hranice Sovětského svazu před útokem z jihu a v zemi byl v roce 1966 rozmístěn silný kontingent sovětské armády. Z Mongolska se v této době pomalu stávala neoficiální sovětská kolonie. Přicházelo stále více ruských občanů, kteří v Mongolsku pracovali a rusifikace sílila. Do Mongolska byla také stále častěji dovážena ruská vodka a Mongolové začali více pít. Zlozvyk pití si zpět do své vlasti přivezlo také velké množství studentů, kteří studovali stále častěji na vysokých školách v bývalém Sovětském svazu. Problém pití se tak začal rozšiřovat.“ (Weigert 2005, 83)

S rozvojem závislosti na alkoholu v mongolské populaci souvisí i celková společenská situace v zemi. V 90. letech 20. století ztratila velká část obyvatel své zaměstnání v důsledku vládních a ekonomických reforem. Někteří lidé v reakci na nečekané události a deziluzi začali více konzumovat alkohol. Na venkově se při návštěvách nezdálo nalévat i dospívajícím chlapcům.¹⁸²

Nižší tolerance k alkoholu a náchylnost ke vzniku závislosti tak může být způsobena tím, že se mongolské obyvatelstvo setkalo s konzumací silného alkoholu až později než jiná etnika, s čímž také souvisí fakt, že části mongolské populace chybí enzym alkoholdehydrogenáza (ADH), který pomáhá odbourávat alkohol v játrech.¹⁸³ Weigert uvádí i další faktor ovlivňující zvyklost konzumace alkoholu ve zvýšené míře, a tím je rychlý způsob pití velkého množství vodky v krátkém časovém úseku. Domnívá se, že se jedná o způsob pití alkoholu okopírovaný z ruského kulturního prostředí, který mimo poškození lidského organismu vyvolává i prudkou agresivitu:

„Náchylnost, jakou mongolská společnost projevila k alkoholismu po převratu v roce 1990, způsobila ještě komplikovanější situaci v celé společnosti. Alkoholismus poznamenal především muže, kteří jako tradiční živitelé rodiny často díky obrovské nezaměstnanosti nemohli rodinu uživit, a z beznaděje začali ještě více pít. K pití se přidávalo také násilí páchané v opilosti na rodinných příslušnících a postupná ztráta zájmu o rodinu a o sebe sama. Dalším důvodem pro tento stav je také zvýšený počet lidí,

---

¹⁸² Údaje z rozhovoru s konzultantkou Otgon-Erdene Erdenebat z prosince 2017.

¹⁸³ <https://www.tribune.cz/clanek/27088-tolerance-k-alkohol> (2.4.2018).

kteří žijí na hranicích chudoby, což způsobuje pokles finančních příjmů obyvatel a prakticky nefungující státní politika na podporu rodiny.“ (Weigert 2005, 84)

Závislost na alkoholu bývá spojena s hrubým chováním, někdy i s domácím násilím. Z kontaktů na infolince CHČR, ale i z hovorů konzultantů¹⁸⁴ vyplývá, že pro některé páry či ženy je řešením takové situace odjezd celé rodiny či vyslání závislého partnera do cizí země. Je to obdobný přijatý a zvnitřněný model chování řešení obtížných situací typický pro kočovnou kulturu závislou na prosperitě dobytka. Pokud nastanou příliš drsné přírodní podmínky (sucho s nedostatkem vody, špatná pastva) a většinou je to možné, pastevec odkočuje se stádem na příhodnější místo pro dobytek, následuje vodu a pastvu. Stejný postup uplatňuje i v mezilidských vztazích, například žijí-li v blízkosti nějakým způsobem obtížní sousedé, dá se situace vyřešit odkočováním na jiné místo. Stejný princip řešení situace je patrný i v některých rodinách, kde manžel je závislý na alkoholu. Ženy většinou doufají, že se odjezdem přeruší dostupnost alkoholu pro manžela a změnou prostředí a sociálních kontaktů dojde i ke zlepšení a uzdravení ze závislosti. Bohužel ze zjištěných případů tomu bývá právě naopak, závislý člověk ve své nadměrné konzumaci pokračuje i v zahraničí (ČR) a vzhledem k deficitu sociálních kontaktů se často stupňují i projevy domácího násilí. Mongolská operátorka infolinky shrnula své zkušenosti takto:

(90) „Mezi lidmi obracejícími se na naši poradenskou linku jsou případy žen samozivitelek středního věku, pro něž byl hlavním důvodem příchodu do České republiky nezbytný rozchod s původním manželem, který se stal závislým na alkoholu a týral svou rodinu a děti. Osobně jsem se setkala s několika opilými mongolskými alkoholiky na vlakových nádražích a v městských centrech. Na dřívějším Odboru cizinecké policie a nyníjším Centru prodlužování víz cizincům Ministerstva vnitra jsem vídala opilé Mongoly, to bylo v roce 2008, kdy Mongolové přicházeli do České republiky pracovat ve velkém počtu. Na základě konkrétních případů jsem vyzorovala, že některé rodiny se takto snažily zbavit svého člena závislého na alkoholu, že jej vyslaly do jiného státu, především pak do České republiky coby státu s nízkými náklady na živobytí. Možná to

---

¹⁸⁴ Konzultantka Otgon-Erdene Erdenebat, dále konzultantka Bayan.

tak rodiny dělaly v naději, že se alkoholik v novém prostředí změní a zbaví se své závislosti.“¹⁸⁵

Počátkem 90. let se v Mongolsku rozšířilo křesťanství, včetně různých náboženských směrů a sekt (Johnová 2001).¹⁸⁶ Církevní organizace začaly uskutečňovat rozličné projekty zaměřené právě na lidi závislé na alkoholu. Osoby mající zájem dostat se ze závislosti na alkoholu zvou do center na setkání a bohoslužby a organizují další činnost ve spolupráci s různými, především zahraničními, psychologickými centry. Tato pomoc si ale jen velmi pomalu získává důvěru místních obyvatel. V Mongolsku nejsou v podstatě žádné služby státních či soukromých protialkoholních léčen. Lidé se obracejí zejména na buddhistického lamu nebo šamana, aby pomocí obřadů a podobného léčení pomohl vymanit člověka ze závislosti na alkoholu. Sami postižení nebo jejich rodinní příslušníci se v buddhistických chrámech účastní obřadů, čtení modliteb, magických invokací (mantry) a rituálů, a věří ve zlepšení situace a stavu závislého.

Závislý člověk také může navštívit šamana, který provede nápravné úkony. Léčebný proces má často drastický průběh, šaman působí současně na psychický i fyzický stav léčeného. Takový šamanský léčebný proces se rozhodl podstoupit i syn mongolských rodičů, kteří dlouhodobě žijí v České republice. Léčbu provedla šamanka z Vnitřního Mongolska (autonomní oblast Čínské lidové republiky), toho času byla stejně jako léčený v Čechách na návštěvě. Úkon pod dohledem šamanky trval jen krátce, do železné nádoby se vložily na ohni rozpálené kameny, šamanka je v místnosti chaty polila vodkou ze dvou lahví a léčený přiklekl nad nádobu a byl přikryt dekou. V této pozici ho pak drželi tři lidé, neboť intenzivně inhaloval vroucí alkoholové výpary po dobu několika málo minut a šamanka nad ním dělala znamení a zařikávala ho. Přitom vyháněla z těla léčené osoby ducha alkoholu tak, že léčeného několikrát udeřila přes záda. Léčebný proces pak dozníval ještě týden, neboť hned po úkonu se léčenému udělalo velmi nevolno od žaludku a také měl popálený obličej a pravděpodobně i sliznice z jedovatých alkoholových výparů. Pod odborným dohledem nemocničního bratra proběhla na místě rekonvalescence léčeného. Intenzivní a fyzicky bolestivý způsob léčebného úkonu mohl

---

¹⁸⁵ Dle přepisu nahrávaného rozhovoru s konzultantkou Otgon-Erdene Erdenebat, která pracuje jako interkulturní pracovnice pro mongolskojazyčné klienty různých neziskových organizací v ČR. Originál nahrávky z roku 2015 nedochován.

¹⁸⁶ JOHNOVÁ, E., 2001, *Nové směry v religiozitě současných Mongolů*. Diplomová práce, ÚDV FF UK, Praha.

být zvolen s ohledem na vysokou míru závislosti na alkoholu léčeného. Šamanka byla oblečena do běžného dělu a nepoužívala během léčby šamanské předměty.¹⁸⁷

Možnost úspěšného vyléčení dotyčného odhadovala šamanka jedna ku jedné, buď se závislosti na alkoholu naprosto zbaví jako mnozí, kterým pomohla, nebo už mu není pomoci, což byl bohužel tento případ.

Několik konzultantů¹⁸⁸ ve spojitosti s tématem závislost na alkoholu popsalo neobvyklou situaci v Ulánbátaru v roce 1993. Začala se dovážet levná vodka z Číny s čínským názvem a s vyobrazením stařečka v dělu na etiketě, což vyvolalo mírné posměšky, neboť tradičně se pro název alkoholu volila jména význačných historických osob nebo na pojmenování na etiketě se uváděly spíše oslavné nebo úctu vzbuzující jména (např. dodnes oblíbená vodka *C'ingis* [Čingischán], vodka *Yero'ol* [Požehnání, pronesení oslavné řeči / písně]). Lidé vodku pojmenovali podle obrázku na „Stařečkovu vodku“ (*o'vgont arhi*). Záhy se ukázalo, že vodka je smíchána s technickým lihem, obsahuje jedovaté látky, její požití může způsobit oslepnutí nebo smrt. Z důvodu nízké ceny ji však kupoval nemalý počet lidí, kteří zůstávali ležet zpití v boční ulici vedle hlavních komunikací v centru Ulánbátaru, na místě dříve označovaném jako *Urt cagaan* (Dlouhá bílá), myšleno dlouhá bílá dvouposchod'ová velká budova, nacházející se v blízkosti ulice. Nově pak místo přejmenovali na *O'vgontiin ho'ndii* (údolí „Stařečkovy“) a dodnes mnozí lidé podle tohoto označení přesně vědí, o které místo se jedná, neboť tam zemřelo mnoho opilých.

3.4.4.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (alkohol)

S tématem nadměrného požívání alkoholu je rozšířena následující slovní zásoba, kterou použili operátorky mongolské infolinky nebo další konzultanti v rozhovorech k tématu uskutečněných v ČR:

agsan tavih – vzteknout se po požití, trochu se napít (alkoholu), „přihnout si“ (ne však

---

¹⁸⁷ Konzultantka Radana Slámová, majitelka chaty zapůjčené pro provedení léčebných úkonů a rekonvalescence. Konzultant Dalibor Kubíka, očitý svědek události.

¹⁸⁸ Nezávisle na sobě zmínili toto téma konzultanti Otgon-Erdene Erdenebat, Enhz'argal Holáková i konzultant Luvsandorž'.

příliš), a v důsledku toho reagovat podrážděně až agresivně, někomu vynadat nebo říct něco nepříjemného nahlas; lidové vyjádření¹⁸⁹

arhind oroh – začít pít (alkohol); dosl. vstoupit do alkoholu

arhinaas garah – přestat pít (alkohol); dosl. vystoupit z alkoholu

arhinii dev / don tu'geesen hu'n – člověk uchvácen démonem vodky; dosl. vodkového démona šířící člověk¹⁹⁰

arhinii don gargah heregtei – fráze: je potřeba vyhnat démona alkoholu

arhinii mundag – požitkář, opilec; dosl. skvělý vodkař, vodkový specialista

arhinii zo'nog – sklerotik, dement, blázen z alkoholu; dosl. vodkově senilní¹⁹¹

nu'dnii hor – onemocnět / otrávit někoho pohledem, dosl. oční jed, tomuto jedu jsou vystaveny veřejně činné osoby (politici, učitelé apod.)

sogtuu hu'n – opilý člověk, opilec; běžný výraz

3.4.4.3 Hovory s komentáři

Pro doložení výše popsané situace, týkající se migrace Mongolů motivované snahou o únik od „démona alkoholu“ a snahou začít nový život uvedu dvě ukázky z konverzace zachycené při práci na infolince. Na základě analýzy hovorů s konzultanty a prepisů vybraných kontaktů mongolské infolinky mohu konstatovat, že pokud dotazovaní mluví o jakékoli závislosti či patologickém jednání v obecné rovině, užívají mluvčí mongolského jazyka konkrétní pojmenování a nevyhýbají se ani popsání negativních jevů skrze přímé výrazy. Pokud ale dotazovaný hovoří o tématu v souvislosti se svou rodinou nebo blízkou osobou, spíše se vyhýbá přímému pojmenování negativních jevů a volí opisné a zjemňující výrazy pro popis tíživé situace, ve které se on nebo celá rodina nachází. Je to patrné z příkladu prepisu hovoru s mongolskou klientkou, která volala na infolinku v situaci, kdy byl její syn už těžce závislý na drogách a svým jednáním dostal rodinu do exekuce:¹⁹²

---

¹⁸⁹ Srov. Hangin (1986, str. 8): „*agsan* – furious, raging (*of a drunken person*); *agsan mori* – fiery, mettlesome horse; *agsan tavih* – to rage (*of a drunken person*); to be furious“ [*agsan* – zuřivý, rozzuřený, divoký (o opilém člověku); *agsan mori* – divoký bujný kůň; *agsan tavih* – běsnit, řádit, vyvádět (o opilém člověku)].

¹⁹⁰ Neuvedeno ve slovnících, z rozhovoru s konzultantem Luvsandorz'em (únor 2018).

¹⁹¹ Srov. Hangin (1986, str. 247): „*zo'nog* – senility, senile“ [senilita, senilní].

¹⁹² Příklad z hovoru Asistenční infolinky v mongolském jazyce z června 2014.

(99) *Sain baina uu. Bi gertee irsen c'ini end yuu c' baihgu'i baina. Manai hu'u bu'h yumaa lombard tavic'ihšan. Tegeed deerees ni mo'ngo neheed baina. **Z'aahan uusan c' yum uu neg sonin** baina. **No'goo yumaa dahiad avsan** yum uu medehgu'i baina. Nadad tuslaac'. Mo'ngo baihgu'i gertee honoh or c' baihgu'i, bu'h yumaa tiis'ee o'gson. Oird bas hu'ugiin biye ni **tiim sain bis'** baina.*

Dobrý den, přišla jsem domů a nic tady není. Náš syn dal všechny věci do zastavárny. A ještě k tomu chce peníze. Vypadá to, jako by byl (**trošku**) **opilý**, je divný. Asi si **zase vzal tu věc**, nevím. Pomožte mi. Nemáme peníze, nemáme ani postel na spaní, všechno tam dal. Poslední dobou je na tom syn zdravotně **špatně** (**dosl. není moc dobře**).

Situace klientky se synem pod vlivem omamných látek byla velice vážná, závislost na alkoholu a drogách přivedla rodinu do existenčních a zdravotních problémů. Klientka hovořila o své situaci poměrně otevřeně, ale negativní jevy pojmenovávala pomocí opisných výrazů či eufemismů.

3.4.4.3.1 Hovor č. 1

V následujícím hovoru je zaznamenán počáteční úsek rozmluvy s mongolským operátorem, na infolinku volá žena – klientka, které je kolem 40 let. S manželem a třemi dětmi žijí v ČR už více než 5 let. Manžel klientky je alkoholik a rodina se dostává v důsledku jeho chování do finanční tísně:

Operátor:¹⁹³ *Baina uu, Haritagiin lavlah dugaar, taniig sonsoz' baina.*

Haló, charitní informační linka, poslouchám Vás.

Klient:¹⁹⁴ *Bi neg zu'il asuumaar baina, bi no'horteigee end C'eh ulsad nileed udaan amidarc' baina, daz'gu'i saihaan l baina, end bas manai guravdahi ohin maani to'rson, su'uliin u'yed iim neg asuudal baina.*

Já bych se chtěla na něco zeptat, s manželem žiju tady v ČR už docela dlouho, je to moc hezké, narodila se tady naše třetí dcera, ale teď v poslední době máme takový problém.

O: *Aan za, ene talaar ta nadad todorhoi helz' boloh uu?*

¹⁹³ Dále uvedeno jako O.

¹⁹⁴ Dále uvedeno jako K.

Aha, mohla byste mi o tom říct něco víc?

K: *Harin su'uliin u'yed manai n'ohor maani ayagu'i ih uugaad barag bu'h l calingaaraa uudag bolson, bid hoyor c'ini gurban hu'uuhedtei baihgu'i yuu'. Bi odoo bu'r yaahaa medehgu'i bolc'ihood baina.*

V poslední době manžel hodně pije, začal propíjet celý svůj plat, máme tři děti. Už vůbec nevím, co mám dělat.

O: *Hmmm.*¹⁹⁵

Hmmm.

K: *Bu'r ih l uugaad baih yum!*

Už opravdu moc pije! (dosl. Úplně hodně pijící věc to je.)

O: *Tegeheer ta no'hriinhoo talaar asuuz' baina uu? Ene tal deer yaah ve, yaaz' uuhiig ni boliulah ve gedeg talaar asuuz' baina uu?*

Takže se ptáte na situaci manžela? Ptáte se, co s tím dělat, aby přestal pít?

K: *Tiimee, bi yamar neg arhinaas gargadag emc'ilgee, tiim arhinii esreg emneleg ene ter baidag yum bolov uu l geed. Hervee baidag bol gadaad hu'muus orolcoz' boldog eseh tavigdah s'aardlaga ni yamar baidgiig asuuh geed.*

Ano, chtěla bych vědět, jestli existuje nějaká **protialkoholní léčba** (dosl. léčba vyjití z alkoholu) nebo **protialkoholní léčebna** (dosl. nemocnice proti alkoholu). Pokud je, mohou tam jít i cizinci nebo chci se zeptat na podmínky umístění.

...

Hovor dále pokračoval, ale bohužel vzhledem k silné jazykové bariéře manžela klientky operátorka nenašla specializované zařízení, které by mohlo připadat v úvahu pro poskytování žádaných služeb i pro cizince a případně nabídnout léčbu.

KOMENTÁŘ K HOVORU:

---

¹⁹⁵ Vydechnutí, povzdech.

Sama operátorka pak na supervizi k případu dodala následující vysvětlení a komentář: „Je zřejmé, že dotyčná žena se na infolinku obrátila v době, kdy již manželova závislost na alkoholu dostoupila značně vysokého stupně. K takové situaci dojde možná proto, že ji Mongolové vnímají jako běžnou věc, když někdo pije alkohol nadměru, chodí opilý domů nebo někde škodí druhým. Například na venkově lidé poměrně hodně pijí alkohol. Možná je to dáno tím, že člověk ze své podstaty si potřebuje užít nějakým způsobem radosti a pobavit se, a pokud se mu toho nedostane, nahrazuje to alkoholem. Na mongolském venkově chybí bary a zábavní podniky, tak přece venkovan nebude sám v lesích tancovat, navštíví raději souseda vzdáleného třeba 10 kilometrů a společně popijí alkohol. Na mongolském venkově je pro mě nejnejpříjemnějším zvykem, když v noci ve dvě nebo ve tři hodiny přijde nějaký opilec a nechá si nalít (vodky) tak, jako by to bylo jeho právo. Protože většina Mongolů na venkově žije v jurtách, všichni rodinní příslušníci se v takovém případě nutně vzbudí. Když přijde takový opilý host, musí pán nebo paní domu vstát, uvařit mu čaj a nepřetržitě mu dolévat vodku. Jakmile si někteří z takových opilých nočních hostů trochu přihnou, začnou se chvástat a donekonečna žvanit. A když to tak jde dál, za chvíli je z dotyčného alkoholik. A když se někdo stane alkoholikem, stává se jen vzácně, že se ze své závislosti vymaní.“¹⁹⁶

3.4.4.3.2 Hovor č. 2

Také další konzultanti uvedli svou zkušenost s rušivými nočními návštěvami priopilých hostů. Většina z nich dává do přímé souvislosti závislost na alkoholu a domácí násilí. Patrné je to například v následující ukázce z rozhovoru s paní Bayan (leden 2018), vzděláním právníčka, dříve pracovala v Ulánbátaru, která hovoří o závislosti na alkoholu ve spojitosti s problémem domácího násilí, uvádí obecně rozšířený celospolečenský pohled na věc i vlastní zkušenost ze soužití s manželem:

Konzultant: *Yer ni bol o'noodor tertei tergu'igeer manaihni mongoliin niigemd ediin zasgiin z'aran orc'im huviig barag dalan orc'im c' yum uu tiim huviig emegteic'uud avc' yavz' baina. Mongoliin emegteic'uud ni ilu'u z'aahan ilu'u bolovsroltoi bolood c' ter yum uu, emegteic'uud yer ni bol ar geree avc' yavdag. No'hor ni arhi uudag mo'ngo oldoggu'i oldog baisan c' arhi uugaad nemergu'i, Mongolc'uudiin neg handlaga baidag l daa, ehner no'hriin hoorond ilz'ig bu'u z'orool geed ger bu'liin daramtand baigaa*

¹⁹⁶ Z nahrávaného rozhovoru s Otgon-Erdene Erdenebat v květnu 2016.

emegteid bol tuslah bolomz' ih muu. Ho'ndlongiin hu'n bol tuslaz' c'adahgu'i yaah ve, bu'r aimaar l yum boldoggu'in yum bol, hecu'u baidald orloo gehed cagdaa duudna tegeed yah ve no'hriig ni avc' yavna tegeed l margaas' o'gloo ni taviad gargana tegeed l bolloo. Harin ene hoyordugaar sariin negnees hu'c'irhiileiin talaar dorvitoi huuli garsan gesen gehdee bi sudalz' u'zeegu'i l dee. Teru'un deer bol yah ve ... Mongol emegteic'uud z'aran huvi ni ger bu'liin hu'c'irhiileld o'rtdog.

Obecně vzato, v dnešní době, **tak či onak**, v mongolské společnosti 60% ekonomiky, skoro 70% vytvářejí ženy. Mongolské ženy se staly více vzdělanými, obecně žena **se stará o rodinu (zajišťuje obživu)**. Muž pije alkohol a nevydělává peníze, a když by i vydělal, **jen pije a nic nedělá** (je budižkničemu). Mongolové k tomu mají takový přístup „**nesměruj osla mezi manželku a manžela**“, možnosti pomoci ženě v domácím násilí jsou hodně špatné. **Co naplat, člověk zvenku pomoci nedokáže, nedá se to pochopit, že se dějí takové strašlivé věci**, když se někdo dostane do těžkostí, zavolá policii, a **co naplat**, odvedou muže a nazítří ráno ho propustí a tím to skončí. Ale slyšela jsem, že letos 1. února vydali zásadní zákon ohledně násilí, ale ještě jsem ho nečetla. Ale co už s tím ... šedesát procent mongolských žen spadne do domácího násilí.

Operátor: *Ter talaar yariz' boloh uu? Hu'c'irhiilel gez' yuu yamar baidgiig yariz' boloh uu?*

Můžete o tom mluvit? Můžete prosím říct více o tom násilí?

Konzultant: *Ger bu'liin hu'c'irhiilel bol no'hor ni arhi uudag mo'ngo oldoggu'i, mo'ngo oldog baisan c' yalgaagu'i, hu'c'irhiilel bol olon to'rol l do'o, bi c' gesen tiim hu'c'irhiileld o'rtoz' baisan, hu'c'irhiileld orsoniihoo zu'gees Prahad ireed tegeed neg baiguullagaar ni handaad tuslamz' hu'ssen, yer ni bol arhinaas bolson, ehleed uurladag baiz' baigaad daraa ni agsan taviad neg cohidog baisan daraa ni hoyor cohidog bolno.* Co se týče domácího násilí, manžel pije alkohol a nevydělává peníze, neliší se to, ani kdyby vydělával peníze, je mnoho druhů násilí, i mě to zasáhlo, **kvůli násilí** jsem přijela do Prahy, obrátila jsem se o pomoc na jednu organizaci, všechno to vzniklo kvůli alkoholu, nejdřív se (manžel) zlobil / rozčiloval, pak **se vztekl a jednu mi vrazil**, pak mě **bil**.

KOMENTÁŘ K HOVORU:

Z výše uvedené ukázky hovoru na téma domácí násilí je patrné, že konzultantka užívá hojný počet opisných výrazů a zástupných slov, metafory a přirovnání. Nevyhýbá se ani přímému pojmenování problému, přestože se týká jejích osobních zážitků a rodinného života. V tomto případě je nutné dodat, že konzultantka se takto rozhovořila až po delším čase probíhajícího rozhovoru na třetí společné schůzce, na které byla přítomna i její mongolská kamarádka, která o situaci v rodině již dříve věděla. Na prvních schůzkách mluvila konzultantka k tématu jen velmi stručně a obecně, osobní zkušenosti a negativní zážitky vůbec nepopisovala.

3.4.4.4 Vybrané výrazy a slovní spojení (domácí násilí)

Níže jsou zaznamenány výrazy, kterých užíli konzultanti či klienti infolinky v souvislosti s tématem domácího násilí:

agsan tavih – vzteknout se; dosl. dát / postavit / vyvíjet divokost / prudkost / vztek

ar geree avc 'yavah – zajisti obživu, zajistit živobytí, starat se o rodinu; dosl. svou zadní část a jurtu / domov vzít a jít

arhi uuh – pít vodku, pít alkohol

arhi uugaad nemergu'i – pije alkohol a je zbytečný, k ničemu, nepoužitelný, nečinný, zahálčivý; dosl. pije alkohol / vodku a (je) bez nápomoci, bez prospěchu, bez pomoci

bu'r aimar l yum boldoggu'in yum bol – takové strašlivé věci se nemohou dít; nedá se to pochopit, že se dějí takové strašlivé věci; dosl. pokud (nastane) úplně strašlivá věc a věc, která nenastává (nemůže se dít; neze připustit, aby se děla)

ehner no'hriin hoorond ilz'ig bu'u z'orool – nestrkej nos do cizích věcí, neplet' se do cizích záležitostí, dosl. neřid' / nesměruj osla mezi manželku a manžela (přísluví – *zu'ir u'g*); dosl. mezi manželi ať osel neběhá mimochodem¹⁹⁷

ger bu'liin daramtand baigaa emegtei – žena v domácím násilí; dosl. žena v tlaku jurty a členů rodiny / domácnosti

ger bu'liin hu'c'irhiilel – domácí násilí; dosl. násilí / násilnost jurty a členů rodiny

---

¹⁹⁷ Luvsandorz' v komentáři k přepisu hovoru v březnu 2018 uvedl, že představa osla pobíhajícího mimochodem vyvolává nepříjemné až směšné pocity, je to protiklad k ceněnému a obdivovanému mimochodníkovi (*z'oroo mori*), osel jako zvíře je spojován se špatnými vlastnostmi, nedokonalostmi; mongolští pasteveci nechovají osly, pouze koně; osel je spojován s čínskými obchodníky nebo muslimským obyvatelstvem; pokud běží kůň mimochodem, je to ceněno; pokud osel běží mimochodem, je to směšné; když by měl mongolský pastevec jet na oslovi, velmi by se styděl.

ger bu'liin hu'c'irhiileld o'rt- – dostat se / spadnout do domácího násilí, být
zasažen / dotknut domácím násilím; dosl. podstoupit / utrpět
domácí násilí

hecu'u baidald oroh – dostat se do těžkostí; dosl. vstoupit do těžkého / obtížného
stavu / situace

hoyor cohih – bít, tlouct; dosl. udeřit / uhodit dvakrát

ho'ndlongiin hu'n – člověk zvenku, cizí člověk, třetí strana / osoba; ten, který má jiné
zájmy; dosl. člověk, který jde napříč směru; ten, který jde napříč

hu'c'irhiileld orsonihoo zu'gees – kvůli násilí; dosl. ze směru svého vstupu do násilí

neg cohih – vrazit jednu; dosl. udeřit / uhodit jednu

(tegeed) yah ve – co už s tím, co naplat; dosl. tak děláje jak dělat

tertei tergu'i – tak jako tak, tak či onak, v každém případě; dosl. s tím bez toho (párové
slovo – *hors'oo u'g*)

teru'un deer bol yah ve – co už s tím, co naplat; dosl. co se toho týče, jak dělat

uurlah – zlobit se, mít vztek, rozčilovat se

3.4.4.5 Shrnutí

Zvyky popsané ve spojitosti s užíváním tabáku a alkoholu a zdvořilé, někdy až obřadní, chování jsou z hlediska etnografie komunikace nedílnou součástí neverbální komunikace mongolských pastevců. Popsaná specifická slovní zásoba a její užití v řeči jsou úzce spojeny s kulturními vzorci chování. Požívání alkoholu a tabáku je společensky široce tolerováno, proto mluvčí mongolského jazyka hovořili o tématu velmi otevřeně a neměli potřebu užívat opisné výrazy či metafory. Přesto je mezi mongolskými mluvčími rozšířeno také následující pořekadlo:

Arhi arvan nas talna

Tamhi tavan nas u'rne¹⁹⁸

Alkohol připraví o deset let

tabák promrhá pět let.

Jiná situace nastává, pokud mluvčí hovoří o vlastní traumatické zkušenosti s alkoholem ve spojitosti s tématem domácího násilí. Vlastní zkušenosti s fyzickým napadením

---

¹⁹⁸ Zmínil konzultant Luvsandorz' v rozhovoru v březnu 2018.

ovlivnilo výpověď konzultantky natolik, že volila mnoho opisných výrazů a metaforických vyjádření. Snažila se řešit obtížné soužití s manželem a bezvýhodnou situaci rodiny v Mongolsku odjezdem do ČR, bohužel strategie změny místa působnosti se v takovém případě neosvědčila. Přestože konzultantka sama nepocházela z mongolského venkovského prostředí (právnička z Ulánbátaru), byl v jejím jednání patrný tradiční kulturní vzorec chování kočovného způsobu života, kdy je výhodnější v nevyhovující situaci způsobené těžkými přírodními či sociálními podmínkami odkočovat, a zajistit tak pro stáda i své blízké dobré podmínky k přežití.

Konzultanti v rozhovorech popřeli i jen vzdálenou zkušenost s užíváním drog (mimo tabák a alkohol) či rozšířenost tohoto jevu v mongolské společnosti. O tématu mluvili otevřeně v obecné rovině. Pro ucelenější zmapování jazykových výrazů a prostředků by bylo vhodné uskutečnit rozhovor i s konzultantem, který má zkušenost se závislostí na drogách. Pak bych mohla posoudit, zda v případě, že bude mluvčí hovořit o vlastní zkušenosti, bude užívat zástupné, opisné či metaforické výrazy nebo bude schopen pojmenovávat skutečnost přímo.

V hovorech s klienty infolinky se objevil pouze jediný případ týkající se nepřímo závislosti na drogách. Klientka potřebovala vyřešit svou tíživou finanční situaci, rodině hrozila exekuce, do které ji přivedl závislý syn klientky. Žena mluvila o závislosti svého syna velice náznakově, spíše jako o začínajícím onemocnění. Ze situace však bylo zřejmé, že volila velmi zlehčující a eufemistická pojmenování skutečnosti, přestože potřebovala vyjádřit závažný stav svého dítěte. Pravděpodobně tak jednala z přesvědčení, že v obtížné situaci nelze pojmenovat negativní skutečnost přímo, neboť by se tím mohly přivolat další zlé síly a situace by se mohla ještě zhoršit.

3.5 Úmrtí, pohřeb

V této kapitole se věnuji tomu, jakým způsobem mongolští mluvčí v rámci zkoumaného materiálu hovoří o tématech spojených s úmrtím a pohřbem. Na základě informací od konzultantů i na základě analýzy zkoumaného materiálu se domnívám, že v mongolské promluvě je zcela vyloučeno užít výrazu *u'heh* [zemřít] pro člověka, pokud se komunikace týká vlastní rodiny či blízkého okolí mluvčího. Konzultanti uvedli, že výraz *u'heh* [zemřít] se užívá v řeči spíše ve spojitosti se zvířaty nebo dobytkem. Výraz

ors 'uulga [pohřeb] se také neužívá příliš často, zvláště když hovoříme s člověkem, v jehož rodině se úmrtí stalo. Lze ho použít, pokud se mluví o úmrtí někoho neznámého, s kým nepojí mluvčího žádný vztah. Častěji se namísto toho užívá ustálených zástupných a opisných výrazů jako *buyanii az'il u'ile'olgee* [dobročinný / záslužný skutek a služba], *az'il yavdal* [práce a záležitost / věc / událost], *o'ngordogiig gargah* [nechat vyjít pomínuvšího]. Pro pojmenování zesnulého se pak používají výrazy jako *o'ngordog* [pomínuvší], *taliigaac'* [mrtvý / zesnulý, dosl. uprchnuvší], *burhan bolooc'* [nebožtík, dosl. stavší se božstvem]. Téma úmrtí a smrti je v mongolské společnosti silně tabuizováno a mluvčí velmi dbají na pravidla a výběr správně zvolených formulací, aby nikoho neurazili, neponížili nebo nevyjádřili negativní vztah směrem k zesnulému či jeho rodině.

3.5.1 Sociální a kulturní kontext

S úkony i slovní zásobou souvisejícími s pohřbem se pojí mnoho zvyků a tradic. Podrobně jsou popsány v diplomové práci „Pohřební obřady Mongolů“, kterou vypracovala a obhájila Jitka Stanja v roce 1998 na Ústavu Dálného východu FF UK.

Tradiční způsob pohřbívání mongolských nomádů souvisí s položením těla zesnulého do volné krajiny, do stepi nebo na skaliska.¹⁹⁹ Výjimečné je pohřbívání žehem nebo umístění těla zesnulého či jeho popela do větví koruny stromu či pod navršené kamení. Tyto způsoby pohřbu jsou vyhrazeny převážně jen pro šamany.²⁰⁰ Pohřeb do země neumožňují klimatické podmínky daného regionu, neboť velkou část roku je země zmrzlá, a přestože by se v letních měsících dalo kopat do země, vyhloubit díru ve stepi je fyzicky velmi náročné. Obecně také převládá nechuť a obava zasahovat do útrob země, neboť půda je ztělesněním „matky Země“ a jakékoli její narušení je pocíťováno jako bolestný zásah do živého těla krajiny.²⁰¹

Pro Mongoly žijící v Mongolsku je rozloučení se zesnulým, obřady k tomu příslušející (včetně těch, které zajišťuje lama nebo šaman) velmi důležitá a neoddělitelná součást

¹⁹⁹ Srov. Stanja (1998, str. 11-15).

²⁰⁰ Srov. Stanja (1998, str. 16-20).

²⁰¹ Mongolští pastevcí nesou velmi útrpně rozšiřující se těžbu nerostných surovin. Jednak z důvodu záboru tradičních pastvin pro domácí zvířata, ale také z důvodu převládajícího povědomí o nutnosti chránit „tělo“ matky Země a nezasahovat do něj. Jakýkoli zásah do nitra země může vyvolat nelibost a hněv pána daného místa, což může přinést hněv a odvetu v podobě nepřízně počasí či neblahých událostí pro obyvatele daného místa ve formě nemoci, úhynu dobytka a jiných nešťastných událostí. Srov. Oberfalzerová (2006, str. 29).

života. V mongolské společnosti je rozšířené všeobecné povědomí, že pokud by nebožtík nebyl správně zaopatřen a nebyly by provedeny nutné úkony a obřady na jeho poslední cestě, nemohl by se pak zesnulý přerodit do další formy bytí (dle buddhistického náhledu) nebo odejít správně z „tohoto“ světa (dle animistických a šamanských představ). Tíha a důsledky nesprávného zaopatření „duše“ zesnulého by se pak mohly obrátit proti rodině, mohly by přilákat běsy a špatné síly a postihnout potomky. S provedením úkonu pohřbu se pojí celá řada zvyků a zákazů, od prvního dotknutí se těla zesnulého (*yas barih*; dosl. vzít kosti) a úpravy těla nebožtíka k pohřbu, přes určení způsobu pohřbu, výběru a úpravy místa k pohřbení, způsobu vynesení těla nebožtíka z jurty a očištění jurty, interpretaci symboliky jevů, které pohřbívající potkají na cestě k místu pohřbení, způsobu položení těla zesnulého ve stepi, obřady vykonané po návratu z pohřbu, očištění pohřbívajících před vstupem do jurty až po zákazy a úkony nutné vykonávat po celé období držení smutku.²⁰²

Během období socialismu v Mongolsku (1921-1990) začal pronikat sílicí ruský vliv také do oblasti pohřbívání. Nejrozšířenější způsob pohřbívání – položení těla ve stepi k sežrání dravé zvěři byl na konci 30. let zakázán a u měst byly zakládány hřbitovy umožňující pohřbívání do země. V Ulaanbaataru to byly tři hlavní hřbitovy *Cagaan davaa*, *Altan o'lgii* a *Bayan hos'uu*. Ve stepi přetrval tradiční způsob položení těla a pohřbívání do hrobů se neujalo. Obřady pod vlivem tibetského buddhismu byly zakázány a vznikala směsice zvyků ovlivněná šamanismem i evropskými a čínskými prvky (pálení vonných tyčinek, ovázání barevnými stuhami či hadagy²⁰³, stříkání mléka apod.).²⁰⁴ Od 90. let 20. století byly obnoveny tradice pohřbu položením volně do stepi či položením těla zesnulých na hřbitovech. V 90. letech byl v mongolském parlamentu předložen návrh na výstavbu krematoria, byl však zamítnut.²⁰⁵ Konzultanti se domnívají, že v současné době je možné v Ulánbátaru nechat zpopelnit tělo zesnulého v krematoriu, bližší informace o tom ale neznají a nebylo možné je dohledat na internetu. Sami by takový způsob pohřbu nevolili, neboť předpokládají, že by při něm nemohly být dodrženy tradiční zvyky a náležitosti důležité pro správný odchod zesnulého z tohoto světa.

---

²⁰² Srov. Stanja (1998, str. 37-78).

²⁰³ Hedvábné pruhy látky používané k rituálním úkonům.

²⁰⁴ Srov. Stanja (1998, str. 95-99). Za socialismu byly obřady tibetského buddhismu zakázány a rituální prvky a úkony původně spojené s buddhismem nahrazeny novými, např. vykuřování pomocí drceného jalovce bylo zaměněno za vonné tyčinky, místo postřikání pohřebního místa pramenem (*ars'aan*) se začalo stříkat mléko, na rakve se vedle hadagů vázaly i stuhy a pokládaly květiny.

²⁰⁵ Srov. Stanja (1998, str. 100).

Vědomí nutnosti zaopatřit řádným způsobem tělo zesnulého a provést patřičné úkony spojené s pohřbem je patrné i u mluvčích, kteří žijí více let v České republice. Přestože je zřejmé, že v českém kulturním prostředí nemohou proběhnout stejné obřady jako v Mongolsku, je pro mluvčí bytostně důležité snažit se převzít jakožto osoba s velmi blízkou rodinnou vazbou na zesnulého plnou odpovědnost za průběh pohřbu a zajistit vše potřebné.

V mongolském kulturním prostředí převládá víra, že nahlas vyslovovat jméno zesnulého a hovořit o něm ruší jeho klidný spánek, a proto není možné při rozhovoru o zesnulém vyslovovat jeho jméno a profesi, ani se nesmí pojmenovávat vztah, v němž byl zesnulý k mluvčímu, v případě, že se jedná o blízkou osobu (např. manžel, otec, matka). Namísto vlastního jména zesnulého se mimo již zmíněné výrazy *o'ngordog* [pomínuvší], *taliigaac'* [mrtvý / zesnulý, dosl. uprchnuvší], *burhan bolooc'* [nebožtík, dosl. stavší se božstvem] používá zástupné ***hecu'u nert*** [(ten s) těžkým / obtížným jménem]. Tohoto zástupného označení se užívá v hovoru také v případě, že se někdo jmenuje stejně jako zesnulý a je zakázáno vyslovit toto jméno nahlas.

Př. 1: ***Hecu'u nerttei sariin o'mno uulzsar.***

Setkal jsem se s ním [(s tím) s těžkým / obtížným jménem] před měsícem.

3.5.2 Vybrané výrazy a slovní spojení (smrt, pohřeb)

Na základě soupisu eufemismů, které Mongolové používají místo jména zesnulého a místo slova zemřít, uvedených v diplomové práci Jitky Stanji²⁰⁶, sebraného materiálu z rozhovorů z terénního výzkumu a analýzy přepisů nahrávek s klienty infolinky a konzultanty (rodilými mluvčími mongolského jazyka) vznikl přehled následujících zástupných slov užívaných v souvislosti s tématem smrti a pohřbu:

amisгаа huraah – zemřít, zesnout; dosl. krátit svůj dech

arilaac' – nebožtík, zesnulý; dosl. zmizelý

az'il yavdal – pohřeb; dosl. práce událost, párové slovo (*hors'oo u'g*), přen. záležitost, věc, událost

---

²⁰⁶ Srov. Stanja (1998, str. 101-103).

biye barah – zemřít; dosl. skončit / vyčerpat / spotřebovat / dovršit tělo

bis' boloh – zemřít; dosl. nebýt, přestat být

burhan bologc' / burhan bolooc' – nebožtík, zesnulý; dosl. stavší se božstvem / burchanem²⁰⁷

bu'rleec' – mrtvý, zesnulý; zastaralý název, dosl. ten, který úplně (odešel); ten, který navždy (odešel)²⁰⁸

buyanii az'il u'ile'olgee – pohřeb; dosl. dobročinná práce skutek, záslužná služba

horvoogoos halih – zemřít, odjít z (tohoto) světa; dosl. odtéci z lidského světa

nas barah – zemřít; dosl. skončit / vyčerpat / spotřebovat / dovršit věk

nas no'gc'ih – zemřít; dosl. dokončit věk

nas ecesleh – zemřít; dosl. ukončit věk

nu'd anih – zemřít, skonat; dosl. zavřít oči (lze říci jen o sobě samém)²⁰⁹

od harvah – zemřít, skonat; dosl. hvězda padá / „vystřeluje obloukem dolů“²¹⁰

o'ngoorogc' – zesnulý; dosl. pominuvší, minulý, odvozeno od slovesa *o'ngoroh* v původním významu minout, pominout, přestat existovat

o'ngordog – zesnulý; dosl. pominuvší

o'ngordogiig gargah – pohřbít; dosl. vynést / nechat vyjít pominuvšího

o'ngoroh – zemřít, přestat existovat; dosl. pominout, minout

o'od bologc' – nebožtík, zesnulý, dosl. stavší se vyšším / horním

o'od boloh – zemřít; dosl. stát se hořejším, směrem vzhůru / směrem proti proudu řeky,

---

²⁰⁷ Konzultant doc. Luvsandorz' uvedl v rozhovoru (leden 2018), že výraz souvisí s lidovou etymologií vzniklou na základě odvozeniny od staromongolského slova **burqan* s významem vrba, souvisí s jedním z původních způsobů pohřbívání v oblastech dnešního severního a SZ Mongolska, kdy se tělo zemřelého položilo do větví vrby pro nesnadnost / nemožnost pohřbívání do země, mimo jinak hojně rozšířený způsob položení ostatků zemřelého na určená místa volně do stepi. Srov. také Stanja (1998, str. 19): „Významný mongolista B. Rinčin vykládá původ slova burchan (burqan) – což je mongolský výraz pro boha či božstvo obecně – od slova burgas (burjasu) – vrba a chan (qan) – pán, tedy „pán vrby“ (Banzarov 1955, 271 podle Acta orientalia, Budapest 1951, vol I fol. 1.). Tuto teorii zastává i významný mongolský etnolog S. Dulam a lingvista Dž. Luvsandordž. Lingvista Ch. Sampildendev trvá, že hora, kterou uctíval Čingis chaan Burchan chaldun uul (burqan qaldun ayla) je vlastně hora, na které se uctívá duch předka ve vrbovém stromu (Ar'jaasüren-Njambuu 1992, 512). Myslím si, že toto uctívání vrby, zákazy s ní spjaté a odvození slova „božstvo“ od slova „vrba“ pramení vlastně z dávného pohřbívání šamana do stromu nebo na stromě a z uctívání stromu, ve kterém je šaman pohřben.“ V dnešní době je dle konzultantů výraz *burhan* chápán ve svém pozdějším významu „božstvo, bůh“ a používán v eufemistickém významu slovního spojení zemřít – stát se božstvem (*burhan boloh*).

²⁰⁸ Srov. Stanja (1998, str. 101): „Zastaralý název pro zesnulého je *bürleeč* (*bürilügeči*). Toto slovo má původ ve slově „*büren*“ (*bürin*“), které znamená celý, úplný (Ceval 1966, 118). Slovo „*bürleeč*“ (*bürilügeči*“) tedy znamená „ten, který úplně odešel, navždy odešel.“

²⁰⁹ Uvedeno pouze v práci J. Stanji (1998, str. 102), konzultanti toto spojení neuvedli.

²¹⁰ Spojení uvedl v rozhovoru konzultant Mo'nhtuul – souvisí s lidovou pověrou, že každý člověk má na nebi svou hvězdu, která je spojena s jeho životem. Pokud člověk vidí padající hvězdu, říká se: „ene minii od bis', ene c'inii od“ [to není moje hvězda, to je tvoje hvězda], ve smyslu, že hvězda mluvčího stále svítí na nebi, a tudíž mluvčí bude mít ještě dlouhý život a pevné zdraví. Dále viz Oberfalzerová (2006, str. 52).

odplynout

ors' uulga – pohřeb; dosl. umístění

taliigaac' – nebožtík, zesnulý; dosl. uprchnuvší, odvozeno od slovesa *taliih* v původním významu „rychle cválat směrem pryč od mluvčího a na pohled se zmenšovat“²¹¹

taliigaac' boloh – zemřít, stát se nebožtíkem; dosl. stát se uprchnuvším

tengert halih – zemřít, skonat; dosl. přetéci do nebe

u'gui boloh – zemřít; dosl. nebýt, přestat být, stát se ne

yasaa tavih – zemřít; dosl. položit své kosti²¹²

yavah / tenger lu'u yavah – zemřít; dosl. odejít / odejít do nebe

yuu yaah – zemřít; dosl. co dělat jak²¹³

Kromě těchto zástupných výrazů stále aktivně užívaných v hovoru zmiňuje Stanja (1998, 102) i zastaralé eufemismy nebo termíny užívané v rámci buddhistické terminologie:

bu'rleec' boloh – zemřít; dosl. stát se nebožtíkem, zesnulým

yo'rto'nciin mo'nh busiig u'zuuleh – zemřít; dosl. ukázat nevěčnost / pomíjivost lidského světa

nirvan boloh – zemřít; dosl. dostat se do stavu nirvány

nirvan du'riig u'zuuleh – zemřít; dosl. ukázat libost / potěšení nirvány

taatal boloh – zemřít; dosl. stát se myslí

taatal to'gsoh – zemřít; dosl. ukončit mysl

tenger boloh – zesnout, zemřít; dosl. stát se nebesy, stát se božstvem (knižní výraz)

su'uder halih – zemřít, odejít ze života; dosl. přetéci o životě²¹⁴

zo'v es boloh – zemřít; dosl. stát se nesprávným

z'anc' halah – zemřít; dosl. propustit lamovský úbor

---

²¹¹ Výklad uvedl v nahrávaném rozhovoru konzultant doc. Luvsandorz' (leden 2018).

²¹² Srov. Hangin (1986, str. 881) uvádí hesla: „*yas barih* - to be at the deathbed of someone, bury someone“ [být u smrtelné postele, pohřbit někoho], „*yas gargah* - to remove a corpse“ [vynést mrtvolu], „*yas tavih* - to die“ [zemřít], ale také „*yas hagacah* - to give birth“ [porodit; dosl. oddělit kosti].

²¹³ Zástupné slovní spojení *yuu yaah* [dosl. co dělat jak] lze dle konzultantů použít namísto vyjádření jakékoli činnosti, tedy i pohřbívání.

²¹⁴ Srov. Hangin (1986, str. 605): „*halih* - (*obsol. and hon.*) to die“. Srov. Stanja (1998, str. 102): „*süüder chalich* (*següder qaliqu*) – odejít ze života (základní význam slova „*süüder*“ je stín, někdy se však používá i ve významu „život“).

3.5.3 Hovory s komentáři

V následující části jsou uvedeny dva hovory na téma pohřeb s mongolskou klientkou infolinky, ženě je kolem padesáti let. Usuzováno dle tématu a zakázky klientky se pravděpodobně jedná o jednu a tutéž mongolsky hovořící paní, která volá na infolinku s jasně formulovaným přáním, potřebuje právní poradenství a kontakt na právníka. Téma hovoru bylo vzhledem k zakázkám ostatních klientů velmi neobvyklé. Postupně klientka hovoří se dvěma pracovníci linky, každá z nich užívá trochu jinou slovní zásobu, která se váže k citlivému tématu smrti manžela klientky a jeho pohřbu. Proto je možné porovnat volbu opisných vyjádření u každého z operátorů a jestli výběr určitých slovních vyjádření pomohl při poskytování krizové intervence klientce.

3.5.3.1 Hovor č. 1

Klientka má trvalý pobyt rodinného příslušníka občana ČR a žije v ČR více než 5 let. Operátor se doptává na důvody jejího požadavku a objasnění situace, ve které se klientka právě nachází. Zjišťuje, že mongolská klientka se chystá na pohřeb manžela – Čecha, pohřeb se má uskutečnit zanedlouho. Klientka se dozvěděla, že platbu za pohřeb pravděpodobně už uhradila bývalá manželka jejího zesnulého manžela, Češka. Vzniklou situaci vnímá jako podvod a ohrožení svých práv, chce sama zajistit vypravení pohřbu včetně finančních nákladů obřadu.

Operátor:²¹⁵ *Sain baina uu, Lavlah utas.*

Dobrý den, Infolinka.

Klient:²¹⁶ *Sain baina uu.*

Dobrý den.

O: *Sain baina uu.*

Dobrý den.

K: *Tuslamz' heregtei baina.*

Potřebuju pomoct.

---

²¹⁵ Dále uvedeno zkráceně jako O.

²¹⁶ Dále uvedeno zkráceně jako K.

O: *Taniig sonsoz' baina.*

Poslouchám vás.

K: *Bi ... Nadad huulic' heregtei baina l daa.*

Já ..., já potřebuju právníka.

O: *Manaid huulic' baigaa, gehdee ta nadad yuund heregtei baigaa talaar yariz' boloh uu.*

Máme právníka, ale můžete mi prosím povědět něco víc, proč ho potřebujete.

K: *Minii no 'hor o 'od bolson yumaa, o 'ngordogiinhoo buyanii zardliig to 'loh gesen yum tegeed ene tal deer huulic' aas asuuz' zo 'vlogoo avah gesen yum.*

Zemřel (dosl. stal se vzhůru / odplynul) mi manžel. A potřebuju zaplatit **pohřeb manžela (dosl. výdaje na dobročinný skutek (pro) svého odšedšího / pominuvšího)**.

A potřebuju kvůli tomu radu od právníka.

O: *Tegeheer huulic' iin zo 'vlogoo ter to 'lboriin tal deer heregtei baina uu?*

Potřebujete radu právníka kvůli té platbě?

K: *Tiim ee, huulic' heregtei baina.*

Ano, potřebuju právníka.

O: *Ene talaar nadad arai delgerengu' i helz' boloh bolov uu!*

Můžete mně o tom říct ještě trochu víc prosím.

K: *Za, manai no 'hor C'eh hu' n baisan yum.*

No, můj manžel byl Čech.

O: *Za.*

Ano.

K: *O' mno ni ehnertei baisan yum.*

A dřív měl manželku.

O: Za.

Ano.

K: *Ter huuc'in ehner ni odoo **ors'uulgiin zardaliig** to'loh geed baigaa yum aa, nadad ene ni sonin sanagdaad, yaagaad ingeed huuc'in ehner ni orolcoh geed baigaa yum bol oo!*

A ta jeho stará manželka ted' chce zaplatit **pohřební výdaje**, zdá se mi to divné, proč jen do tohoto vstupuje ta bývalá manželka.

O: *Ene tiim engiin bis' yum l daa, tand sonin sanagdaz' baigaa ni oilgomz'toi yum. Tegeheer ta bol **o'ngordogiin** alban yosnii ehner bolohoor **az'il yavdliin zardaliig**, ors'uulgiig to'loh gesen c' ter emegtei orolcood baigaa yum baina tiim uu?*

To opravdu není moc obvyklé, rozumím tomu, že se Vám to zdá podivné. Znamená to, že vy jste ted' manželka **zesnulého (dosl. pominuvšího)** ze zákona a chtěla byste zaplatit **pohřební výdaje (dosl. výdaje události, párové slovo hors'oo u'g – práce a události)**, pohřeb, ale ta žena do toho vstupuje.

K: *Tiim ee, bi odoo alban yosnii ehner ni baihad **ter hu'nii ingeh s'altgaaniig olz'** harahgu'i baina.*

Ano, když já jsem ted' jeho právoplatná manželka, tak nevidím důvod, proč ona do toho **zasahuje (dosl. pro takové děláni toho člověka nevidím a nenalézám důvod)**.

O: *Ta ter hu'niig tanihgu'i tand yamar neg zu'il bodogdoz' baina uu, **yaagaad ingez' baigaa talaar ta yuu gez' bodoz' baina?***

Neznáte ji, ale napadá vás něco k tomu jejímu důvodu, co si o tom myslíte, že se **tohle děje (dosl. jak dělaje tak dělaje to je)?**

K: ***Yostoi medehgu'i yum daa**, bi ter emegteitei yamar c' harilcaagu'i baidag, **medeh yum alga, az'il yavdliin zardaliig** bi o'oroo l to'lmoor baina.*

Já vůbec nevím, já s tou ženou nejsem v kontaktu, **prostě nevím**. A chci výdaje za **pohřeb** zaplatit já sama.

O: *Za, tanii baidal oilgomz 'toi yum l daa, ta **o'ngordogiin** ehner, hoyoulaa ene talaarh praktik zu'iliin talaar yarilcaz' bolmoor. Daraa ni huulic 'tai dahin yarilcaz' boloh yum, ta oir zuuriin engiin praktik zu'iliin talaar yarilcah uu?*

Ano, rozumím vaší situaci, jste jeho (dosl. **pominuvšího**) manželka, můžeme si k tomu říct úplně základní konkrétní věci. A vy potom můžete ještě promluvit s právníkem, a mezitím můžeme si k tomu říct to základní?

K: *Tiimee, tegz' boloh c', **o'ngordogiig maani gargana**, bi ter to 'lboriig ni hiimeer baina bi c'ini alban yosnii ehner ni yum s'u'u dee.*

Ano, to můžeme, **pohřeb proběhne** (dosl. **pominuvšího mého vynesou / vydají**), a já chci ten pohřeb zaplatit, já přeci jsem jeho zákonitá manželka.

O: *Bi zu'geer l asuuhad ter **az'il yavdliin** ..., **ors'uulga** yamar u'netei gedgiig ni medeh baih tiim u'u?*

Já se jen zeptám, ten **pohřeb**, asi znáte cenu toho **pohřbu** vidíte?

K: Tiim.

Ano.

O: *Tanaas zu'geer asuuhad ter to 'lbor hiih no'hcoliig harsan uu, hervee tand barimt bic'iz' o'gson bol tend hezee hiih yostoig bic'sen baidag. Gehdee ter to 'lbor zaaval o'noodor az'il yavdaliin o'mno hiih yostoi yu? **Buyanii az'liig hiideg gazar** bu'r o'or o'or baidag,*

Já se vás jenom zeptám, jestli jste viděla ty platební podmínky, jestli vám dali písemné potvrzení, mělo by tam být napsáno, kdy se musí zaplatit. Jestli ta platba musí proběhnout ještě dnes před pohřbem, to má každý **pohřební ústav** (dosl. **místo dělající práci dobrých skutků**) jinak.

K: *U'gui.*

Ne.

O: *Ta **buyanii az'liin** zardaliin to 'lboriig hiih tuhai yamar negeh barimt avaagu'i yuu?*

A dostala jste nějaké potvrzení ohledně platby za ten **pohřeb** (dosl. práce dobrého skutku)?

K: *Avaagu'i.*

Nedostala.

O: *Tegeheer az'il yavdaliin zahialga to'lboriin talaar ta yuu c' medehgu'i gesen u'g u'u?*
To znamená, že nevíte nic ohledně platby a objednání **pohřbu** (dosl. **práce událost**)?

K: *Tegz' l taarc' baina, yaagaad gevel ter huuc'in ehner ni nadruu zalgaad ter ors'uulgiin to'lboriig hiisen gesen yum. Bi bu'r yaahaa medehgu'i baina.*

Asi zřejmě ano, protože mi volala jeho bývalá žena, že zaplatila ten pohřeb. Tak já nevím kudy kam (dosl. své jak dělat nevím).

O: *Teriig bi oilgoz' baina, caas' ni uhaz' oilgohiig hic'eez' baina, tegeheer ors'uulgiig gu'icetgedeg ter baiguullagatai ta holbogdson uu esvel tanaas o'or hu'n?*

To chápu. A dál se tomu pokusím nějak rozumět. Znamená to, že s pohřební službou, s pohřebním ústavem jste se spojila vy nebo někdo jiný?

K: *O'or hu'n, bi bas c'eh heliig sain medehgu'i.*

Někdo jiný, já moc neumím česky.

O: *Ter o'dor tanai hu'n o'od bolohod gertee o'od bolson uu? Emnelegt u'u?*

V ten den, kdy váš manžel **zemřel** (dosl. **váš člověk stal se směrem vzhůru**), zemřel doma nebo v nemocnici?

K: *Gertee o'od bolson.*

Zemřel (dosl. **stal se směrem vzhůru**) doma.

O: *Gertee o'ngorson bol tu'rgen tuslamz' irsen baih tegeed yag yaasan be nadad ter talaar helz' boloh uu?*

Jestli zemřel (dosl. **pominul**) doma, tak přijela asi záchranná služba, jak to bylo dál, můžete mi prosím popsat, jak to proběhlo?

K: *Ene talaar yarihad nadad hecu'u baina l daa.*

Mně se o tom opravdu těžko mluví.

O: *Bi taniig sain oilgoz' baina, ene odoo tand nileed hu'nd u'e baisan, bas no'goo talaar yuu bolson yaaz' bolsoniig oilgohiig hic'eez' baina.*

To chápu, to byla těžká chvíle pro vás, na druhou stranu se pokouším nějak porozumět, jak se to stalo a co se stalo.

K: *U'nendee medeh yum alga bu'h zu'il ih hurdan bolz' o'ngorson, ene bol minii huvid hu'nee aldsan **ui gas'uudaltai hereg, mas' hu'nd hecu'u baidal.***

Popravdě, já prostě nevím, všechno se to stalo tak rychle, že ztratit svého člověka, to je pro mě **moc smutná událost, hodně těžká a obtížná situace.**

O: *Tanii yarianaas nadad to'soologdoz' baina, tanii huvid **tom ui gas'uu** baih ni oilgomz'toi yum daa.*

Už to začínám více chápat, (dosl. z vaší řeči už se více orientuji) je opravdu pochopitelné, že je to pro vás **velká ztráta (dosl. bytí ve velkém smutku, ui gas'uu – párové slovo, hors'oo u'g).**

K: *Tiim ee.*

Ano.

O: *Bi taniig sonsoz' baigaa, nadtai o'oriinhoo baidal, **burhan bolooc'iin az'il yavdliin** talaar yer ni yuunii c' talaar yariz' bolno, bi bas no'goo talaar yag yuu bolz' o'ngorson yaagaad az'il yavdliig to'lovloh baidal yaagaad taniig toirood o'ngorson zergiig bodoz' haiz' baina.*

Já vás poslouchám a můžete mluvit o čemkoli, co se týká **pohřbu vašeho manžela** (dosl. **práce a skutku stanuvšího se božstvem**) a vůbec té situace a na druhé straně hledám, co se vlastně stalo, a kde šla ta věc mimo vás ohledně plánování pohřbu.

K: *Za, bi medeh yum alga l daa, bi yer ni alban yosnii yag odoogiin ehner baihad yaagaad ter huuc'in ehner ni orolcoh bolsniig ogt **oilgohod berh baina.***

No, já přeci vůbec nevím, když já jsem momentálně jeho manželka, tak proč do té situace vstupuje ta jeho bývalá manželka, prostě **to je těžké pochopit.**

O: *Medeez' hereg, bi bas ene baidliig uhaz' oilgohiig hic'eez' baina, tiim c' tohioldood baidag zu'il bis' l dee, magadgu'i huuc'in ehner ni yamar neg huuliin erhte baijan baiz' magadgu'i esvel tand tuslahiig hu'ssen c' baiz' boloh taltai yum.*

Jasně, také se tomu snažím porozumět, není to obvyklé, jestli třeba bývalá manželka nebyla nějak oprávněná, anebo zda třeba vám chtěla i pomoci?

(snaha operátora přerámovat situaci v něco pozitivního)

K: *Bi ter emegteitei yuu c' yaridaggu'i, bi tanihgu'i c' yuu c' ternii talaar bi medehgu'i.*

Já se s tou ženou vůbec nebavím, neznám ji, vůbec o ní nic nevím.

O: *Taniig sonsoz' baihad ter emegteig u'und orolcoz' baigaad durgu'icez' uurlaz' baih s'ig baina.*

Jak vás poslouchám, tak se asi zlobíte, že do toho vstoupila?

K: *Tiimee, minii uur hu'rz' baina.*

Ano, zlobím se.

O: *O'oriinhoo orolcoh s'aardlagagu'i hiih yosgu'i zu'iliig hiisend u'u?*

Že udělala něco, co neměla, pletla se, kam nemá?

K: *Yag tiim, ene bol nileed tiim yos surtahuungu'i yum. Bi huuli yosnii ehner ni geed baiz' baina, bi to'loh yostoi baital.*

K: Přesně tak, je to **nemorální** (nemorální nemravné, párové slovo, *hors'oo u'u*, dosl. bez zákona a mravu). Když já jsem jeho právoplatná manželka, tak bych měla zaplatit já.

O: *Oilgomz'toi, ta o'ngordogiinhoo buyanii az'liin zardliig to'loh hu'seltei baigaa.*

Jasně, rozumím, přejete si sama zaplatit **výdaje za pohřeb** (dosl. **výdaje za práci dobrého skutku (pro) svého pominuvšího**).

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Tiimee, bi oilgoz' baina, bu'h zu'il hurdan bolz' baigaa bolohoor uc'ir zu'ig hurdan olohod hu'ndhen baigaa baih.*

A taky chápu, že se ty věci staly náhle, a že možná pro vás bylo poměrně těžké se v tom tak rychle zorientovat.

K: *Ter c' tiim dee.*

Ano, i tak to je.

O: *Ta odoo **uc'riig oilgoson** bolohoor zasaz' zalruulya gez' bodoz' baina uu?*

Ale teď už jste se v tom **zorientovala** (dosl. **pochopila důvod**) a ráda byste to napravila?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Yamar baiguullaga **buyanii az'liig zohion baiguulz'** baigaag medeh uu?*

Víte nebo tušíte, jaká pohřební služba **vypravuje ten pohřeb** (dosl. organizuje práci dobrého skutku)?

K: *Barag medeh baihaa.*

Asi vím.

O: *Neg zu'iliig asuuhad **burhan bolooc'iin az'il yavdal** yamar baidaltai boloh talaar medeh u'u?*

A ještě se zeptám, jestli víte, jak ten **pohřeb** (dosl. **práce a událost stanivšího se božstvem**) bude probíhat, máte o tom představu?

K: *Engiin z'izig **ors'uulga** bolno, nadad **ah du'u** geed baih yum baihgu'i, **o'ngordogt c'** olon hamaatan baigaagu'i.*

Bude to obyčejný malý **pohřeb**, já nemám sourozence (dosl. staršího bratra a mladší sourozence) ani **zesnulý** (dosl. **pominuvší**) neměl moc příbuzných.

O: *Z'izig gedeg ni **Krematoria-d** bolno gesen u'g u'u esvel **ors'uulgiin gazar** boloh uu?*

Malý pohřeb a znamená to, že se odehrává někde v **krematoriu** (zachován fonetický přepis českého slova, které použil mluvčí) nebo na **hřbitově** (dosl. **pohřební místo**)?

K: *Krematoria-d.*

V krematoriu.²¹⁷

O: *Krematoria-d az'il yavdaliin tanhimd uu?*

V krematoriu, v **obřadní síni** (dosl. v síni / hale práce a události)?

K: *Tiimee, tegne.*

Přesně tak.

O: *Pragad hu'ndetgeliin zan u'il boldog gazar uu?*

V Praze v **obřadní síni** (dosl. místo, kde nastává uctivý úkon / zvyk a čin – párové slovo *hors'oo u'g* – obřady)?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Minii to'soolz' baigaagaar taliigaac'üg gargah uilc'ilgeenii zardal nileed u'netei garah baihdaa barag arvan myangaas ilu'u boloh baih yer ni arvan tavan myangaas dees' u'netei boldog.*

Dovedu si představit, že to je poměrně velká částka za ten **pohřeb** (dosl. **výdaje za služby vydání / vynesení uprchnuvšího**), která asi přesahuje deset tisíc, to bude tak k patnácti tisícům.

K: *Nadad iim mo'ngo baigaa l daa.*

Já na to ale mám (dosl. mám ale přeci takové peníze).

---

²¹⁷ Klient opakuje mongolský výraz pro „krematorium“ podle mluvčího, jedná se o doslovné fonetické převzetí českého výrazu, neuzívá jinak také možný výraz *hu'ur s'ataah gazar* – dosl místo pálení mrtvoly nebo *hu'ur s'ataah zuuh* – dosl. pec pálení mrtvoly, což jsou doslovné technické popisy pro zařízení a zcela nevhodné pro jejich užití v této konverzaci, ani jeden z mluvčích konverzace je zřejmě nezná. Výrazy *hu'ur s'ataah gazar*, *hu'ur s'atah gazar*, *hu'ur s'ataah zuuh* dohledány v elektronických internetových slovnících, internetovém tisku (unuudur.mn) a internetových diskuzních fórech: http://bolor-toli.com/dictionary/word?search=%D1%85%D2%AF%D2%AF%D1%80%20%D1%88%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%85%20%D0%B3%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80&selected_lang=4-1&see_usages=true&see_variants=true, v internetovém tisku: <http://unuudur.mn/article/26235> (17. 3. 2018).

O: *Ene tal deer bi c' ergelzsengu'i yer ni oir toirnii engiin zu'ilu'ud c' uhal baidag.*

Já to (dosl. na této straně) nezpochybňuji, jen že i tyhle **okolnosti** (dosl. **běžné věci blízko (i) okolo – kolem**, párové slovo *hors'oo u'g*) jsou nějak důležité.

K: *O'ngordogoo bi hairlaz' baisan bolohoor minii huvid ih l c' uhal yum daa.*

Je to pro mě opravdu důležité, jelikož já jsem **ho** (dosl. **svého pominuvšího**) milovala.

O: *Tiim, ta c'ini burhan bolooc'iig su'uliin zamd ni u'deh gez' baigaa, az'il yavdliig hiih gez' baigaa hu'n s'u'u dee.*

Ano, vy jste přeci ta, která chce **zajistit pohřeb** (dosl. **vyprovodit stanivšího se božstvem na jeho poslední cestě**; operátorka užívá metaforu českého kulturního prostředí „vyprovodit na jeho poslední cestě“), a vy jste ta, která by taky chtěla **pohřeb vypravit** (dosl. **udělat práci skutek**).

K: *Harin tiimee.*

Ano.

O: *Tegeheer ta taliigaac'iig gargah u' ilc' ilgee zohion baiguulah gazartai holboo bariad tendees to' lboriin talaar asuuval tohiromz' toi baih gez' bodoz' baina.*

Takže, myslím, že by bylo vhodné, abyste byla ve spojení s tou **pohřební službou** (dosl. **držíte spojení s místem zorganizování služeb vydání nebožtíka**) a zeptala se jich ohledně té platby.

K: *Hm.*²¹⁸

Chm.

O: *Hed bolohiig ta medeh u'u?*

Kolik to stojí, to víte?

K: *Yag tag medehg'ui l dee, ta yuu gez' bodoz' baina, ene talaar asuu' yarilcaz' heregtei yuu?*

---

²¹⁸ Povzdechnutí.

Přesně (yag tag – párové slovo, *hors'oo u'g*) nevím, co myslíte, je potřeba se ohledně toho zeptat a popovídat si o tom?

O: *Tegsen ni deer gez' zo'volmoor baina, tednees hen zahialsan, yaaz'yavagdsan, yamar u'netei boloh, hediigeer to'lson baih yostoi, to'lbor hiigdsen eseh gedgiig asuuval zu'geer.*

Velmi to doporučuju, bylo by dobré, zeptat se jich, jak to bylo s objednááním (pohřbu), jak se to seběhlo, kolik to stojí, kdy se má zaplatit a zda je to už zapláceno.

K: *Za tegye dee, nadad huulic'tai holboo barih utas o'gc'ih u'u?*

Ano, dobře a dáte mi ten kontakt na právníka?

O: *Tegelgu'i yaah ve?*

Určitě můžu, jakpak by ne.

K: *Za, ta nadad messez' bic'ih u'u?*

Dobře. Napíšete mi sms-ku?

O: *Za, tand bic'ne ee, tu'unees gadna hervee **az'il yavdaliin** talaar caas'id dahiz' asuuu*
bidentei yarilcah heregtei sanagdval bidend zalgaz' yarilcahiig sanal bolgoz' baina.

Napíšu vám a mimo to navrhuju, budete-li chtít, znovu nám zavolejte a můžete říct, co jste se dozvěděla ohledně **pohřbu** (dosl. **práce událost**).

K: *Za, yamartai c' tegez' taarah s'ig ene talaar yarilemaar l baina.*

Tak, na každý pád, chci si o tom popovídat.

O: *Za, bid end, **manai uilc'ilgeenii gol zorilgo ene yum. Tand setgeliin hu'c' tenheetei baihiig hu'sye.*** *Za tand messez' bic'ne, tegeed taniig dahiad zalgaval bid bayartai baina.*

Dobře, my **jsme tu od toho** (abychom o těch věcech mluvili, dosl. **hlavní cíl naší služby je tato věc**). **Já vám moc budu držet palce** (dosl. **přeji vám sílu a klid mysli**). Napíšu vám sms-ku a budeme rádi, když nám znovu zavoláte.

K: *Za, bayarlalaa.*

Jo, děkuju (dosl. zaradovala jsem se).

O: *Za bayartai.*

Mějte se, nashle (dosl. s radostí).

K: *Bayartai.*

Nashle (dosl. s radostí).

KOMENTÁŘ K HOVORU:

Klientka při prvním pojmenování vzniklé situace volí opisná metaforická vyjádření, mluví o bolestné situaci ve svém osobním životě:

(100) *Minii no 'hor o'od bolson yumaa, o'ngordogüinhoo buyanii zardliig to'loh gesen yum tegeed ene tal deer huulic'aas asuuz' zo'vlogoo avah gesen yum.*

Zemřel (dosl. stal se vzhůru / odplynul) mi manžel. A potřebuju zaplatit **pohřeb manžela (dosl. výdaje na dobročinný skutek (pro) svého odšedšího / pominuvšího)**. A potřebuju kvůli tomu radu od právníka.

Pokud spojuje událost s předchozí ženou svého muže, volí formálnější pojmenování:

(101) *Ter huuc'in ehner ni odoo ors'uulgiin zardaliig to'loh geed baigaa yum aa, nadad ene ni sonin sanagdaad, yaagaad ingeed huuc'in ehner ni orolcoh geed baigaa yum bol oo!*

A ta jeho stará manželka teď chce zaplatit **pohřební výdaje**, zdá se mi to divné, proč jen do tohoto vstupuje ta bývalá manželka.

Orientace v právním postavení mongolské manželky Čechů může být složité, neboť pokud mongolská žena sdílí s mužem jeho domácnost, považuje sebe samu za právoplatnou manželku svého muže, přestože třeba nebyli oddáni a nemá tedy platný dokument stvrzující její postavení, a formální právní stránka věci pro ni není až tolik důležitá. Tudíž ve výše popsané situaci si operátor nemůže být jistý, zda volající žena i přes svá ujištění, že ona jediná je právoplatná manželka muže, není partnerka českého muže, který je z pohledu právního stále sezdán s českou manželkou a který žije s mongolskou partnerkou tzv. „na hromádce“.

Operátor volí vzhledem k závažnosti situace, citlivosti tématu a emočně napjatému hovoru také opisné výrazy, emočně spíše neutrální:

(102) *Za, tanii baidal oilgomz 'toi yum l daa, ta o'ngordogiin ehner, hoyoulaa ene talaarh praktik zu'iliin talaar yarilcaz' bolmoor. Daraa ni huulic 'tai dahin yarilcaz' boloh yum, ta oir zuuriin engiin praktik zu'iliin talaar yarilcah uu?*

Ano, rozumím vaši situaci, jste jeho (**dosl. pominuvšího**) **manželka**, můžeme si k tomu říct úplně základní konkrétní věci. A vy potom můžete znovu promluvit s právníkem, a mezitím můžeme si k tomu říct to základní?

(103) *Oilgomz 'toi, ta o'ngordogiinhoo buyanii az'liin zardliig to 'loh hu'seltei baigaa.*

Jasně, rozumím, přejete si sama zaplatit **výdaje za pohřeb** (**dosl. výdaje za práci dobrého skutku (pro) svého pominuvšího**)

(104) *Neg zu'iliig asuuhad burhan bolooc'iin az'il yavdal yamar baidaltai boloh talaar medeh u'u?*

A ještě se zeptám, jestli víte, jak ten **pohřeb** (**dosl. práce a událost stanivšího se božstvem**) bude probíhat, máte o tom představu?

Neobvyklá opisná vyjádření volí operátor u výrazu pro pohřební ústav – **buyanii az'liig hiideg gazar** (**dosl. místo dělající práci dobrých skutků**). V komentáři k přepisu nahrávky operátorka přiznala, že se za svého života nesetkala s obdobnou situací a nemusela sama jednat a zařizovat úkony spojené s pohřbem blízké osoby, proto si nebyla jistá ohledně slovní zásoby a termínů spojených s tématem. Volila v komunikaci raději opisná vyjádření, u kterých si byla jistá, že klientku spíše uklidní a dopomohou poskytnout krizovou intervenci.

Operátorka dále uvedla, že si během hovoru vůbec nemohla vybavit mongolský termín pro „krematorium“, a není si jistá, jaké výrazy se v Mongolsku užívají, proto použila český výraz, což není neobvyklé, například pro termíny pro různé typy pobytů nebo formulářů volí v hovoru dva mongolští mluvčí raději česká slova, aby nedošlo k záměně. Výraz ovšem slyšela vždy v hovoru v českém jazyce ve tvaru Genitivu singuláru (např. Odvezli ho do krematoria.; Šli do krematoria.), proto neznala příslušný tvar v nominativu „krematorium“ a používala i v mongolském hovoru výraz přesně foneticky přenesený v jí známém tvaru tak, jak ho slyšela v komunikaci, a připojila k němu mongolskou koncovku dativu lokativu:

(105) *Krematoria-d bolno gesen u'g u'u esvel ors'uulgiin gazar boloh uu?*

Malý pohřeb a znamená to, že se odehrává někde v **krematoriu** (*zachován foneticky přepis českého slova, které použil mluvčí*) nebo na **hřbitově** (dosl. **pohřební místo**)?

Mluvčí nepoužili pro pojmenování místa výraz krematorium: *hu'ur s'ataah gazar* – dosl místo pálení mrtvoly, *hu'ur s'ataah zuuh* – dosl. pec pálení mrtvoly, což jsou doslovné technické popisy pro zařízení a nejsou nevhodné pro užití v konverzaci při poskytování krizové intervence nebo pokud mluvčí hovoří o úmrtí blízké osoby.

Obdobně operátorka zvolila opisný výraz pro „obřadní síň krematoria“, neboť si nebyla jistá termínem v mongolském jazyce a snažila se vyhnout přímému pojmenování, což by narušilo atmosféru důvěry při poskytování krizové intervence:

(106) *Krematoria-d az'il yavdaliin tanhimd uu?*

V krematoriu, v **obřadní síni** (dosl. **v síni / hale práce a události**)?

Emočně vypjatě reagovala klientka při zmínce o možné výši platby za pohřební služby, neboť v mongolském kulturním prostředí je povinností rodiny zaopatřit zesnulého co nejlépe na jeho poslední cestě a otázka financí nehraje roli. Za přečtení patřičných manter buddhistickými mnichy se sice platí v chrámu, ale částka nebývá nijak vysoká. Po debatě na supervizním setkání infolinky a na základě analýzy uvedené zakázky se rodilé mluvčí mongolštiny, operátorky infolinky, přiklonily k vysvětlení, které je ovšem jen domněnkou ohledně motivace klientky, že klientka považuje možná platbu za pohřeb za součást správného provedení celého rituálu a pokud by rodina zesnulého nezajistila provedení náležitých obřadů, mohla by se duše zesnulého vracet a škodit potomkům či některým členům rodiny:

(107) *Nadad iim mo'ngo baigaa l daa.* - Já na to ale mám (dosl. mám přeci ale takové peníze).

Fráze, které užila operátorka při ukončování hovoru mohou na klientku působit strojeně a nepřírozeně, zvláště, pokud by pocházela z prostředí mongolského venkova. Jedná se o pokus užít fráze naučené z výcviku poskytování krizové intervence po telefonu, který ovšem probíhal v českém jazyce:

(108) *Za, bid end, manai uilc'ilgeenii gol zorilgo ene yum. Tand setgeliin hu'c'tenheetei baihiig hu'sie. Za tand messez' bic'ne, tegeed taniig dahiad zalgaval bid bayartai baina.*

Dobře, my **jsme tu od toho** (abychom o těch věcech mluvili, dosl. **hlavní cíl naší služby je tato věc**). Já vám **moc budu držet palce** (dosl. **přeji vám sílu a klid mysli**). Napíšu vám sms-ku a budeme rádi, když nám znovu zavoláte.

3.5.3.2 Hovor č. 2

Mongolsky hovořící klientka, které zemřel český manžel, volá opětovně na infolinku v den pohřbu zesnulého manžela, potřebuje právní poradenství a kontakt na právníka. Pohřeb jejího muže se má uskutečnit odpoledne toho dne, kdy volá na linku. Klientka se dozvěděla, že platbu za pohřeb už uhradila bývalá manželka jejího zesnulého manžela, klientka s tímto nesouhlasí a chce sama zajistit vypravení pohřbu včetně finančních nákladů obřadu. Hovor přijala jiná pracovnice infolinky bez znalosti předchozí komunikace s klientkou.

Operátor:²¹⁹ *Sain baina uu, Harita lavlah baina aa.*

Dobrý den, Infolinka Charita.

Klient:²²⁰ *Sain baina uu, nadad o'oriin hergiig zaaval s'iideh hereg baina.*

Dobrý den, já potřebuju nutně vyřešit **svoji situaci** (dosl. **vlastní věc**).

O: *Za, taniig sonsoz' baina.*

Ano, já vás poslouchám.

K: *Nadad magadgui huulic' heregtei baih.*

Já asi potřebuju právníka.

O: *Ta nadad ilu'u todruulz' yarina uu.*

Povězte mi (prosím) o tom něco víc.

K: *Nadad odoo mas' ih hecu'u baina, yagaad geheer nadad cag alga. U'dees hois' ors'uulgiin yoslol bolno tegeed nadad huulic' heregtei baina.*

---

²¹⁹ Dále uvedeno zkráceně jako O.

²²⁰ Dále uvedeno zkráceně jako K.

Je to pro mě teď **moc těžké**, protože nemám moc času. Odpoledne bude **pohřeb** a já potřebuju právníka.

O: *Tand yaaraltai huulic' heregteig bi oilgoloo gehdee tand huulic'iin zo'vlogoo yuund heregtei baina ve?*

Rozumím, že potřebujete rychle právníka, ale k čemu potřebujete právní poradenství?

K: *Taliigaac' maani minii no'hor yum tegeed huulic'aas hen ors'uulgiin zardliig to'loh yostoig medeh geed uc'ir ni bi ene talaar C'eh ulsad yaaz' s'iidhiig medehgui, yaagaad gevel bi Mongol ulsiin irgen endhiin zu'iluudiig sain medehgu'i bolohoor.*

Nebožtík (dosl. náš odšedší) je můj muž, a já potřebuju od právníka vědět, kdo by ten pohřeb měl zaplatit, tak já chci zjistit, jak se to řeší v České republice, protože já jsem občanka Mongolska a **moc se tady v tom nevyznám** (dosl. **zdejší věci dobře neznám**).

O: *Hen ni ors'uulgiig to'loh ve gevel u'und ihevc'len ger bu'liin hu'n baidag, ter hu'n maani nas barsan hu'niig u'dez' mo'n ors'uulgiin zardliig to'ldog.*

Kdo ten **pohřeb** zaplatí, to je obvykle člen rodiny, **kdo** (dosl. **ten člověk náš**) **vypraví pohřeb** (dosl. **loučí se / vyprovází nebožtíka**, dosl. překlad z čj) a platí za **pohřební výdaje**.

K: *Tegeed yag u'unii c'ini talaar nadad huulic'iin tuslamz' heregtei baina. Minii no'hor nas barc'ihsan tegsen tu'unii hoit ehner ni no'hriin mini ors'uulgiig to'loh hu'selteig bi olz' medeed.*

No, a **právě kvůli tomu** (dosl. **ze strany přesně toho tvého**) potřebuju pomoc právníka. Mně **zesnul** (dosl. **završil věk**) manžel a já jsem zjistila, že pohřeb mého manžela chce platit jeho druhá žena.

O: *Hac'irhaltai yavdal baina, ta ene talaar odoo hamtran yarihiig hu'sez' baina uu? Ene talaar ilu'u ih todorhoi yarihiig hu'sez' baina uu? Ene bol yer busiin zu'il baina.*

Taková neobvyklá situace, chcete, abychom o tom teď spolu mluvily? Přejete si říct mi o tom něco víc? To je neobvyklá situace.

K: *Ors'uulga ni odoo u'dees hois' bolno, tiimees nadad yaaraltai huulic' heregtei baina.*
Ten pohřeb je už teď odpoledne, tak já rychle potřebuju právníka.

O: *Za, medeez' bid tand tanai geriin hayagiin daguu huulic'iin holboo barih utas hayagiig zuuc'ilna. Ta haanaas zalgaz' baina?*

Ano, my vám můžeme samozřejmě zprostředkovat kontakt na právníka někde poblíž vašeho bydliště. Odkud voláte?

K: *Bi Pragaas yariz' baina.*

Já volám z Prahy.

O: *Za, bid ni Haritagiin hu'reend huuli erh zu'in u'ilc'ilgeeg o'gdog baigaa tiimees tand manai huulic'iin holboo barih utas hayagiig o'gye. Huulic' maani doloo honogt hoyor udaa az'illadag.*

Ano, my tady v rámci Charity máme právníckou službu a můžeme vám dát kontakt na našeho právníka. Bývá tady dvakrát týdně.

K: *Gehdee namaig oilgoz' baina uu ... Zugeer l ter emegtei u'uniig to'loh geed, ene c'ini tu'unii hoit ehner. Gehdee bi tu'unii ehner tiimees bi to'loh yostoi.*

Ale rozumíte ... Prostě ta žena to chce zaplatit, to je jeho bývalá žena (dosl. druhá žena). Ale já jsem přece jeho žena, tak já to musím zaplatit.

O: *Huuli yosoor gerleltee batluulaagu'i c' medeez' yos surtahuuni huvid ta tu'unii ehner tiim uc'raas taniig to'loh geed baigaag oilgoz' baina.*

Nedá se říct, že **ze zákona** (dosl. **i přesto, že jste právně nestrverdili své manželství**), ale samozřejmě snad i z nějakých **etických / morálních důvodů** jste jeho žena a tedy ten, kdo má zaplatit pohřeb, to je pravda.

K: *Bi tegvel ingeed hoit ehnert ni helz' boloh uu?*

Tak můžu to takhle té jeho bývalé ženě říct?

O: *Medeez' bololgu'i yaah ve gehdee bi tand neg sanal bolgyo, medeez' ta hu'svel s'u'u dee, tegeheer ta taliigaac' no'hriinhoo hoit ehnertei ni hamt uc'ir s'altgaanaa yarilcval yamar baina, ta uurtai baina uu daa?*

Samozřejmě, že jí to můžete říct, ale navrhuju vám, samozřejmě jen jestli se vám chce, můžeme si promluvit o věci (dosl. o důvodech a podmínkách) s **bývalou ženou vašeho zesnulého muže**, to Vás rozčiluje, že?

K: *Ter c'in C'eh hu'n, namaig yuu heleh geed baigaag mini oilgohgu'i.*

Ona je Češka, ona nepochopí, co já jí budu říkat.

O: *Ter taniig oilgodoggu'i ee?*

Ona vám neporozumí?

K: *Medehgu'i, bi tu'uniig ogt medehgu'i.*

Já nevím, já se s ní vlastně vůbec neznám. *(vyhýbavá odpověď, konfrontace s nepříjemností)*

O: *Tanai no'hor C'eh hu'n baisan uu?*

Váš muž byl Čech?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Oilgomz'toi, tegeheer ta yamar s'altgaanaas bolood hoid ehner ni ors'uulgiin to'lboriig to'loh geed baigaag medehgu'i yum baina tiim uu?*

Jasně. To znamená, že vy ani nevíte, jaké má jeho bývalá žena důvody, že chce zaplatit ten pohřeb?

K: *Magadgu'i ... medehgu'i ... magadgu'i ter **namaig dutaah** geed c' yum uu. Bi medehgu'i baina.*

Asi ..., nevím, asi ..., možná mě chce nějak **ponížit**. Já nevím. (Místo obvyklého *doromz'loh* – ponížit užito výrazu *dutaah* – nedostávat se, chybět, dosl. chce mě nechat chybět.)

O: *Ene bol **hac'irhaltai** yavdal baina, yer busiin zu'il baina.*

Je to neobvyklé jednání, zvláštní věc.

K: *Magadagu 'i ter namaig bolomz'gu'i, ene u'il az'illagaag zohion baiguulz' c'adahgu'i uc'ir ni namaig gadaad, Mongol gez' bodoz' baiz' magad.*

Ona asi myslí, že já jsem **neschopná** (dosl. **bez možností**), že **ten obřad** (párové slovo **čin a činnost**, dosl. **proces, činnost, čin a práce**) nedokážu zařídit, když jsem cizinka, Mongolka, že to asi nedokážu zařídit.

O: *Ene ors'uulgiin to'lboriig to'lohod mas' engiin enehu'u to'lbor ni ta bolon ors'uulgiin tovc'oo hoorond yavagdah zu'il.*

To je velmi jednoduché zařídit **platbu pohřbu**, to je něco, co proběhne mezi vámi a **pohřebním ústavem** (dosl. pohřbívacím centrem).

K: *Tegeed herev ter to'lboriig to'lson baival bi tend oc'ood tu'unii mo'ngiig bucaagaad o'gc'ih uu?*

No a když ona už to zaplatila, tak já tam půjdu a vrátím jí peníze?

O: *Tegelgu'i yaah ve, ta tegz' bolno s'uu dee. Huulic' tand medeez' zo'vlogoo o'gno. To'lboroo caas' ni yaaz' to'loh talaar tus bolno mo'n ors'uulgiin tovc'ood c' bas tand ene asuudal deer tus boloh baih, harin tand tedentei yarilcahad orc'uulga hereg boloh u'guig bid medehgu'i baina.*

To samozřejmě můžete udělat. Ten právník vám jistě poradí. Jak s tou platbou postupovat, i v tom pohřebním ústavu vám s tím můžou poradit, nevíme (užito *bid* – mn. číslo), jestli ovšem nepotřebujete tlumočníka, pro to jednání s nimi.

K: *Orc'uulagc' olc'ih baih gehdee bi medehgu'i baina ... Yaagaad gevel bi ter hoid ehnertei ni yarihiig hu'sehgui baina, gehdee bi ors'uulgiin zardliig o'oroo to'lmoor baina tegeheer yuu hiiz' yahaa medehgu'i baina.*

Tlumočníka, to si asi seženu, ale, já vlastně nevím ... Protože já s ní nechci mluvit s tou bývalou ženou, ale chci sama zaplatit pohřeb, **tak nevím, jak to mám udělat** (dosl. **tak děláje co dělat jak dělat nevím**).

O: *Tand zo'vloz' helehed, magadgu'i yaarsan u'ildel baiz' boloh yum, medeez' u'unii talaar manai huulic'tai zo'vloldoz' bolno. Bid huulic'tai helelcy. Ta ors'uulgiin tovc'oond oc'ood o'oriigoo taliigaac'iin ehner, no'hriigoo suuliin zamd ni gargah hu'n gez' helee. Mo'n ors'uulgiin zardaliin talaar gevel, herev zardaliig to'lson baival ta*

o'oroo to'loh hu'seltee heleed to'logdson mo'ngiig ni bucaaz' o'goh talaar asuuz' yarilcaarai, harin to'lboriig to'loogu'i bol o'oriigoo to'loh hu'selteigee heleerei. Durdan helehed zardaliig ni heden kron medehgu'i baigaa bol bas asuugaarai.

Já bych doporučila, možná to bude takový rychlý postup, určitě to můžete ještě zkonzultovat s naším právníkem. A my to můžeme domluvit s právníkem. Můžete udělat to, že půjdete do toho **pohřebního ústavu** a řeknete, že vy jste **manželka zesnulého** a **vypravíte pohřeb manžela** (dosl. **člověk vydávající / vypouštějící manžela na jeho poslední cestu**). A můžete se zeptat na **cenu pohřbu** a pokud by byl už zaplacený, tak s nimi jednat o tom, že to chcete zaplatit vy a chcete, aby se ta platba vrátila, a pokud nebyl zaplacený, tak řekněte, že ho zaplatíte Vy sama. A chtěla bych zmínit, abyste se zeptala také na cenu pohřbu, pokud ji neznáte.

K: *Za, bi ors'uulgiin tovc'oo ruu yavz' asuuya.*

Tak dobře, já zajdu na pohřební ústav zeptat se tam.

O: *Tand tegehiig zo'vlye. Tand amz'ilt hu'sye. Ta hu'ssen medeelelee avsan baih gez' naidaz' baina esvel ta deerh zu'iliin talaar ilu'u ih yarihiig hu'sc' baina uu? Uc'ir ni ene zu'il bayanga tohioldood baidaggu'i.*

To **doporučuju udělat** (dosl. doporučuji tak dělat). Velmi vám budu držet palce a říkám si, jestli jste dostala očekávané informace, anebo o tom potřebujete víc mluvit. Je to přeci jenom neobvyklá situace.

K: *Za magadgu'i bi tani ruu dahin zalgaz' magadgu'i, odoo nadad zav alga, yaagaad gevel ors'uulga ni udahgu'i bolloo.*

No možná vám ještě zavolám, snad, ale teď nemám čas, protože ten pohřeb už bude za chvíli.

O: *Za, tegeheer z'urmiin talaar bid tohirolcson bid huulic'tai yariz' zahialga avaad messez' bic'ye.*

Dobře, na postupu jsme se domluvily a my se tady zatím domluvíme s naším právníkem a pošleme vám zprávu (sms).

K: *Za, tegeed huulic'tai uulzah esehiig nadruu messez' yavuulc'ih ...*

Dobře, když mi pak pošlete smsku, jestli se můžu setkat s právníkem ...

O: *Bid tand messez' yavuulya ta harin daraa ni biden luu zalgaarai.*

Pošleme vám smsku a vy nás potom kontaktujte prosím.

K: *Za, hervee ene asuudliig s'iidez' c'adahgu'i bol, zaaval bi zalgana.*

Dobře, když se mi tenhle problém nepodaří vyřídit, tak já určitě zavolám.

O: *Tand amz'ilt husye.*

Budeme vám držet palce.

K: *Za.*

Dobře.

KOMENTÁŘ K HOVORU:

Při analýze hovoru rodilými mluvčími mongolského jazyka dospěli operátorky infolinky v rámci pravidelného supervizního setkání a konzultanti ve svých komentářích k následujícím závěrům: Během rozmluvy s operátorem se jeví jako potřebné poskytnout krizovou intervenci a ošetřit silné emoce klientky. Doznívá pravděpodobně šok ze smrti manžela a klientka se nově potýká s nečekanou situací vyžadující komunikaci s bývalou ženou zesnulého. Pro klientku je vzniklá situace nepochopitelná, považuje iniciativu předchozí ženy za ohrožení jejích bytostných práv – rozloučit se se zesnulým mužem a zaopatřit pohřeb se vším všudy. Nelze zcela vyloučit i předchozí averzi mluvčí k bývalé ženě zesnulého, podle průběhu situace se však zdá více pravděpodobné, že mluvčí má k předchozí ženě spíše neurčitý a neutrální vztah. Negativně hodnotí klientka především neočekávané převzetí odpovědnosti bývalou ženou ve vzniklé situaci. Klientka volí zástupná slova:

(109) *Taliigaac' maani minii no'hor yum tegeed huulic'aas hen ors'uulgiin zardliig to'loh yostoig medeh geed uc'ir ni bi ene talaar C'eh ulsad yaaz' s'iidhiig medehgui, yaagaad gevel bi Mongol ulsiin irgen endhiin zu'iluudiig sain medehgu'i bolohoor.*

Nebožtík (dosl. náš odšedší) **je můj muž věc**, a já potřebuju od právníka vědět, kdo by ten pohřeb měl zaplatit, tak já chci zjistit, jak to chodí v České republice, protože já jsem občanka Mongolska a **moc se tady v tom nevyznám** (dosl. **zdejší věci dobře neznám**).

(110) *Tegeed yag u'unii c'ini talaar nadad huulic'iin tuslamz' heregtei baina. Minii no'hor nas barc'ihsan tegsen tu'unii hoit ehner ni no'hriin mini ors'uulgiig to'loh hu'selteig bi olz' medeed.*

No, a **právě kvůli tomu (dosl. ze strany přesně toho tvého)** potřebuju pomoc právníka. Mně **zesnul (dosl. završil věk)** manžel a já jsem zjistila, že pohřeb mého manžela chce platit jeho bývalá žena.

Operátorka volí přímé neutrální pojmenování, ale také zástupná slova, ovšem z pohledu mongolského mluvčího se jedná o netypickou metaforu, neboť operátorka se blíží opisu užívanému v českém jazyce, nejspíše už je při volbě metaforických vyjádření ovlivněna českým kulturním prostředím:

(111) *Hen ni ors'uulgiig to'loh ve gevel u'und ihevc'len ger bu'liin hu'n baidag, ter hu'n maani nas barsan hu'niig u'dez' mo'n ors'uulgiin zardliig to'ldog.*

Kdo ten **pohřeb** zaplatí, to je obvykle nějaká blízká osoba z rodiny, **kdo (dosl. ten člověk náš) vypraví pohřeb (dosl. loučí se / vyprovází nebožtíka, dosl. překlad z čj)** a platí za **pohřební výdaje**.

Operátorka se také potýkala s překladem termínu „pohřební ústav“, v komentáři k tomu uvedla, že takovou instituci z mongolského kulturního prostředí nezná a s termínem se nikdy nesetkala. Užitý výraz *ors'uulgiin tovc'oo* je novotvar operátorky:

(112) *Ene ors'uulgiin to'lboriig to'lohod mas' engiin enehu'u to'lbor ni ta bolon ors'uulgiin tovc'oo hoorond yavagdah zu'il.*

To je velmi jednoduché zařídit **platbu pohřbu**, to je něco, co proběhne mezi vámi a **pohřebním ústavem**.

Zvolenou frázi při rozloučení hodnotili konzultanti v této situaci a ve spojitosti s tématem jako zcela nevhodnou. Operátorka se snažila ukončit hovor něčím pozitivním, což je jednou ze strategií ukončování krizové intervence, bohužel v kontextu celého hovoru působí fráze velmi nepatřičně:

(113) *Tand amz'ilt husye.* - Budeme vám držet palce. (dosl. Přeji Vám úspěch.)

Operátorka konfrontovala mongolskou klientku s jejími negativními emocemi. Reakcí bylo odmítnutí a uzavření se na straně klientky, která pak odpovídala už jen velmi stroze. Operátorka v komentáři k hovoru uvedla, že to byl obtížný moment. Ztracenou důvěru

klientky se podařilo opětovně navázat až po chvíli, kdy operátorka použila techniky zrcadlení a přerámování emoce z „negativní“ na „zvláštní“.

(114) O: *Medeez' bololgu'i yaah ve gehdee bi tand neg sanal bolgyo, medeez' ta hu'svel s'u'u dee, **tegeheer ta taliigaac' no'hriinhoo hoit ehnertei** ni hamt uc'ir s'altgaanaa yarilcval **yamar baina**, ta uurtai baina uu daa?*

Samozřejmě, že jí to můžete říct, ale navrhuju vám, samozřejmě jen jestli se vám chce, můžeme si promluvit o věci (dosl. o důvodech a podmínkách) s **bývalou ženou vašeho zesnulého muže**, to Vás rozčiluje, že?

K: *Ter c'in C'eh hu'n, namaig yuu heleh geed baigaag mini oilgohgu'i.*

Ona je Češka, ona nepochopí, co já jí budu říkat.

O: *Ter taniig oilgodoggu'i ee?*

Ona vám neporozumí?

K: *Medehgu'i, bi tu'uniig ogt medehgu'i.*

Já nevím, já se s ní vlastně vůbec neznám. (*vyhýbavá odpověď, konfrontace s nepříjemností*)

O: *Tanai no'hor C'eh hu'n baisan uu?*

Váš muž byl Čech?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Oilgomz'toi, tegeheer ta yamar s'altgaanaas bolood hoid ehner ni ors'uulgiin to'lboriig to'loh geed baigaag medehgu'i yum baina tiim uu?*

Jasně. To znamená, že vy ani nevíte, jaké má jeho bývalá žena důvody, že chce zaplatit ten pohřeb?

K: *Magadgu'i ... medehgu'i ... magadgu'i ter **namaig dutaah** geed c' yum uu. Bi medehgu'i baina.*

Asi ..., nevím, asi ..., možná mě chce nějak **ponížit**. Já nevím. (Místo obvyklého *doromz'loh* – ponížit užito výrazu *dutaah* – nedostávat se, chybět, dosl. myslí si, že jsem nedostatečná.)

O: *Ene bol **hac'irhaltai** yavdal baina, yer busiin zu'il baina.*

Je to neobvyklé jednání, zvláštní věc.

K: *Magadagu'i ter namaig **bolomz'gu'i**, ene **u'il az'illagaag** zohion baiguulz' c'adahgu'i uc'ir ni namaig gadaad, Mongol gez' bodoz' baiz' magad.*

Ona asi myslí, že já jsem **neschopná** (dosl. **bez možností**), že **ten obřad** (párové slovo **čin a činnost**, dosl. **proces, činnost, čin a práce**) nedokážu zařídit, když jsem cizinka, Mongolka, že to asi nedokážu zařídit.

3.5.4 Shrnutí

Podle mého předpokladu se potvrdilo, že mluvčí mongolského jazyka ve spojitosti s tématem úmrtí a pohřbu zcela tabuizují výraz *uheh* [zemřít]. Namísto něho užívají v komunikaci celou škálu zástupných slov a slovních spojení, jedná se vždy o zástupná a metaforická vyjádření nesoucí eufemický či uctivý význam.

Mluvčí mongolského jazyka, kteří žijí v České republice už více než deset let, se potýkají s neznalostí termínů pro výrazy „krematorium“ a „pohřební ústav“. Jedná se o termíny, které nebyly známy v mongolském kulturním prostředí v době odchodu mluvčích do ČR. V případě potřeby užít v hovoru tato pojmenování, užili buď české slovo nebo opisný novotvar. V obou případech komunikační partner pochopil smysl vyjádření. Z hovorů není zcela zřejmé, zda měla mongolská klientka dostatek informací o tom, jak probíhá obřad pohřbu v ČR. Vzhledem ke skutečnosti, že obřad rozloučení s nebožtíkem a další rituální úkony s tímto spojené mohou v mongolském kulturním prostředí probíhat zcela odlišně, bylo by asi patřičné, aby se operátoři infolinky pokusili doptávat více i na zcela konkrétní představy a obeznámenost klienta s průběhem pohřbu v ČR.

4. Závěr

4.0 Cílem této disertační práce bylo na základě analýzy přepisů nahrávek hovorů Asistenční infolinky v mongolském jazyce popsat některá specifika, hodnoty a tradiční představy o uspořádání světa u mluvčích mongolského jazyka. Zkoumala jsem vliv komunikačních pravidel mongolského kulturního prostředí na komunikaci mongolských mluvčích v českém kulturním prostředí. Za tímto účelem jsem zvolila etnolingvistický a sociolingvistický přístup k analýze zkoumaného materiálu, zejména poznatky oborů etnografie komunikace a interkulturní komunikace. Všíkala jsem si momentů vznikajícího nedorozumění nebo konfliktních situací na infolince a ověřovala, zda tyto nechtěné situace vznikají na základě nesprávného užití výrazů a slovních spojení v konkrétní komunikační situaci. Dále jsem si všímala, jak mluvčí používají kulturně specifické výrazy, fráze a slovní spojení, a rozdílů jejich užívání v komunikaci v českém a mongolském kulturním prostředí. V neposlední řadě jsem se zabývala vlivem pravidel komunikačního chování a tabu na komunikaci mongolských mluvčích v obtížných, někdy až krizových, životních situacích, a také rozdílů v komunikaci mluvčích z venkovského a městského kulturního prostředí. K dispozici jsem měla i nahrávky schůzek operátorů infolinky a mohla analyzovat jejich komentáře k zakázkám klientů. Získat nahrávky hovorů mongolských mluvčích v krizových situacích je velmi obtížné, a snad i proto nebylo zvolené téma práce dosud zpracováno. Svolení k etnolingvistickému prozkoumání unikátního materiálu jsem obdržela zejména vzhledem ke skutečnosti, že se jako pracovník infolinky tímto materiálem již dlouhodobě zabývám v rámci své pracovní činnosti u organizace Charita ČR.

4.1 Ze zkoumaného materiálu vyplývá, že mluvčí mongolského jazyka téměř bezvýhradně dodržují tabu a pravidla komunikačního chování osvojená z mongolského kulturního prostředí i v českém kulturním prostředí. Mongolové věří v moc a sílu vyřčeného slova, pojmenovat přímo negativní skutečnost je pro ně velmi obtížné, neboť by se tím mohlo špatné dění ještě umocnit či přivolat. V situaci, kdy je nutné vyslovit a popsat nepříjemné či tragické události, volí celou škálu zástupných a opisných výrazů a slovních spojení, užívají také metafory, přísloví a pořekadla, pomocí nichž se snaží situaci vystihnout. Pokud mají pocit, že jsou nuceni vyslovit tabuizovanou skutečnost, raději mlčí nebo uvedou, že neví. Velmi časté je popsání závažné situace pomocí eufemismů,

zvláště ve spojitosti s dětmi. Volba takových výrazů by mohla být považována za zlehčování situace, jedná se ale o snahu ochránit dítě před zlými silami.

Kromě kulturně specifických zástupných a opisných výrazů, které se váží ke konkrétnímu tématu či jevu, mohou mongolští mluvčí využívat i jakási univerzální zástupná slova vhodná pro vyjádření každé konkrétní situace či děje, patří mezi ně:

az'il (*yavdal* / *u'ilc'ilgee*) – dosl. práce (skutek / služba / událost); zástupný výraz za nějakou událost, to, ono:

az'il yavdal – dosl. práce událost, párové slovo (*hors'oo u'g*); přen. pohřeb, záležitost, věc, událost

(*buyanii*) *az'il u'ilc'ilgee* – dosl. (dobročinná) práce skutek, (záslužná) služba; přen. pohřeb

az'il yavdaliin zahialga – dosl. objednání práce události; přen. objednání pohřbu

yum – dosl. věc, přen. i člověk; zástupný výraz pro věci, zvířata i lidi, to, ono:

mansuurah yum – dosl. omamná věc; přen. droga

no'goo yumaa dahiad avsan – dosl. zase si vzal tu věc; přen. vzal si drogu

ingeh – dosl. takto dělat, dělat toto, dít se (o tomto); zástupný výraz pro jakýkoli děj:

ter hu'nii ingeh s'altgaaniig olz' harahgu'i baina – dosl. toho člověka tak dělají důvod nenalézám a nevidím; přen. nevidím důvod, proč ona do toho zasahuje

tegeh – dosl. tak dělat, to dělat, to se dít; zástupný výraz za jakýkoli děj

(**yuu**) **yaah** – zástupný výraz za jakýkoli děj; dosl. co dělat jak / co se dít

(**yum**) **hiih** – dosl. (věc) dělat, (něco) dělat; zástupný výraz za jakýkoli děj, zastupuje „to udělat“:

hor hiih – dosl. udělat jed; přen. zdrogovat, otrávit se

Dalším zjištěním na základě analýzy komunikačních situací je skutečnost, že mongolští mluvčí, kteří kontaktovali infolinku a nacházeli se v krizové nebo emočně vypjaté situaci, nedokázali často zpracovat své emoce a nebyli schopni popsat dění a problémy fakticky a hovor s operátorem se zacyklil. Obecně se v asijském kulturním prostředí nevyjadřují

emoce na veřejnosti tak otevřeně, jako je to možné v euroamerické společnosti. Také v mongolském kulturním prostředí se potlačuje vyjádření na veřejnosti především negativních emocí jako smutek, pláč, zlost apod. Pokud byl operátor trpělivý a využil postupů jednání vhodných při poskytování krizové intervence (techniky zrcadlení, doptávání se, sumarizace, přerámování apod.), pracoval s implicitními emocemi klienta (vyjádření zájmu, otevřenosti, užití patřičného tónu hlasu), umožnil klientovi vyjádřit emoce a následně i popsat zakázku. Analýza prokázala, že pokud operátor dbá na volbu patřičných výrazů a jazykových prostředků (metafora, opisná pojmenování a slovní spojení) a dodržuje patřičná komunikační pravidla a tabu (tabuizované výrazy, zástupná slova), klient je schopen obtížnou situaci zvládnout. Vhodnými jazykovými prostředky jsou zástupná a opisná slova a slovní spojení, metafora, přirovnání, přísloví a poučení (*zu'ir cecen u'g*), ideofony (*du'rsleh u'g*) a párová slova (*hors'oo ug*). V mongolském mluvcím navozují pocit důvěry, neboť odrážejí kulturní specifičnost, pojetí světa, mohou nést emoční náboj bez jeho přímého pojmenování a mluvčí jim velmi dobře rozumí.

4.2 V první a druhé kapitole jsem se zabývala teoretickými východisky a metodami pro svůj výzkum. Dospěla jsem k závěru, že zatím nebyla uskutečněna analýza podobného materiálu a sepsána studie či práce na obdobné téma v Mongolsku ani České republice. Jako výchozí teoretický základ jsem zvolila přístup etnolingvistický a sociolingvistický. Pro analýzu materiálu se osvědčilo využít poznatků a metod etnografie komunikace, kdy se vnímání okolního světa a postavení jedince v něm projevuje v užívání řeči a ovlivňuje volbu jazykových prostředků. Při analýze konkrétních komunikačních situací jsem vycházela z poznatků v oblasti interkulturní komunikace, kdy se klade důraz na zkoumání vlivu kultury a socio-historického zázemí jedince na komunikační chování a volbu slovníku mluvčího (Piller 2011).

Abych byla schopná porovnat používání zjištěných výrazů a slovních spojení, vycházela jsem také z materiálu získaného během svých terénních výzkumů v Mongolsku v Archangajském a Chovdském ajmaku, v Ulánbátaru a na dalších místech letech 2011 a 2015, a také z informací, které jsem získala během mnoha konzultací s rodilými mluvčími mongolského jazyka v České republice, kterých jsem se dotazovala na komentáře k vybraným hovorům a jejich tématům ohledně užití specifických výrazů v komunikaci vybraných situací. Terénní výzkum jsem prováděla metodou řízených

rozhovorů na předem připravené dotazy a témata, v menší míře i pomocí nezúčastněného sledování a pořizování zápisů a poznámek.

Tyto zvolené metody a teoretické přístupy mi umožnily uvažovat mnohé vlivy a zkoumat specifika materiálu ve velké šíři.

4.3 Třetí kapitolu tvoří analýza rozhovorů, tematicky rozdělených do pěti podskupin.

Při zahájení a ukončení hovoru volí mongolští mluvčí původem z venkova a ti z městského prostředí odlišné slovní obraty. Dospěla jsem ke zjištění, že setrvání operátora v naučených příliš formálních obratech může v mluvčím vyvolat nevoli nebo uzavřít jeho důvěru. Uplatňování užívání doslovných překladů českých frází nebo mongolských frází dle českých pravidel komunikačního chování může na mongolského mluvčího působit směšným nebo nepřístojným dojmem. Důležitou roli hraje v počátku navázání hovoru správná volba oslovení a zájmen, což může mít vliv na určení hierarchie a rolí v dalším hovoru. Konzultanti vyslovili shodný názor, že oproti běžnému začátku telefonického hovoru *Baina uu!* [dosl. Jsi / jste (tam)?; přen. Haló?] působí fráze užívané operátory infolinky příliš formálním dojmem:

Sain baina uu, Harita lavlah baina. Za, taniig sonsoz' baina.

Dobrý den, Info(linka) Charita, poslouchám Vás.

Harita tuslamz'iin utas baina, sain baina uu.

Charitní linka pomoci, dobrý den.

Sain baina uu, ta Harita baiguullagatai holbogdloo. Za, bi taniig sonsoz' baina, ta yariz' bolnoo.

Dobrý den, jste ve spojení s Charitou. Já vás poslouchám, povídejte prosím.

V příkladě 61 předpokládala mongolská mluvčí podle svého odhadu hlasu operátora, že mongolská operátorka informační linky je mladší, a obrací se na operátora z pozice „starší sestry / známé / sousedky.“

(61) *K: Bi end ohintoigoo hamt amidarc' az'illadag hu'n yum aa, egc'dee tus bolz' boloh uu?*

Žiju tady s dcerkou a pracuju, **dosl: prokázala bys své starší sestře pomoc (přen. mohli byste mi pomoci?)**

Tímto oslovením navozuje atmosféru bližšího důvěrnějšího vztahu s operátorkou, a sobě určuje hierarchicky nadřazené postavení, ve kterém by měla v tradiční mongolské společnosti „mladší sestra / známá“ projevit úctu a respekt. Operátoři infolinky se s takovým postojem mluvčích setkávají poměrně často (bylo zjištěno v 13 zkoumaných případech) a hodnotí svou pozici jako problematickou, protože v ní dochází ke konfliktu tradičního vychování s normou profesionálního chování. Dle metodického pokynu infolinky setrvávají v hovoru ve formální roli operátora a užívají v hovoru zájmena „Vy“ (*ta*) a po celou dobu standardně klientovi vykají. Zároveň operátoři uvedli, že nemají snahu žádat po klientovi, aby jim také vykal, protože vyhodnoceno podle hlasu klienta a dle pomyslného určení jeho věku je dle komunikačních pravidel mongolských mluvčích v mongolském kulturním prostředí celá situace a užívání tykání a vykání v pořádku.

Velmi citlivé téma pro mongolské mluvčí je jakákoli negativní skutečnost spojená s dětmi. Pojetí výchovy dětí se v mongolském značně liší od českého. Dítě vychovávají nejen rodiče, ale i další členové rodiny ve stejné míře, nezřídka sourozenci či prarodiče. Na výchově dětí se ale podílí i celá komunita sousedů a blízkých lidí z okolí. Při výchově se k dítěti přistupuje velmi laskavě, hlavní snahou je dítě chránit proti nepřízním a zlým silám. To se projevuje také v jazyce v podobě tabuizování oslovení dítěte jménem nebo při volbě vhodného osobního jména. Rovněž při hovoru o dětech se daleko častěji, než vlastní jména, používá označení „náš syn“, „naše dcera“ nebo „naše dítě“. Jakékoli vyslovení negativní skutečnosti ve spojitosti s dítětem je nepřípustné. Proto ve chvíli, kdy je potřebné vyjádřit špatnou událost či nepříznivý děj, volí mluvčí nejčastěji eufemismy, dále pak zástupné a opisné výrazy a slovní spojení. Při komunikaci může docházet k nepochopení ohledně fungování některých institucí a úřadů (OSPOD). Nejen že tyto v Mongolsku neexistují, je velmi složité vysvětlit jejich smysl a funkci ve společnosti, pokud jsou v rozporu s kulturními zvyklostmi a představami o fungování a řádu světa. Například představa dítěte odebraného z kruhu svých blízkých, byť by dítěti i ubližovali, je pro mongolského mluvčího neakceptovatelná. Principy adopce dítěte se od českého prostředí značně liší, což se odráží i ve specifických výrazech spojených s tímto tématem.

V oblasti zdravotní péče se mongolský mluvčí v ČR orientuje jen velmi nesnadno, neboť systémy péče a možnosti léčby se v obou kulturních prostředích velmi liší. Patrné je to zejména ve spojitosti s psychickým onemocněním. Téma je v mongolské společnosti silně tabuizováno, neboť i odborná péče a její dostupnost jsou zatím stále na území

Mongolska nedostačující. Absenci emočně neutrálních až odborných výrazů nahrazuje v mongolském prostředí množství zástupných, často i hovorových, výrazů užívaných v komunikaci. Pokud musí mluvčí hovořit o psychickém onemocněním ve spojitosti se svou rodinou, dětmi, volí eufemistické opisné tvary a slovní zásobu. Klientka pro popis závažného onemocnění a zdravotního stavu vnuka použila následující slovní obraty:

- *Ac' hu'u maani mas' sain hu'uhed l dee, bid tu'und hairtai, bid tu'unii alban yosnii eceg eh ni bolson.*

Náš vnuk je **moc hodný** (dvě částice zesilující a potvrzující obsah výpovědi) a **máme ho rádi** a oficiálně jsme se stali jeho rodiči.

- *Ac' hu'u maani to'rohdoo sogogtoi to'rson.*

Náš vnuk se narodil s **vadou** (dosl. **potížením**).

- *Deerees ni hu'u maani ih ho'dolgoontei, ter minii u'giig sain sonsdoggu'i met nadad sanagddag.*

A navíc náš syn je **velice neposedný** (dosl. **velmi pohyblivý**), zdá se mi, že **neposlouchá dobře**, co mu říkám.

- *Ter o'vc'tei to'rson.*

On se narodil **nemocný**.

- *Ter tarhinii gaz'igtai za yaz' heleh bilee? Z'iriin hu'uhduud s'ig bis', haraa hyanaltgu'i gancaar baiz' bolohgu'i.*

Má **mozkovou vadu** (dosl. **nenormálnost, potíže, odchylku, problém**), jak bych to jen řekla (*rozpaky mluvčího*)? **Není jako běžné děti, nemůže být sám bez dozoru.**

Užívání běžně dostupných drog jako tabák a alkohol je v mongolské společnosti široce tolerováno. Nejen to, tabák i alkohol jsou zejména na mongolském venkově součástí rituálního chování. Jsou součástí zdvořilostní non-verbální komunikace. Pokud se mongolský mluvčí chce zapojit například do komunikace při oslavách významných svátků (*Naadam, Cagaan sar*), musí mít osvojena pravidla této zdvořilostní komunikace a znát patřičné úkony s nimi spojené. Nadměrné užívání alkoholu je společensky také tolerované, do nedávné doby nebylo regulováno, ani v souvislosti s domácím násilím, se kterým bývá spojováno. V souvislosti s malou dostupností psychologické a psychiatrické zdravotní péče se lidé závislí na alkoholu obracejí často na šamana či lamu, aby je závislosti zbavil. Mongolští mluvčí hovořili velmi otevřeně o těchto tématech, pokud se přímo netýkaly jejich rodiny či jich samých. Jakmile začalo téma být osobní, volili mluvčí zástupná slova a opisné výrazy. Množství termínů uvedli i pro téma užívání drog, popřeli

ale, že by se užívání drog a jev závislosti na tvrdých drogách v mongolské společnosti vyskytoval.

Popření existence tabuizované skutečnosti jsem zaznamenala u všech mluvčích mongolského jazyka, ve spojitosti s tématem psychických nemocí či drog volili klienti infolinky opisná slova, operátorky a konzultanti pak v rozhovorech uváděli, že takové problémy se v mongolské společnosti téměř nevyskytují, nebo že jev se sice vyskytuje, ale nemají s ním žádné osobní či vzdálenější zkušenosti. Podle své zkušenosti s mongolským kulturním prostředím považují tento jev za blízký tabuizaci – popření negativního jevu mluvčímu zajišťuje určité bezpečí před jeho působením.

Velmi specifický slovník a striktní pravidla tabuizace užití některých výrazů se pojí k tématu pohřbu a smrti. V mongolské společnosti je řádné zajištění všech patřičných úkonů spojených s pohřbem velmi důležité. Toto povědomí se přenáší i do českého kulturního prostředí. Přestože Mongolové nemohou v Čechách uskutečnit pohřební obřad odpovídající mongolskou formou, dodržují striktně tabu a zvyklostní pravidla komunikační situace. Potýkají se i s kulturní odlišností formy pohřbu a jeho uskutečnění, která se projevuje v jazyce ve formě absence některých výrazů, jako například pro krematorium či pohřební ústav. Mluvčí si vypomáhají opisnými pojmenováními nebo prostě použijí v hovoru český výraz (jakožto jednu z možných forem eufemismu):

buyanii az'liig hiideg gazar – dosl. místo dělající práci dobrých skutků; přen. pohřební ústav

ors'uulgiin tovc'oo – dosl. pohřbivací centrum; přen. pohřební ústav

Krematoria-d az'il yavdaliin tanhimd – dosl. v síni / hale práce a události v „Krematoria“; přen. v obřadní síni krematoria

4.4 Tato práce se zabývá analýzou materiálu, který zatím nebyl v rámci mongolistického výzkumu v ČR zkoumán. Jedná se o první práci v oblasti etnolingvistické analýzy živých hovorů mluvčích mongolského jazyka v českém kulturním prostředí. Je to jedna z mála vědeckých prací věnovaných mongolské komunitě v ČR a jazykové kontinuitě a proměnám v novém prostředí. Je vůbec první prací (co se týče mongolštiny) mapující komunikaci v situacích kulturního střetu a strategie řešení takových situací.

Tato práce reaguje na současné dění v české společnosti a přispívá k výzkumu komunikačního chování Mongolů žijících v Čechách. Na základě etnolingvistické analýzy se zohledněním prvků interkulturní komunikace přispívá k poznání způsobu života a nazírání světa mongolských mluvčích. Toto poznání by mohlo být využito i v praxi pro instituce, které se zabývají nastavením integračních procesů pro cizince v ČR, a které mají napomoci bezkonfliktnímu soužití s českou většinovou společností.

Všechny vyslovené závěry uvádím s vědomím skutečnosti, že mongolskou infolinku kontaktují lidé spíše méně integrovaní do české společnosti. V mnoha případech však žijí v ČR již dlouho (více než pět let) a tvoří homogenní skupinu, služby infolinky využívají ženy i muži, lidé různého věku, vzdělání i sociálního postavení. Jedná se o pestrý vzorek mluvčích z venkovského i městského prostředí a analýza jejich užívání jazyka v komunikaci může poodhalit část obrazu světa mluvčích mongolštiny.

Materiál hovorů infolinky by jistě bylo dobré podrobně prozkoumat ze sociolingvistického hlediska. Zůstává stále množství témat, která jsem do práce nezačlenila, a u kterých předpokládám, že se budou kulturně i jazykově lišit od pravidel komunikace českého prostředí (např. pojetí času a prostoru), či budou silně tabuizována (např. trestná činnost, zneužívání dětí, pohlavní choroby apod.). Navazující etnolingvistický výzkum ohledně užívání mongolštiny v českém kulturním prostředí, používání zástupných výrazů ve spojitosti s vybranými tématy, by mohl být proveden u skupin pracovníků velkých podniků v Pardubicích, Roudnici nad Labem či v Benešově.

Zároveň by tato práce mohla inspirovat obdobný výzkum, který by prozkoumal materiál vietnamské infolinky, založené v roce 2012 také organizací Charita ČR, či podnítit etnolingvistický výzkum jiných jazyků, jejichž mluvčí žijí na území ČR, ale nejsou početně příliš zastoupeni.

Na území Mongolského státu působí v současné době linka pomoci (telefonní číslo 107 – informační linka policie města Ulaanbaatar ohledně domácího násilí, telefonní číslo 108 – linka pomoci dětem), kterou pomáhala zakládat nevládní organizace *Hu'c'irhiilliin esreg u'ndesnii to 'v* [Národní centrum proti násilí]. Bylo by jistě velmi zajímavé porovnat strategie komunikačního chování krizových infolinek pro mongolské mluvčí v českém a mongolském kulturním prostředí.

Práce může přispět k výstupům určeným jako informační materiál pro činnost mediátorů, interkulturních pracovníků a komunitních tlumočnicků v ČR. Některé její části by pak mohly být užitečné jako studijní a informační materiál pro školení pracovníků institucí státní správy, kteří přicházejí do styku s migranty a narážejí na limity a kulturní nepochopení při komunikaci s cizinci. Jsem přesvědčena, že právě skrze jazyk lze lépe pochopit myšlení a potažmo i konání a reakce klientů. V současné době je dostupné nemalé množství literatury ohledně kulturních rozdílů a interkulturních dovedností při jednání s klienty, ovšem jen v malé míře akcentují jazyk, ve kterém se způsoby myšlení a nazírání světa cizinců odrážejí. Proto se snaží tato disertační práce doplnit poznatky a veřejně přístupné informace ke zmíněnému tématu.

Seznam konzultantů

Konzultanti terénního výzkumu:²²¹

Cecegmaa Davaanyam: žena, 45 let, Chovdský ajmak, pastevec

Dorz'su'ren Batmo'nh: muž, 63 let, Chovdský ajmak, pastevec

Otgonhu'u Cedendorz': žena, 46 let, Chovdský ajmak, učitelka

Mo'nhtuul Saruulcog: žena, 36 let, Chovdský ajmak, pastevec

Batc'imeg Altc'in: žena, 37 let, Archangajský ajmak, pastevec

Cedensodnom Hongorzul: žena, 52 let, Archangajský ajmak, prodavačka

Dolgor Cecegmaa: žena, 32 let, Archangajský ajmak, pastevec

C'alhaa Pu'revsu'ren: muž 68 let, Archangajský ajmak, pastevec

Ariunz'argal Battogtoh: žena, 38 let, Ulaanbaatar, v domácnosti

Dashmaa Enhtaivan: žena, 32 let, Ulaanbaatar, studentka

Mo'nhtuul Pu'revsu'h: muž, 36 let, Ulaanbaatar, řidič

Nandinbaatar Myagmar: muž, Ulaanbaatar, 54 let, řidič

Saruulceceg Su'renhorloo: žena, 46 let, Ulaanbaatar, učitelka na VŠ

Serz'ee Z'ambaldorz': muž, 66 let, Ulaanbaatar, učitel na VŠ

Suvd Cendsu'ren: žena, 66 let, Ulaanbaatar, učitelka na VŠ

Konzultanti v ČR:

Urad Z'u'gderiin Luvsandorz', Alena Oberfalzerová, Veronika Zikmundová

Dalibor Kubiska, Martin Vorel, Radana Kalousková, Jana Fritscherová

Soyolmaa Sosorburam, Otgon-Erdene Erdenebat, Enhz'argal Holáková

Battulga, Bayan, Mo'nhz'argal, Bayarmaa

---

²²¹ Věk uveden dle údaje sděleného v době uskutečnění rozhovoru.

Prameny a odborná literatura

Akademický slovník cizích slov. Academia, Praha 1998.

ARIYAASU'REN, C', 1991, *Mongol yos zans'liin dund tailbar toli* [Střední výkladový slovník mongolských zvyků]. Hu'uhdiin hevleliin gazar, Ulaanbaatar.

BARTMIŃSKI, J., VAŇKOVÁ, I., 2016, *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, Praha.

BASSO, K. H., 1970, "To give up on the words": silence in Western Apache culture [“Vzdát se slov”: ticho v kultuře Západních Apačů], *Southwestern Journal of Anthropology* 26.

BATSU'REN, C', 2007, Maliin baidaltai holbootoi u'geer gazar nutgaa nerlesen baidal [Způsob pojmenovávání krajiny označeními souvisejícími s podobou zvířat]. In: *Gadaad hel, soyol sudlal – Erdem s'inz'ilgeenii bic'ig No 283(11)* [Studia cizích jazyků a kultury – Vědecké práce č. 283 (11)]. MUIS-iin Hevleh uildver, Ulaanbaatar, str. 76-109.

BEDNÁŘOVÁ, Z., 2009, *Domáci násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Acorus, Praha.

BLANÁR, V., 1996, *Teória vlastného mena* [Teorie vlastního jména]. Veda, Bratislava.

BOAS, F., 1940, *The Methods of Ethnology. Race, Language and Culture*, New York.

BROSIG, B., 2018, Pronouns and other terms of address in Khalkha Mongolian. [Zájmena a další výrazy pro oslovení v chalchské mongolštině] In: *Philology of the Grasslands. Essays in Mongolic, Turkic, and Tungusic studies*. Edited by Ákos Bertalan Apatóczky, Christopher Atwood, Béla Kempf. Brill, Leiden, str. 101-111.

BROŽ, F., VODÁČKOVÁ, D., 2015, *Krizová intervence v kazuistikách*. Portál, Praha.

BUDIL, I. T., 2003, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Triton, Praha.

BULAG, U., 1998, *Nationalism and Hybridity in Mongolia*. Clarendon Press, Oxford.

CEVEL, Ya., 1966, *Mongol helnii tovc' tailbar toli* [Stručný výkladový slovník mongolského jazyka]. Ulaanbaatar.

Cizinci v ČR. ČSÚ, Praha 2015.

Cizinci v ČR. ČSÚ, Praha 2017.

Cognitive models in language and thought: ideology, metaphors and meanings [Kognitivní modely v jazyce a myšlení: ideologie, metafory a význam]. De Gruyter, Berlin 2003.

Cognitive sociolinguistics: language variation, cultural models, social systems [Kognitivní sociolingvistika: jazyk, variety, kulturní modely, sociální systém]. Mouton de Gruyter, Berlin, New York 2008.

Česko-mongolský slovník pro interkulturní práci: Sojel choorondyn èvlèruulèn zuučlalyn Čech Mongol tol'. InBáze, Praha 2014.

Domáci násilí: přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie. Bílý kruh bezpečí, Praha 2002.

DOVCHIN, S., 2015, *Language, multiple authenticities and social media: The online language practices of university students in Mongolia* [Jazyk, autenticita a sociální media: Jazyková cvičení online vysokoškolských studentů v Mongolsku], *Journal of Sociolinguistics*, Volume19, Issue 4, str. 437-459.

ELIADE, M., 2004, *Iniciace, rituály, tajné společnosti, Mystická zrození*. Computer Press, Brno.

ENHBAT, H. D., 2004, *Hu'muunii zohist ner* [Vhodné jméno člověka]. Zuuni nom, Ulaanbaatar.

Ethnosyntax: explorations in grammar and culture [Etnosyntax: Průzkumy do gramatiky a kultury]. Oxford University Press, Oxford 2004.

GRUNTOV, I., MAZO, O., SOLOVYOVA, A., 2016, Mongolian euphemisms and taboos: Animals and hunting. [Mongolské aufemismy a tabu: Zvířata a lov], In: *Mongolica Pragensia Vol. 9 No. 1*, Triton, Praha.

Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR. InBáze, Praha 2014.

FRAZER, J. G., 1994, *Zlatá ratolest*. Votobia, Praha.

GANHUYAG, C'., 2005, *Mongolian English Dictionary* [Mongolsko-anglický slovník]. Project Monendic, Ulaanbaatar.

GANHUYAG, D., 1997, *Mongoliin hu'n am zu'in setgu'ul* [Mongolský demografický časopis]. MUIS, Ulaanbaatar.

GROLLOVÁ, I., ZIKMUNDOVÁ V., 2001, *Mongolové pravnuci Čingischána*. Triton, Praha.

HANGIN, G., 1986, *A Modern Mongolian-English Dictionary* [Moderní mongolsko-anglický slovník]. Research Institute for Inner Asian Studies, Indiana University.

HARRISON, K. D., 2007, *When languages die: the extinction of the world's languages and the erosion of human knowledge* [Když jazyky umírají: Vyhytnutí světových jazyků a eroze lidského vědění]. Oxford University Press, Oxford.

HEATH, J., 1985, *Discourse in the field: clause structure in Ngandi* [Diskurs k tématu: větná struktura v jazyce Ngandi]. Anthony C. Woodbury (ed.), Cambridge University Press.

HOFSTEDE, G. H., HOFSTEDE, G. J., 2005, *Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and its Importance for Survival* [Kultury a organizace: Software mysli: Interkulturní spolupráce a její význam pro přežití]. New York.

HYMES, D. H., 1962, The ethnography of speaking, *Anthropology and human behavior* [Etnografie řeči, Antropologie a lidské chování], str. 13-53.

JANHUNEN, J. A., 2003, *The Mongolic languages* [Mongolské jazyky]. Routledge, London.

JANHUNEN, J. A., 2012, *Mongolian* [Mongolský jazyk]. John Benjamins.

JOHNOVÁ, E., 2001, *Nové směry v religiozitě současných Mongolů*. Diplomová práce, ÚDV FF UK, Praha.

KLÉR, A., 2007, *Tezaurus jazyka českého*. Lidové noviny, Praha.

KALUZYNSKI, S., 1998, *Klasyczny język mongolski*, [Klasický mongolský jazyk], Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.

KORDÍKOVÁ, D., 2013, „Dom“ v kontextu tradiční mongolské medicíny. Diplomová práce, ÚJCA FF UK, Praha.

LAKOFF, G., JOHNSON, M., 2003, *Metaphors we live by* [Metafory, se kterými žijeme]. The university of Chicago press, London.

Language and national identity in Asia [Jazyk a národní identita v Asii]. Oxford University Press, Oxford 2007.

Language, culture, and society: key topics in linguistic anthropology [Jazyk, kultura a společnost: klíčová témata lingvistické antropologie]. Cambridge University Press, Cambridge 2006.

Language in Culture [Jazyk v kultuře]. The University of Chicago Press 1960.

LEONARD, S. P., 2015, *Some ethnolinguistic notes on Polar Eskimo* [Etnolingvistické poznámky - polární Eskymáci]. Switzerland: Peter Lang, Bern.

LUVSANDORZ', Z', 1986, *Malc'nii erdem* [Moudrost pastevců]. Ulaanbaatar.

LUVSANDORZ', Z', 1995, *Základy mongolského písma*. Praha.

LUVSANDORZ', Z', 2007, The Secret History of the Mongols in the mirror of metaphors (2). In: *Mongolica Pragensia '07, Ethnolinguistics and Sociolinguistics and*

Culture. Vol.1. Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfalzerová. Triton, Praha, str. 55-85.

LUVSANDORZ', Z', VACEK, J., 2004, *Colloquial Mongolian*. An Introductory Intensive Course. Triton, Prague.

MAKÚCH, B., 2013, *Výchovné metody mongolských kočovníků, Zvyklosti ve vybraných lokalitách*. Diplomová práce, ÚJCA FF UK, Praha.

MATEJOVIČOVÁ, J., 2012, *Fonetika češtiny ve výuce cizinců s mongolštinou jako mateřským jazykem*. Bakalářská práce, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, Liberec.

Mongolc'uudiin tu'uh, soyoliin atlas [Atlas dějin a kultury Mongolů]. Ulaanbaatar 2004.

Mongol helnii delgerengu'i tailbar toli [Podrobný výkladový slovník mongolského jazyka]. Ulaanbaatar 2008, zkráceně MHD TT.

MOREE, D., BITTL K. H., *Dobrodružství s kulturou: transkulturní učení v česko-německé práci s mládeží*. Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem; Koordinierungszentrum Deutsch-Tschechischer Jugendaustausch. Plzeň, Regensburg.

MOSES, L., 1988, Naming Patterns among the Mongols [Typy pojmenování u Mongolů]. In: *Journal of the Mongolian Society* [Časopis Mongolské společnosti]. Volume XI, str. 25-34.

NAVRÁTILOVÁ, A., 2004, *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Vyšehrad, Praha.

NEKVAPIL, J., SLOBODA, M., WAGNER, P., 2009, *Mnohojazyčnost v České republice*. NLN, Praha.

Nový akademický slovník cizích slov. Kolektiv autorů vedl Jiří Kraus. Academia, Praha 2008, zkráceně NASCS.

OBERFALZEROVÁ, A., 2002, *Metaforická řeč a myšlení mongolských nomádů (analýza živých rozhovorů)*. Disertační práce, ÚDV FF UK, Praha.

OBERFALZEROVÁ, A., 2003, The use of Mongolian in the perspective of cultural context. In: *Mongolo-Tibetica Pragensia '03, Ethnolinguistics and Sociolinguistics in Synchrony and Diachrony*. (Volume 1, No. 1). Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfalzerová. Triton, Praha, str. 11-41.

OBERFALZEROVÁ, A., 2006, *Metaphors and Nomads* [Metafora a nomádi]. Triton, Praha.

OBERFALZEROVÁ, A., 2008, Hora s poraněným hřbetem. In: *Mýtus a geografie*. Hermann & synové, Praha, str. 303-320.

OBERFALZEROVÁ, A., 2008, Fear and contentment as experienced by the Mongolian nomads. *Nutag*. In: *Mongolo-Tibetica Pragensia '08, Ethnolinguistics, Sociolinguistics, Religion and Culture*. (Volume 1, No. 1). Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfalzerová. Triton, Praha, str. 9-43.

OBERFALZEROVÁ, A., 2009, Onomatopoeia and iconopoeia – as an expressive means in Mongolian. In: *Mongolo-Tibetica Pragensia '09, Ethnolinguistics and Sociolinguistics, Religion and Culture*. (Volume 2, No. 1). Edited by Jaroslav Vacek and Alena Oberfalzerová. Triton, Praha, str. 29-60.

OBRÁTILOVÁ, E., 2010, *Motivace pojmenovávání ve vlastních jménech mongolských nomádů (Některé projevy nazírání světa mongolských nomádů na základě sémantického rozboru osobních jmen a místních názvů)*. Diplomová práce, ÚJCA FF UK, Praha.

OГТАРГУЙ-YIN МАНИ : Jirüken-ü tolta-yin tailburi – Üsüg-ün endegürel-ün qarangyui-yi arilyayči Oytaryui-yin Mañi kemekü oruşıba [Komentář k „Niterné podstatě“ (Jirüken-ü tolta) – „Drahokam nebes“ osvětluje temnotu záměny písmen]. (Xylograf Burjatského kláštera Agiin Sum). In: BALDANZ' APOV, P. B., 1962, *Jirüken-ü tolta-yin tailburi – mongol'skoe grammatičeskoe sočinenie XVIII veka* [Jirüken-ü tolta-yin tailburi – Komentář k „Niterné podstatě“ – Mongolské gramatické pojednání 18. století]. Ulan-Ude, str. 51-53.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L., KNAPPOVÁ, M., MALENÍNSKÁ, J., MATÚŠOVÁ, J., 1995, *Pomístní jména v Čechách, O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Academia, Praha.

PILLER, I., 2011, *Intercultural Communication (A Critical Introduction)* [Interkulturní komunikace (kritické představení)]. Edinburgh University Press, Edinburgh.

PLESKALOVÁ, J., 1998, *Tvoření nejstarších českých osobních jmen*. Masarykova univerzita v Brně, Brno.

POKORNÝ, J., 2010, *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Grada, Praha.

POPPE, N., 1955, *Introduction to Mongolian Comparative Studies* [Úvod do srovnávacích studií mongolštiny]. Helsinki.

PRŮCHA, J., 2010, *Interkulturní komunikace*. Grada, Praha.

RAMSTEDT, G.J., 1952-1957, *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft* [Úvod do altajské jazykovědy], 'Introduction to Altaic Linguistics', 2 volumes. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki.

RAVDAN, E., 2007, Mongol gazar nutgiin ner (MGNN)-iig sudlah onoliin suuri zarc'muud [Základní principy teorie výzkumu mongolských geografických názvů]. In: *Gadaad hel, soyol sudlal – Erdem s'inz'ilgeenii bic'ig No 283(11)* [Studia cizích jazyků a kultury – Vědecké práce č. 283 (11)]. MUIS-iin Hevleh uildver, Ulaanbaatar, str. 35-50.

- RAVDAN, E., 2004, *Mongol gazar nutgiin neriin zu'ilc'ilsen toli* [Tematický slovník mongolských místních názvů]. Ulaanbaatar.
- RYBATZKI, V., 2006, *Die Personennamen und Titel mittelmongolischen Dokumente* [Osobní jména a tituly mongolských středověkých dokumentů]. Helsinki.
- SANZHEEV, G. D., 1963, *A comparative grammar of Mongolian languages* [Srovnávací gramatika mongolských jazyků]. Moscow.
- SALZMANN, Z., 1997, *Jazyk, kultura a společnost: úvod do lingvistické antropologie*. Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, Praha.
- SAPIR, E., 1921, *Language: an Introduction to the Study of Speech* [Jazyk: Úvod do studia řeči]. Harcourt, Brace, New York.
- SCOLLON, R., SCOLLON, S. W. (2000), *Intercultural communication: A Discourse Approach* [Interkulturní komunikace: diskurzní přístup]. Blackwell, Oxford.
- SCHIFFRIN, D., 1994, *Approaches to discourse* [Přístupy k diskurzu]. MA & Oxford: Blackwell, Cambridge.
- SCHMIDT, I.J., 1831, *Grammatik der Mongolischen Sprache* [Gramatika mongolského jazyka].
- SERZ'EE, B. Z', 1992, *Mongol hu'nii ner* [Mongolská osobní jména]. S'UA-iin Hel zohiolin hu'reelen Erdem, Ulaanbaatar.
- SERZ'EE, B. Z', 2007, *Mongol hu'nii neriin toli* [Slovník mongolských osobních jmen]. MUIS, Ulaanbaatar.
- SERZ'EE, B. Z', 2007, *Mongol ovgiin neriin uc'ir* [Význam mongolských rodových jmen]. MUIS, Ulaanbaatar.
- SERZ'EE, B. Z', OC'IR, T. A., 1998, *Mongolc'uudin ovgiin lavlah* [Informace o mongolských rodech]. S'UA-iin Informatikiin Hu'reelen, Ulaanbaatar.
- SODNOM, C', 1964, *Mongol hu'nii neriin tuhai* [O mongolských osobních jménech]. In: *Mongolin sudlalin zarim asuudal* [Některé otázky mongolského výzkumu]. S'UA, Ulaanbaatar.
- SOLOVYOVA, A., 2011, Демоны и экзорцисты современного Улан-Батора [Démoni a exorcisté současného Ulánbátaru]. *Вестник РГГУ. Серия «Филологические науки. Литературоведение. Фольклористика»*. № 9 (71) / 11. Moskva, str. 199-215.
- SOUKUP, V., 2004, *Přehled antropologických teorií kultury*. Portál, Praha.
- STANJA, J., 1998, *Pohřební obřady Mongolů*. Diplomová práce, ÚDV FF UK, Praha.
- STEINER, F. B., 1999, *Taboo, truth, and religion* [Tabu, pravda a náboženství]. Berghahn, New York.

SVANTESSON, J.O. et al., 2005, *The phonology of Mongolian* [Fonologie mongolštiny]. Oxford Linguistics.

SVOBODA, J., 1964, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. ČSAV, Praha.

ŠATAVA, L., 2013, *Etnicita a jazyk: teorie, praxe, trendy: čítanka textů*. Tribun EU, Brno.

ŠÍMA, J., LUVSANDZ'AV, C'., 1987, *Mongolsko - český a česko - mongolský kapesní slovník*. SPN n.p., Praha.

ŠMILAUER, V., 1966, *Úvod do toponomastiky*. SPN, Praha.

ŠÍŠKOVÁ, T., 2012, *Facilitativní mediace: řešení konfliktu prostřednictvím mediátora*. Portál, Praha.

Tajná kronika Mongolů (v překladu Pavla Pouchy). Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1955.

TAUBE, E., TAUBE, M., 1983, *Schamanen und Rhapsoden, Die geistige Kultur der alten Mongolei* [Šamani a rapsódi, Duchovní kultura starého Mongolska]. Koehler & Amelang (VOB), Leipzig.

TODAEVA, B.Kh., 1951, *A Grammar of Modern Mongolian. Phonology and Morphology* [Gramatika modern mongolštiny, Fonologie a morfologie]. Moscow.

TOLSTOJ, N. I., BAUEROVÁ, J., 2016, *Magie slova a textu: moskevská etnolingvistická škola*. Karolinum, Praha.

TO'MORCEREN, Z'., 1974, *Mongol helnii u'gsiin sangiin sudlal* [Studie mongolské slovní zásoby]. S'UA, Ulaanbaatar.

TRAGER, G. L., MUTZIGER J. G., 1947, The Linguistic Structure of Mongolian Placenames [Lingvistická struktura mongolských zeměpisných jmen]. In: *Journal of the Americal Oriental Society Vol. 67, No. 3* [Časopis Americké orientální společnosti, Sb. 67, č. 3]. University of Oklahoma, str. 184-195.

Vanishing voices: the extinction of the world's languages [Zmizelé hlasy: zánik světových jazyků]. Oxford University Press, Oxford 2002.

VINKOVICS, J., 1985, Name-giving among the Mongols [Dávání jména u Mongolů]. In: *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* Tomus XXXIX (1). Budapest, str. 25-37.

VLADIMIRCOV, B. J., 1929, *Сравнительная грамматика монгольского письменного языка и халхасского наречия: Введение и фонетика*. [Srovnávací gramatika mongolského písemného jazyka a chľchského dialektu: úvod a fonetika.]. Leningrad.

VOBOŘILOVÁ, J., 2004, *Některé projevy uctívání přírody v chování a řeči mongolských nomádů*. Diplomová práce ústavu Dálného východu FF UK, Praha.

VODÁČKOVÁ, D., 2012, *Krizová intervence*. Portál, Praha.

VRHEL, F., 1981, *Základy etnolingvistiky*, Praha.

VRHEL, F., 1996, Jazyk a obraz světa, *Český lid* 83, Praha.

VRHEL, F., 1996, Symbol: A transcultural view. In: *Cultural Symbols and Ethnic Consciousness*, FFUK Praha, str. 5-15.

VRHEL, F., Vlastní jména: etnologická reflexe. Text je součástí řešení Výzkumného záměru MSM 0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes, FF UK v Praze (plánované ukončení řešení 31.12.2011).

WEIGERT, V., 2005, *Mongolská rodina v sociokulturních proměnách*. Diplomová práce Ústavu jižní a centrální Asie FF UK, Praha.

ŽUKOVSKAJA, N. L., 1996, *Kategorien und Symbolik in der traditionellen Kultur der Mongolen* [Kategorie a symbolika v tradiční kultuře Mongolů]. Reinhold Schletzer Verlag, Berlin.

Internetové zdroje:

<http://safefuture.mn> (7. 2. 2017)

https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2018_01_31_vlada_schvalila_prichod_kvalifikovanych_pracovniku_ze_zahranici.html (12.3.2018)

https://cs.wikipedia.org/wiki/Orgán_sociálně-právní_ochrany_dětí (15.3.2018)

http://bolor-toli.com/dictionary/word?search=%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%87&selected_lang=4-1&see_usages=true&see_variants=true (25.3.2018)

http://bolor-toli.com/dictionary/word?search=%D1%88%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%86&selected_lang=4-1&see_usages=true&see_variants=true (25.3.2018)

<https://www.tribune.cz/clanek/27088-tolerance-k-alkohol> (2.4.2018)

Přílohy

Příloha č. 1 – Souhlas se zpracováním dat (Charita ČR)

Charita Česká republika

Vladislavova 1460/12, 110 00 Praha 1

tel.: 296 243 344, fax: 296 243 333

e-mail: sekretariat@charita.cz

www.charita.cz

v Praze, 5. 3. 2017

SOUHLAS SE ZPRACOVÁNÍM DAT A ÚDAJŮ

Tímto uděluji souhlas Evě Obrátilové se zpracováním dat a údajů získaných v rámci projektu Asistenční infolinka ve vietnamském a mongolském jazyce v letech 2008 – 2018 pro záměr vypracování disertační práce na Filozofické fakultě Karlovy Univerzity. Současně musí být splněna podmínka, že bude dodržena anonymizace údajů všech klientů zapojených do projektu a práce s daty a citlivými údaji o klientech bude v souladu se schváleným metodickým pokynem zmíněného projektu, zejména budou dodržena pravidla o ochraně osobních údajů a možnosti přístupu třetím osobám k informacím, které se vážou k projektu.

S přátelským pozdravem

CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA

Vladislavova 12, 110 00 Praha 1
tel.: 296 243 344, fax: 296 243 333
e-mail: sekretariat@charita.cz
IČO: 70 10 09 69

Mgr. Martina Tomanová, DiS
vedoucí projektu Asistenční infolinka ve vietnamském a mongolském jazyce
vedoucí Oddělení odborných agend
migrační koordinátor

Charita Česká republika
Vladislavova 12, 110 00 Praha 1
martina.tomanova@charita.cz
+420 296 243 352
<http://www.charita.cz/infolinka/>

Organizace zapsána v Registru evidovaných právnických osob
Ministerstva kultury ČR dne 27. 12. 1999 pod číslem 8/1-00-702/1999.

IČ: 70100969, DIČ: CZ70100969

číslo účtu organizace: 1031009264/5500 u Raiffeisenbank
konto pro dary: 68444422/0800 u České spořitelny
konto Tříkrálové sbírky: 66008822/0800 u České spořitelny
konto pro pomoc do zahraničí: 55860022/0800 u České spořitelny

Příloha č. 2 – přepisy vybraných hovorů

Hovor č. 1 – anonymizovaný přepis záznamu hovoru Asistenční infolinky v mongolském jazyce ze dne 14. 3. 2016, délka záznamu: 47 minut

Operátor (O): *Sain baina uu, Lavlah utas.*

Dobrý den, Infolinka.

Klient (K): *Sain baina uu.*

Dobrý den.

O: *Sain baina uu.*

Dobrý den.

K: *Tuslamz' heregtei baina.*

Potřebuju pomoci.

O: *Taniig sonsoz' baina.*

Poslouchám vás.

K: *Bi ... Nadad huulic' heregtei baina l daa.*

Já ..., já potřebuju právníka.

O: *Manaid huulic' baigaa, gehdee ta nadad yuund heregtei baigaa talaar yariz' boloh uu.*

Máme právníka, ale můžete mi prosím povědět něco víc, proč ho potřebujete.

K: *Minii no 'hor o'od bolson yumaa, o'ngordogiinhoo buyanii zardliig to 'loh gesen yum tegeed ene tal deer huulic' aas asuuz' zo 'vlogoo avah gesen yum.*

Zemřel (dosl. stal se vzhůru / odplynul) mi manžel. A potřebuju zaplatit **pohřeb manžela (dosl. výdaje na dobročinný skutek (pro) svého odšedšího / pominuvšího)**. A potřebuju kvůli tomu radu od právníka.

O: *Tegeheer huulic' iin zo 'vlogoo ter to 'lboriin tal deer heregtei baina uu?*

Potřebujete radu právníka kvůli té platbě?

K: *Tiim ee, huulic' heregtei baina.*

Ano, potřebuju právníka.

O: *Ene talaar nadad arai delgerengu' i helz' boloh bolov uu!*

Můžete mně o tom říct ještě trochu víc prosím.

K: *Za, manai no 'hor C'eh hu' n baisan yum.*

No, můj manžel byl Čech.

O: *Za.*

Ano.

K: *O'mno ni ehnertei baisan yum.*

A dřív měl manželku.

O: *Za.*

Ano.

K: *Ter huuc'in ehner ni odoo **ors'uulgiin zardaliig** to'loh geed baigaa yum aa, nadad ene ni sonin sanagdaad, yaagaad ingeed huuc'in ehner ni orolcoh geed baigaa yum bol oo!*

A ta jeho stará manželka teď chce zaplatit **pohřební výdaje**, zdá se mi to divné, proč jen do tohoto vstupuje ta bývalá manželka.

O: *Ene tiim engiin bis' yum l daa, tand sonin sanagdaz' baigaa ni oilgomz'toi yum. Tegeheer ta bol **o'ngordogiin** alban yosnii ehner bolohoor **az'il yavdliin zardaliig**, ors'uulgiig to'loh gesen c' ter emegtei orolcood baigaa yum baina tiim uu?*

To opravdu není moc obvyklé, rozumím tomu, že se Vám to zdá podivné. Znamená to, že vy jste teď manželka **zesnulého (dosl. pominuvšího)** ze zákona a chtěla byste zaplatit **pohřební výdaje (dosl. výdaje události, párové slovo hors'oo u'g – práce a události)**, pohřeb, ale ta žena do toho vstupuje.

K: *Tiim ee, bi odoo alban yosnii ehner ni baihad **ter hu'nii ingeh s'altgaaniig olz'** harahgu'i baina.*

Ano, když já jsem teď jeho právoplatná manželka, tak nevidím důvod, proč ona do toho **zasahuje (dosl. pro takové děláni toho člověka nevidím a nenalézám důvod)**.

O: *Ta ter hu'niig tanihgu'i tand yamar neg zu'il bodogdoz' baina uu, yaagaad ingez' **baigaa** talaar ta yuu gez' bodoz' baina?*

Neznáte ji, ale napadá vás něco k tomu jejímu důvodu, co si o tom myslíte, že se **tohle děje (dosl. jak dělají tak dělají to je)?**

K: ***Yostoi medehgu'i yum daa**, bi ter emegteitei yamar c' harilcaagu'i baidag, **medeh yum alga, az'il yavdliin zardaliig** bi o'oroo l to'lmoor baina.*

Já vůbec nevím, já s tou ženou nejsem v kontaktu, **prostě nevím**. A chci **výdaje za pohřeb** zaplatit já sama.

O: *Za, tanii baidal oilgomz'toi yum l daa, ta **o'ngordogiin** ehner, hoyoulaa ene talaarh praktik zu'iliin talaar yarilcaz' bolmoor. Daraa ni huulic'tai dahin yarilcaz' boloh yum, ta oir zuuriin engiin praktik zu'iliin talaar yarilcah uu?*

Ano, rozumím vaší situaci, jste jeho (dosl. **pominuvšího**) manželka, můžeme si k tomu říct úplně základní konkrétní věci. A vy potom můžete ještě promluvit s právníkem, a mezitím můžeme si k tomu říct to základní?

K: *Tiimee, tegz' boloh c', **o'ngordogiig maani gargana**, bi ter to'lboriig ni hiimeer baina bi c'ini alban yosnii ehner ni yum s'u'u dee.*

Ano, to můžeme, **pohřeb proběhne (dosl. pominuvšího mého vynesou / vydají)**, a já chci ten pohřeb zaplatit, já přeci jsem jeho zákonitá manželka.

O: *Bi zu'geer l asuuhad ter **az'il yavdliin** ..., **ors'uulga** yamar u'netei gedgiig ni medeh baih tiim u'u?*

Já se jen zeptám, ten **pohřeb**, asi znáte cenu toho **pohřbu** vidíte?

K: Tiim.

Ano.

O: *Tanaas zu'geer asuuhad ter to'lbor hiih no'hcoliig harsan uu, hervee tand barimt bic'iz' o'gson bol tend hezee hiih yostoig bic'sen baidag. Gehdee ter to'lbor zaaval o'noodor az'il yavdaliin o'mno hiih yostoi yu? Buyanii az'liig hüideg gazar bu'r o'or o'or baidag,*

Já se vás jenom zeptám, jestli jste viděla ty platební podmínky, jestli vám dali písemné potvrzení, mělo by tam být napsáno, kdy se musí zaplatit. Jestli ta platba musí proběhnout ještě dnes před pohřbem, to má každý **pohřební ústav** (dosl. **místo dělající práci dobrých skutků**) jinak.

K: *U'gui.*

Ne.

O: *Ta buyanii az'liin zardaliin to'lboriig hiih tuhai yamar negeh barimt avaagu'i yuu?*

A dostala jste nějaké potvrzení ohledně platby za ten **pohřeb** (dosl. práce dobrého skutku)?

K: *Avaagu'i.*

Nedostala.

O: *Tegeheer az'il yavdaliin zahialga to'lboriin talaar ta yuu c' medehgu'i gesen u'g u'u?*

To znamená, že nevíte nic ohledně platby a objednání **pohřbu** (dosl. **práce událost**)?

K: *Tegz' l taarc' baina, yaagaad gevel ter huuc'in ehner ni nadruu zalgaad ter ors'uulgiin to'lboriig hiisen gesen yum. Bi bu'r yaahaa medehgu'i baina.*

Asi zřejmě ano, protože mi volala jeho bývalá žena, že zaplatila ten pohřeb. Tak já nevím kudy kam (dosl. své jak dělat nevím).

O: *Teriig bi oilgoz' baina, caas' ni uhaz' oilgohiig hic'eez' baina, tegeheer ors'uulgiig gu'icetgedeg ter baiguullagatai ta holbogdson uu esvel tanaas o'or hu'n?*

To chápu. A dál se tomu pokusím nějak rozumět. Znamená to, že s pohřební službou, s pohřebním ústavem jste se spojila vy nebo někdo jiný?

K: *O'or hu'n, bi bas c'eh heliig sain medehgu'i.*

Někdo jiný, já moc neumím česky.

O: *Ter o'dor tanai hu'n o'od bolohod gertee o'od bolson uu? Emnelegt u'u?*

V ten den, kdy váš manžel **zemřel** (dosl. **váš člověk stal se směrem vzhůru**), zemřel doma nebo v nemocnici?

K: *Gertee o'od bolson.*

Zemřel (dosl. **stal se směrem vzhůru**) doma.

O: *Gertee o'ngorson bol tu'rgen tuslamz' irsen baih tegeed yag yaasan be nadad ter talaar helz' boloh uu?*

Jestli zemřel (dosl. **pominul**) doma, tak přijela asi záchranná služba, jak to bylo dál, můžete mi prosím popsat, jak to proběhlo?

K: *Ene talaar yarihad nadad hecu'u baina l daa.*

Mně se o tom opravdu těžko mluví.

O: *Bi taniig sain oilgoz' baina, ene odoo tand nileed hu'nd u'e baisan, bas no'goo talaar yuu bolson yaaz' bolsoniig oilgohiig hic'eez' baina.*

To chápu, to byla těžká chvíle pro vás, na druhou stranu se pokouším nějak porozumět, jak se to stalo a co se stalo.

K: *U'nendee medeh yum alga bu'h zu'il ih hurdan bolz' o'ngorson, ene bol minii huvid hu'nee aldsan **ui gas'uudaltai hereg, mas' hu'nd hecu'u baidal.***

Popravdě, já prostě nevím, všechno se to stalo tak rychle, že ztratit svého člověka, to je pro mě **moc smutná událost, hodně těžká a obtížná situace.**

O: *Tanii yarianaas nadad to'soologdoz' baina, tanii huvid **tom ui gas'uu** baih ni oilgomz'toi yum daa.*

Už to začínám více chápat, (dosl. z vaší řeči už se více orientuji) je opravdu pochopitelné, že je to pro vás **velká ztráta (dosl. bytí ve velkém smutku, ui gas'uu – párové slovo, hors'oo u'g).**

K: *Tiim ee.*

Ano.

O: *Bi taniig sonsoz' baigaa, nadtai o'oriinhoo baidal, **burhan bolooc'iin az'il yavdliin** talaar yer ni yuunii c' talaar yariz' bolno, bi bas no'goo talaar yag yuu bolz' o'ngorson yaagaad az'il yavdliig to'lovloh baidal yaagaad taniig toirood o'ngorson zergiig bodoz' haiz' baina.*

Já vás poslouchám a můžete mluvit o čemkoli, co se týká **pohřbu vašeho manžela (dosl. práce a skutku stanuvšího se božstvem)** a vůbec té situace a na druhé straně hledám, co se vlastně stalo, a kde šla ta věc mimo vás ohledně plánování pohřbu.

K: *Za, bi medeh yum alga l daa, bi yer ni alban yosnii yag odoogiin ehner baihad yaagaad ter huuc'in ehner ni orolcoh bolsniig ogt **oilgohod berh baina.***

No, já přeci vůbec nevím, když já jsem momentálně jeho manželka, tak proč do té situace vstupuje ta jeho bývalá manželka, prostě **to je těžké pochopit.**

O: *Medeez' hereg, bi bas ene baidliig uhaz' oilgohiig hic'eez' baina, tiim c' tohioldood baidag zu'il bis' l dee, magadgu'i huuc'in ehner ni yamar neg huuliin erhteí baisan baiz' magadgu'i esvel tand tuslahiig hu'ssen c' baiz' boloh taltai yum.*

Jasně, také se tomu snažím porozumět, není to obvyklé, jestli třeba bývalá manželka nebyla nějak oprávněná, anebo zda třeba vám chtěla i pomoci?
(*snaha operátora přerámovat situaci v něco pozitivního*)

K: *Bi ter emegteitei yuu c' yaridaggu'i, bi tanihgu'i c' yuu c' ternii talaar bi medehgu'i.*
Já se s tou ženou vůbec nebavím, neznám ji, vůbec o ní nic nevím.

O: *Taniig sonsoz' baihad ter emegteig u'und orolcoz' baigaad durgu'icez' uurlaz' baih s'ig baina.*

Jak vás poslouchám, tak se asi zlobíte, že do toho vstoupila?

K: *Tiimee, minii uur hu'rz' baina.*

Ano, zlobím se.

O: *O'oriinhoo orolcoh s'aardlagagu'i hiih yosgu'i zu'iliig hiisend u'u?*
Že udělala něco, co neměla, pletla se, kam nemá?

K: *Yag tiim, ene bol nileed tiim yos surtahuungu'i yum. Bi huuli yosnii ehner ni geed baiz' baina, bi to'loh yostoi baital.*

K: Přesně tak, je to **nemorální** (nemorální nemravné, párové slovo, *hors'oo u'u*, dosl. bez zákona a mravu). Když já jsem jeho právoplatná manželka, tak bych měla zaplatit já.

O: *Oilgomz'toi, ta o'ngordogiinhoo buyanii az'liin zardliig to'loh hu'seltei baigaa.*
Jasně, rozumím, přejete si sama zaplatit **výdaje za pohřeb** (dosl. **výdaje za práci dobrého skutku (pro) svého pominuvšího**).

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Tiimee, bi oilgoz' baina, bu'h zu'il hurdan bolz' baigaa bolohoor uc'ir zu'ig hurdan olohod hu'ndhen baigaa baih.*

A taky chápu, že se ty věci staly náhle, a že možná pro vás bylo poměrně těžké se v tom tak rychle zorientovat.

K: *Ter c' tiim dee.*

Ano, i tak to je.

O: *Ta odoo uc'riig oilgoson bolohoor zasaz' zalruulya gez' bodoz' baina uu?*
Ale teď už jste se v tom **zorientovala** (dosl. **pochopila důvod**) a ráda byste to napravila?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Yamar baiguullaga buyanii az'liig zohion baiguulz' baigaag medeh uu?*
Víte nebo tušíte, jaká pohřební služba **vypravuje ten pohřeb** (dosl. organizuje práci dobrého skutku)?

K: *Barag medeh baihaa.*

Asi vím.

O: *Neg zu'iliig asuuhad burhan bolooc'iin az'il yavdal yamar baidaltai boloh talaar medeh u'u?*

A ještě se zeptám, jestli víte, jak ten **pohřeb** (dosl. **práce a událost stanivšího se božstvem**) bude probíhat, máte o tom představu?

K: *Engiin z'izig ors'uulga bolno, nadad ah du'u geed baih yum baihgu'i, o'ngordogt c'olon hamaatan baigaagu'i.*

Bude to obyčejný malý **pohřeb**, já nemám sourozence (dosl. staršího bratra a mladší sourozence) ani **zesnulý** (dosl. **pominuvší**) neměl moc příbuzných.

O: *Z'izig gedeg ni Krematoria-d bolno gesen u'g u'u esvel ors'uulgiin gazar boloh uu?*
Malý pohřeb a znamená to, že se odehrává někde v **krematoriu** (*zachován fonetický přepis českého slova, které použil mluvčí*) nebo na **hřbitově** (dosl. **pohřební místo**)?

K: *Krematoria-d.*

V krematoriu.

O: *Krematoria-d az'il yavdaliin tanhimd uu?*

V krematoriu, v **obřadní síni** (dosl. v síni / hale práce a události)?

K: *Tiimee, tegne.*

Přesně tak.

O: *Pragad hu'ndetgeliin zan u'il boldog gazar uu?*

V Praze v **obřadní síni** (dosl. místo, kde nastává uctivý úkon / zvyk a čin – párové slovo *hors'oo u'g* – obřady)?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Minii to'soolz' baigaagaar taliigaac'iig gargah uilc'ilgeenii zardal nileed u'netei garah baihdaa barag arvan myangaas ilu'u boloh baih yer ni arvan tavan myangaas dees' u'netei boldog.*

Dovedu si představit, že to je poměrně velká částka za ten **pohřeb** (dosl. **výdaje za služby vydání / vynesení uprchnuvšího**), která asi přesahuje deset tisíc, to bude tak k patnácti tisícům.

K: *Nadad iim mo'ngo baigaa l daa.*

Já na to ale mám (dosl. mám ale přeci takové peníze).

O: *Ene tal deer bi c'ergelzsengu'i yer ni oir toirnii engiin zu'ilu'ud c'uhal baidag.*

Já to (dosl. na této straně) nezpochybňuji, jen že i tyhle **okolnosti** (dosl. **běžné věci blízko (i) okolo – kolem**, párové slovo *hors'oo u'g*) jsou nějak důležité.

K: *O'ngordogoo bi hairlaz' baisan bolohoor minii huvid ih l c'uhal yum daa.*

Je to pro mě opravdu důležité, jelikož já jsem **ho** (dosl. **svého pominuvšího**) milovala.

O: *Tiim, ta c'ini burhan bolooc'iig su'uliin zamd ni u'deh gez' baigaa, az'il yavdliig hiih gez' baigaa hu'n s'u'u dee.*

Ano, vy jste přeci ta, která chce **zajistit pohřeb** (dosl. **vyprovodit stanivšího se božstvem na jeho poslední cestě**; operátorka užívá metaforu českého kulturního prostředí „vyprovodit na jeho poslední cestě“), a vy jste ta, která by taky chtěla **pohřeb vypravit** (dosl. **udělat práci skutek**).

K: *Harin tiimee.*

Ano.

O: *Tegeheer ta taliigaac'iig gargah u'ilc'ilgee zohion baiguulah gazartai holboo bariad tendees to'lboriin talaar asuuvai tohiromz'toi baih gez' bodoz' baina.*

Takže, myslím, že by bylo vhodné, abyste byla ve spojení s tou **pohřební službou** (dosl. **držíte spojení s místem zorganizování služeb vydání nebožtíka**) a zeptala se jich ohledně té platby.

K: *Hm. (povzdech)*
Chm.

O: *Hed bolohiig ta medeh u'u?*
Kolik to stojí, to víte?

K: *Yag tag medehg'ui l dee, ta yuu gez' bodoz' baina, ene talaar asuuz' yarilcaz' heregtei yuu?*

Přesně (yag tag – párové slovo, hors'oo u'g) nevím, co myslíte, je potřeba se ohledně toho zeptat a popovídat si o tom?

O: *Tegsen ni deer gez' zo 'volmoor baina, tednees hen zahiansan, yaaz' yavagdsan, yamar u'netei boloh, hediigeer to'lon baih yostoi, to'lbor hiigdsen eseh gedgiig asuuvai zu'geer.*

Velmi to doporučuju, bylo by dobré, zeptat se jich, jak to bylo s objednááním (pohřbu), jak se to seběhlo, kolik to stojí, kdy se má zaplatit a zda je to už zapláceno.

K: *Za tegye dee, nadad huulic'tai holboo barih utas o'gc'ih u'u?*
Ano, dobře a dáte mi ten kontakt na právníka?

O: *Tegelgu'i yaah ve?*
Určitě můžu, jakpak by ne.

K: *Za, ta nadad messez' bic'ih u'u?*
Dobře. Napíšete mi sms-ku?

O: *Za, tand bic'ne ee, tu'unees gadna hervee **az'il yavdaliin** talaar caas'id dahiz' asuuh bidentei yarilcah heregtei sanagdval bidend zalgaz' yarilcahiig sanal bolgoz' baina.*
Napíšu vám a mimo to navrhuju, budete-li chtít, znovu nám zavolejte a můžete říct, co jste se dozvěděla ohledně **pohřbu** (dosl. **práce událost**).

K: *Za, yamartai c' tegez' taarah s'ig ene talaar yarilemaar l baina.*
Tak, na každý pád, chci si o tom popovídat.

O: *Za, bid end, **manai uilc'ilgeenii gol zorilgo ene yum. Tand setgeliin hu'c' tenheetei baihiig hu'sye.** Za tand messez' bic'ne, tegeed taniig dahiad zalgaval bid bayartai baina.*
Dobře, my **jsme tu od toho (abychom o těch věcech mluvili, dosl. hlavní cíl naší služby je tato věc). Já vám moc budu držet palce (dosl. přeji vám sílu a klid mysli).** Napíšu vám sms-ku a budeme rádi, když nám znovu zavoláte.

K: *Za, bayarlalaa.*
Jo, děkuju (dosl. zaradovala jsem se).

O: *Za bayartai.*
Mějte se, nashle (dosl. s radostí).

K: *Bayartai.*
Nashle (dosl. s radostí).

Hovor č. 2 – anonymizovaný přepis záznamu hovoru Asistenční infolinky
v mongolském jazyce ze dne 16. 3. 2016, délka záznamu: 54 minut

Operátor (O): *Sain baina uu, Harita lavlah baina aa.*
Dobrý den, Infolinka Charita.

Klient (K): *Sain baina uu, nadad o'oriin hergiig zaaval s'iideh hereg baina.*
Dobrý den, já potřebuju nutně vyřešit **svoji situaci** (dosl. **vlastní věc**).

O: *Za, taniig sonsoz' baina.*
Ano, já vás poslouchám.

K: *Nadad magadgui huulic' heregtei baih.*
Já asi potřebuju právníka.

O: *Ta nadad ilu'u todruulz' yarina uu.*
Povězte mi (prosím) o tom něco víc.

K: *Nadad odoo mas' ih hecu'u baina, yagaad geheer nadad cag alga. U'dees hois' ors'uulgiin yoslol bolno tegeed nadad huulic' heregtei baina.*
Je to pro mě teď **moc těžké**, protože nemám moc času. Odpoledne bude **pohřeb** a já potřebuju právníka.

O: *Tand yaaraltai huulic' heregteig bi oilgooloo gehdee tand huulic'iin zo'vlogoo yuund heregtei baina ve?*
Rozumím, že potřebujete rychle právníka, ale k čemu potřebujete právní poradenství?

K: *Taliigaac' maani minii no'hor yum tegeed huulic'aas hen ors'uulgiin zardliig to'loh yostoig medeh geed uc'ir ni bi ene talaar C'eh ulsad yaaz' s'iidhiig medehgui, yaagaad gevel bi Mongol ulsiin irgen endhiin zu'iluudiig sain medehgu'i bolohoor.*
Nebožtík (dosl. náš odšedší) je můj muž, a já potřebuju od právníka vědět, kdo by ten pohřeb měl zaplatit, tak já chci zjistit, jak se to řeší v České republice, protože já jsem občanka Mongolska a **moc se tady v tom nevyznám** (dosl. **zdejší věci dobře neznám**).

O: *Hen ni ors'uulgiig to'loh ve gevel u'und ihevc'len ger bu'liin hu'n baidag, ter hu'n maani nas barsan hu'niig u'dez' mo'n ors'uulgiin zardliig to'ldog.*
Kdo ten **pohřeb** zaplatí, to je obvykle člen rodiny, **kdo** (dosl. **ten člověk náš**) vypraví **pohřeb** (dosl. **loučí se / vyprovází nebožtíka**, dosl. překlad z čj) a platí za **pohřební výdaje**.

K: *Tegeed yag u'unii c'ini talaar nadad huulic'iin tuslamz' heregtei baina. Minii no'hor nas barc'ihsan tegsen tu'unii hoit ehner ni no'hriin mini ors'uulgiig to'loh hu'selteig bi olz' medeed.*
No, a **právě kvůli tomu** (dosl. **ze strany přesně toho tvého**) potřebuju pomoc právníka. Mně **zesnul** (dosl. **završil věk**) manžel a já jsem zjistila, že pohřeb mého manžela chce platit jeho druhá žena.

O: *Hac'irhaltai yavdal baina, ta ene talaar odoo hamtran yarihiig hu'sez' baina uu? Ene talaar ilu'u ih todorhoi yarihiig hu'sez' baina uu? Ene bol yer busiin zu'il baina.*

Taková neobvyklá situace, chcete, abychom o tom teď spolu mluvily? Přejete si říct mi o tom něco víc? To je neobvyklá situace.

K: *Ors'uulga ni odoo u'dees hois' bolno, tiimees nadad yaaraltai huulic' heregtei baina.*
Ten pohřeb je už teď odpoledne, tak já rychle potřebuju právníka.

O: *Za, medeez' bid tand tanai geriin hayagiin daguu huulic'iin holboo barih utas hayagiig zuuc'ilna. Ta haanaas zalgaz' baina?*

Ano, my vám můžeme samozřejmě zprostředkovat kontakt na právníka někde poblíž vašeho bydliště. Odkud voláte?

K: *Bi Pragaas yariz' baina.*
Já volám z Prahy.

O: *Za, bid ni Haritagiin hu'reend huuli erh zu'in u'ile' ilgeeg o'gdog baigaa tiimees tand manai huulic'iin holboo barih utas hayagiig o'gye. Huulic' maani doloo honogt hoyor udaa az'illadag.*

Ano, my tady v rámci Charity máme právníckou službu a můžeme vám dát kontakt na našeho právníka. Bývá tady dvakrát týdně.

K: *Gehdee namaig oilgoz' baina uu ... Zugeer l ter emegtei u'uniig to'loh geed, ene c'ini tu'unii hoit ehner. Gehdee bi tu'unii ehner tiimees bi to'loh yostoi.*

Ale rozumíte ... Prostě ta žena to chce zaplatit, to je jeho bývalá žena (dosl. druhá žena). Ale já jsem přece jeho žena, tak já to musím zaplatit.

O: *Huuli yosoor gerleltee batluulaagu'i c' medeez' yos surtahuuni huvid ta tu'unii ehner tiim uc'raas taniig to'loh geed baigaag oilgoz' baina.*

Nedá se říct, že **ze zákona** (dosl. **i přesto, že jste právně nestrverdili své manželství**), ale samozřejmě snad i z nějakých **etických / morálních důvodů** jste jeho žena a tedy ten, kdo má zaplatit pohřeb, to je pravda.

K: *Bi tegvel ingeed hoit ehner ni helz' boloh uu?*
Tak můžu to takhle té jeho bývalé ženě říct?

O: *Medeez' bololgu'i yaah ve gehdee bi tand neg sanal bolgyo, medeez' ta hu'svel s'u'u dee, tegeheer ta taliigaac' no'hriinhoo hoit ehner ni hamt uc'ir s'altgaanaa yarilcval yamar baina, ta uurtai baina uu daa?*

Samozřejmě, že jí to můžete říct, ale navrhuju vám, samozřejmě jen jestli se vám chce, můžeme si promluvit o věci (dosl. o důvodech a podmínkách) s **bývalou ženou vašeho zesnulého muže**, to Vás rozčiluje, že?

K: *Ter c'in C'eh hu'n, namaig yuu heleh geed baigaag mini oilgohgu'i.*
Ona je Češka, ona nepochopí, co já jí budu říkat.

O: *Ter taniig oilgodoggu'i ee?*
Ona vám neporozumí?

K: *Medehgu'i, bi tu'uniig ogt medehgu'i.*
Já nevím, já se s ní vlastně vůbec neznám. (*vyhýbavá odpověď, konfrontace s nepříjemností*)

O: *Tanai no'hor C'eh hu'n baisan uu?*
Váš muž byl Čech?

K: *Tiimee.*
Ano.

O: *Oilgomz'toi, tegeheer ta yamar s'altgaanaas bolood hoid ehner ni ors'uulgiin to'lboriig to'loh geed baigaag medehgu'i yum baina tiim uu?*
Jasně. To znamená, že vy ani nevíte, jaké má jeho bývalá žena důvody, že chce zaplatit ten pohřeb?

K: *Magadgu'i ... medehgu'i ... magadgu'i ter namaig dutaah geed c' yum uu. Bi medehgu'i baina.*
Asi ..., nevím, asi ..., možná mě chce nějak **ponížit**. Já nevím. (Misto obvyklého *doromz'loh* – ponížit užito výrazu *dutaah* – nedostávat se, chybět, dosl. chce mě nechat chybět.)

O: *Ene bol hac'irhaltai yavdal baina, yer busiin zu'il baina.*
Je to neobvyklé jednání, zvláštní věc.

K: *Magadagu'i ter namaig bolomz'gu'i, ene u'il az'illagaag zohion baiguulz' c'adahgu'i uc'ir ni namaig gadaad, Mongol gez' bodoz' baiz' magad.*
Ona asi myslí, že já jsem **neschopná** (dosl. **bez možnosti**), že **ten obřad** (párové slovo **čin a činnost**, dosl. **proces, činnost, čin a práce**) nedokážu zařídit, když jsem cizinka, Mongolka, že to asi nedokážu zařídit.

O: *Ene ors'uulgiin to'lboriig to'lohod mas' engiin enehu'u to'lbor ni ta bolon ors'uulgiin tovc'oo hoorond yavagdah zu'il.*
To je velmi jednoduché zařídit **platbu pohřbu**, to je něco, co proběhne mezi vámi a **pohřebním ústavem** (dosl. pohřbívacím centrem).

K: *Tegeed herev ter to'lboriig to'lson baival bi tend oc'ood tu'unii mo'ngiig bucaagaad o'gc'ih uu?*
No a když ona už to zaplatila, tak já tam půjdu a vrátím jí peníze?

O: *Tegelgu'i yaah ve, ta tegz' bolno s'uu dee. Huulic' tand medeez' zo'vlogoo o'gno. To'lboroo caas' ni yaaz' to'loh talaar tus bolno mo'n ors'uulgiin tovc'ood c' bas tand ene asuudal deer tus boloh baih, harin tand tedentei yarilcahad orc'uulga hereg boloh u'guig bid medehgu'i baina.*
To samozřejmě můžete udělat. Ten právník vám jistě poradí. Jak s tou platbou postupovat, i v tom pohřebním ústavu vám s tím můžou poradit, nevíme (užito *bid* – mn. číslo), jestli ovšem nepotřebujete tlumočníka, pro to jednání s nimi.

K: *Orc'uulagc' olc'ih baih gehdee bi medehgu'i baina ... Yaagaad gevel bi ter hoid ehnerter ni yarihiig hu'sehgui baina, gehdee bi ors'uulgiin zardliig o'oroo to'lmoor baina tegeheer yuu hiiz' yahaa medehgu'i baina.*
Tlumočníka, to si asi seženu, ale, já vlastně nevím ... Protože já s ní nechci mluvit s tou bývalou ženou, ale chci sama zaplatit pohřeb, **tak nevím, jak to mám udělat** (dosl. **tak děláje co dělat jak dělat nevím**).

O: *Tand zo'vloz' helehed, magadgu'i yaarsan u'ildel baiz' boloh yum, medeez' u'unii talaar manai huulic'tai zo'vloldoz' bolno. Bid huulic'tai helelcy. Ta ors'uulgiin tovc'oond oc'ood o'oriigoo taliigaac'iin ehner, no'hriigoo suuliin zamd ni gargah hu'n gez' helee. Mo'n ors'uulgiin zardaliin talaar gevel, herev zardaliig to'lson baival ta o'oroo to'loh hu'seltee heleed to'logdson mo'ngiig ni bucaaz' o'goh talaar asuuz' yarilcaarai, harin to'lboriig to'loogu'i bol o'oriigoo to'loh hu'selteigee heleerei. Durdan helehed zardaliig ni heden kron medehgu'i baigaa bol bas asuugaarai.*

Já bych doporučila, možná to bude takový rychlý postup, určitě to můžete ještě zkontrolovat s našim právníkem. A my to můžeme domluvit s právníkem. Můžete udělat to, že půjdete do toho **pohřebního ústavu** a řeknete, že vy jste **manželka zesnulého** a **vypravíte pohřeb manžela** (dosl. **člověk vydávající / vypouštějící manžela na jeho poslední cestu**). A můžete se zeptat na **cenu pohřbu** a pokud by byl už zaplacený, tak s nimi jednat o tom, že to chcete zaplatit vy a chcete, aby se ta platba vrátila, a pokud nebyl zaplacený, tak řekněte, že ho zaplatíte Vy sama. A chtěla bych zmínit, abyste se zeptala také na cenu pohřbu, pokud ji neznáte.

K: *Za, bi ors'uulgiin tovc'oo ruu yavz' asuuya.*
Tak dobře, já najdu na pohřební ústav zeptat se tam.

O: *Tand tegehiig zo'vlye. Tand amz'ilt hu'sye. Ta hu'ssen medeelelee avsan baih gez' naidaz' baina esvel ta deerh zu'iliin talaar ilu'u ih yarihiig hu'sc' baina uu? Uc'ir ni ene zu'il bayanga tohioldood baidaggu'i.*

To **doporučuju udělat** (dosl. doporučuji tak dělat). Velmi vám budu držet palce a říkám si, jestli jste dostala očekávané informace, anebo o tom potřebujete víc mluvit. Je to přeci jenom neobvyklá situace.

K: *Za magadgu'i bi tani ruu dahin zalgaz' magadgu'i, odoo nadad zav alga, yaagaad gevel ors'uulga ni udahgu'i bolloo.*

No možná vám ještě zavolám, snad, ale teď nemám čas, protože ten pohřeb už bude za chvíli.

O: *Za, tegeheer z'urmiin talaar bid tohirolcson bid huulic'tai yariz' zahialga avaad messez' bic'ye.*

Dobře, na postupu jsme se domluvily a my se tady zatím domluvíme s našim právníkem a pošleme vám zprávu (sms).

K: *Za, tegeed huulic'tai uulzah esehiig nadruu messez' yavuulc'ih ...*
Dobře, když mi pak pošlete smsku, jestli se můžu setkat s právníkem ...

O: *Bid tand messez' yavuulya ta harin daraa ni biden luu zalgaarai.*
Pošleme vám smsku a vy nás potom kontaktujte prosím.

K: *Za, hervee ene asuudliig s'iidez' c'adahgu'i bol, zaaval bi zalgana.*
Dobře, když se mi tenhle problém nepodaří vyřídit, tak já určitě zavolám.

O: *Tand amz'ilt husye.*
Budeme vám držet palce.

K: *Za.*

Dobře.

Hovor č. 3 – anonymizovaný přepis záznamu hovoru Asistenční infolinky
v mongolském jazyce ze dne 29. 5. 2017, délka záznamu: 43 minut

Operátor (O): *Harita tuslamz'iin utas baina, sain baina uu.*
Charitní linka pomoci, dobrý den.

Klient (K): *Sain, sain baina uu.*
Dobrý den.

O: *Sain, sain.*
Dobrý den.

K: *Za, tanaas yum asuuz' boloh uu?*
Dobrý den. Můžu se Vás na něco zeptat?

O: *Za, ta yarina uu.*
Ano, povídejte.

K: *Bi end amidraad arav u'gui ee arvan tavan z'il, za barag l arvan tavan z'il bolz' baina, end no'hor maani baidag. No'hor bid hoyor az'illadag baisan. Odoo bolohoor no'hor maani huviaraa az'il erheldeg ba biznesiin az'il erhleh erhiin gerc'ilgeetei. Bi tu'und tusaldag tegeheer hoyolaa hamtran az'illadag. Harin sayahan bi ac' hu'ugee end avc'irsan odoo ter bidentei hamt amidardag. Tegeheer **bidend iim asuudal garaad** baina. Ac' hu'u maani **mas' sain hu'uhed l dee, bid tu'und hairtai**, bid tu'unii alban yosnii eceg eh ni bolson.*

Já tady žiju už deset, ne patnáct let, skoro přesně patnáct let, mám tady manžela. My jsme oba s manželem pracovali. Ted' je manžel živnostník, má oprávnění podnikat. Já mu pomáhám, a tak spolu pracujeme. A nedávno jsem sem přivezla svého vnuka a on ted' žije s námi. A **vznikl nám takový problém**. Vnuk je **moc hodný a máme ho rádi** a oficiálně jsme se stali jeho rodiči.

O: *Aanhaa, tanii ac' hu'u heden nastai ve?*
Aha, a jak je starý váš vnuk?

K: *Ter zurgan nastai. Mongold eez'teigee, minii ohintoi amidarc' baisan yum, odoo bolohoor end baigaa. Ac' hu'u maani **to'rohdoo sogogtoi to'rson**. Tegeheer bid ohindoo tuslah gez' ac' hu'ugee C'ehad avc'irsan. Yaagaad gevel endhiin u'ilc'ilgee sain, C'ehad bidentei hamt baival saiz'rah baih gez' bodood mo'n bid tu'untei hamt baihiig hu'ssen. Tegeheer odoo hu'u maani bidentei hamt amidarc' baigaa bid tiim c' zaluu bis' bolohoor odoo **yuu hiihee medehgu'i baina**.*

Je mu šest let. Žil v Mongolsku s matkou, s mojí dcerou, ted' je tady. Náš vnuk **se narodil s vadou**. Tak jsme chtěli pomoci dceři a vzali jsme vnuka do Čech. Protože jsem myslela, že zdejší služby/péče jsou dobré, že když bude s námi v Čechách, tak se možná zlepší, a taky jsme si přáli být s ním. Takže ted' náš syn žije s námi a my nejsme moc mladí, tak **nevím, co mám ted' dělat**.

O: *Tegeheer tanii ac' hu'u zurgan nastai tantai hamt amidardag harin tanii ohin bol Mongold amidardag tiim u'u?*
Takže vnukovi je ted' šest let a žije s vámi, ale vaše dcera žije v Mongolsku, je to tak?

K: *Tiimee, tiim, Mongold, ohin maani c'uhai kompanid menez'er hiideg.*
Ano, ano, je v Mongolsku, naše dcera pracuje ve významné firmě jako manažerka.

O: *Ta manai utas ruu zalgala, yamar negen asuudal garsan met sonsogdoz' baina. Tand yuu tohioldloo ve? Yamar uc'raas manai utas ruu handlaa ve? Yuunii talaar yarilcahiig hu'slee ve?*

A ted' voláte k nám na linku, slyším, jako byste měla nějaké starosti. Copak se Vám stalo? Z jakého důvodu voláte na linku? O čem si přejete mluvit?

K: *Bi Mongold suvilagc'iin mergez'leer suraad az'illaz' baisan. Tiim bolohoor yamar negen tuslamz' ac' hu'udee o'gc' c'adna gez' bodoz' bailaa. Bi c'eh heleer sain yariz' c'addaggu'i. Ac' hu'uteigee neg tiis'ee yavah esvel hu'u maani o'vdvol emneleg yavah yum uu, yamar negen emc'iin zo'vlogoo avah hereg garna, tiim bolohoor bi u'uniig hiiz' c'adahgu'i yum s'ig sanagddag. Deerees ni hu'u maani ih ho'dolgoontei, ter minii u'giig sain sonsdoggu'i met nadad sanagddag.*

Víte, já jsem studovala v Mongolsku a pracovala jsem jako zdravotní sestra, tak jsem myslela, že zvládnu vnukovi poskytnout pomoc. Neumím moc mluvit česky. Když potřebuju s vnukem někam jít, nebo když vnuk onemocní, zajít do nemocnice, nebo když je potřeba poradit se s nějakým doktorem, tak mám pocit, že to nezvládnou (dosl. nedokážu to dělat). **A navíc náš syn je velice neposedný, zdá se mi, že dobře neposlouchá, co mu říkám.**

O: *Aaan.*

Aha.

K: *Ter o'vc'tei to'rson.*

On se narodil nemocný.

O: *Yamar o'vc'tei to'rson be? Yuu terend tohioldoo ve?*

S jakou nemocí se narodil? Co se mu stalo?

K: *Ter tarhinii gaz'igtai za yaz' heleh bilee? Z'iriin hu'uhduud s'ig bis', haraa hyanaltgu'i gancaar baiz' bolohgu'i.*

Má **mozkovou vadu**, jak bych to řekla? **Není jako běžné děti, nemůže být sám bez dozoru.**

O: *Ene tu'ruunii yarisan ho'dolgoontei hamaaraltai yuu?*

Souvisí to nějak s tím, jak jste prve říkala, že je aktivní?

K: *Yuug ta heleed baina?*

O čem to (ted') mluvíte? (*odmítavý nebo vyhybavý postoj mluvčího*)

O: *Tegeheer bid tanii ac' hu'ugiin talaar yariz' baina. Ta tu'ruun helehdee tanii ac' hu'u ho'dolgoon ihte haraa hyanaltgu'i baiz' bolohgu'i gez' helsen bolohoor, tanii yarisaniig bagclaad yuu tu'und tohioldson yamar zu'il heregtei gedgiig asuuh gesen yum.*

No my právě mluvíme o vašem vnukovi. Vy jste prve říkala, že je váš vnuk hodně aktivní (dosl. pohyblivý) a nemůže být bez dozoru, tak si to dávám dohromady, co se mu stalo a chtěla bych se zeptat, co potřebuje?

K: *Ted hu'ug maani tarhindaa do'rovdugeer zergiin autism o'vc'tei gez' onos'loson.*

Diagnostikovali mu **čtvrtý stupeň autismu v mozku.**

O: *Hm. (povzdech)*

Chm.

K: *Minii bodoloor ene tiim c' aims'igtai hecu'u zu'il gez' bodohgu'i baina.*

Já si **nemyslím, že je to tak strašný.**

O: *Ene talaar ta yamar bodoltoi baina ve? Terend yuu tohioldloo ve?*

A jaký názor ohledně toho máte Vy? Co se mu stalo?

K: *Hu'u maani eheesee to'rood **hecu'u baisan**, C'ehad irvel endhiin eru'ul mendiin u'ile'olgeeg avc' saiz'irna gez' bodood irsen. Tegeed emc'id hu'ugee u'zuultel ted nar yamar negen eru'ul mendiin daatgal nadaas nehse ter ni manai hu'ud odoogoor baihu'i uc'ir emc'olgee ni mas' u'netei boloh yum baina.*

Od začátku, když se narodil, tak **to bylo těžký**, mysleli jsme, že kdyby přijel do Čech, mohl by tady dostat lepší zdravotní služby a zlepšil by se. Když jsme ho nechali prohlédnout u doktorů, žádali vždy nějaký to zdravotní pojištění, a to náš syn doted' nemá, a proto je léčba velice drahá.

O: *Tegvel minii oilgosnoor tanii ac' hu'u baingiin ors'in suuh erh baihu'i bolohoor huviin daatgal avdag yum baina tiim u'u?*

Rozumím tomu tak, že váš vnuk tady nemá trvalý pobyt, a proto má uzavřené soukromé pojištění, je to tak?

K: *Tiimee.*

Ano.

O: *Tiim bolohoor eru'ul mendiin u'ile'olgee tand u'netei tusaz' baina.*

A proto jsou zdravotní služby pro vás dost drahé (dosl. dotknou se vás, zasahují vás).

K: *Tiimee asar ih u'netei.*

No, obrovsky drahé.

O: *Za odoo dahin negtgeed helye tegeheer bi tanaas hed heden zu'iliig todruulz' asuuya. Tanii ac' hu'u ho'dolgoon ihte tu'und baingiin anhaaral halamz' s'aardlagatai. Hu'ugee avc'irsanii uc'ir ni emc'olgee hiilgez' eru'ul bolgohiig hu'ssen tiim u'u?*

Abych to shrnula, tak si to ještě upřesním a zeptám se Vás. Váš vnuk je velice aktivní, je nutné mu neustále věnovat pozornost a péči. A důvodem, proč jste si ho vzali, je to, že jste si přáli ho léčit, aby se uzdravil, je to tak?

K: *Tiimee tiim. Ohin maani yaaz' c' c'adahgu'i baina. Hediigeer ter kompanid az'illaz' o'ndor calin avdag c' gesen calin ni ac' hu'ug hardag asragc'iin to'lbort zarcuulagddag. Ano, tak. Naše dcera to sama nezvládne. Přestože pracuje ve firmě a bere vysoký plat, její plat vystačí (jen) na poplatky za hlídání a péči o vnuka.*

O: *Za, ta bidente holbogdson uc'ir ni yamar negen medee medeelel tuslamz'iig avahiig hu'ssen baihu, ta odoo yuu medeh heregtei baina ve? Hoyoulaa hamtran yarilcya.*

Jo a důvod, že jste se s námi spojila, přejete si asi nějakou informaci nebo pomoc, co byste teď potřebovala vědět? Můžeme si o tom promluvit.

K: *C'eh ulsad yamar negen o'driin hu'uhdiin asramz'iin to'v baidag bolov uu? O'dor bolgon hu'ug maani haraad bi hu'ugee oroi irz' avdag tiim to'v baidag uu? Esvel horin do'rvon cagiin u'ile'olgeetei asramz'iin gazar baidag uu? Mo'n urt hugacaanii viz avaad eru'ul mendiin u'ile'olgee hiilgemeer baina.*

Existují v Čechách centra denní péče o děti? Přes den by tam hlídali našeho syna a já bych syna večer vyzvedla, taková centra jsou? Nebo domovy s pečovatelskou službou na dvacet čtyři hodin (dosl. místa s 24 hodinovou pečovatelskou službou)? Chci (pro něj) získat dlouhodobé vízum a zajistit zdravotní služby.

O: *Minii bodolloor iim u'ilc'ilgeeg avc' bolno gez' bodoz' baina gehdee ta zo'vs'oorvol nadad tanii odoogiin baidliin talaar ilu'u ih medeelel heregtei baina.*

Myslím, že takové služby je možné získat, ale pokud byste dovolila, potřebuji ještě více informací o vaší současné situaci.

K: *Za.*

Ano.

O: *Ta o'oroo c'eh heleer yarih uu? Baga c' gesen?*

Mluvíte česky, alespoň trochu?

K: *Za, mas' sain oilgono gevc' yarih geheer hu'ssen zu'ilee sain helz' c'addaggu'i.*

Jo, rozumím moc dobře, ale moc se neumím vyjadřovat.

O: *Tegeheer tand orc'uulagc' heregtei yum baina tiim u'u?*

Takže je to tak, že potřebujete tlumočníka?

K: *Tiimee, nadad heregtei.*

Ano, potřebuju.

O: *C'ehad tusgai heregceetei hu'uhduuded tuslamz' u'zuuldeg hoyor baiguullaga baidag. Bid tand tuslana. Bid ene baiguullaga ruu zalgaz' tanii talaar yartilcan tanii enehu'u baidald yavdal yuu hiivel deer ve gez' asuuh zo'vlogoo avc' tand medegdene.*

V Čechách jsou dvě zařízení, kde poskytují péči dětem se speciálními potřebami. S tím vám pomůžeme. Můžeme do toho zařízení zavolat a zjistit pro vás informace co je ve vašem případě lepší udělat.

K: *Hm. (povzdech, zklamání)*

Hm.

K: *Minii hu' c'eheer yaridaggu'i, hervee ter hamaagu'i bol?*

Můj syn nemluví česky, jestli tam nevádí?

O: *Bi yaag helz' medehgu'i baina.*

Já to nevím, teď to neumím říct úplně přesně.

K: *Za, oilgomz'toi. Bi u'neheer medehgu'i yum, ireedu'id yuu boloh bol gehees sanaa zovoz' baina.*

Jo, rozumím. Opravdu nevím, dělám si starosti, jak to bude v budoucnu.

O: *Oilgomz'toi, hu'u tani C'ehed irsnees hois' tand tohioldson hamgiin hecu'u yavdaliig yariac'.*

To chápu. Povězte mi, co takového nejtěžšího se stalo v době poté, co váš syn přijel do Čech.

K: *Bid hoyor neg o'dor togloomiin gazart baiz' baital, hu'ugiin maani no'ogoo zan ni ho'dlood, tu'und yamar negen zu'il taalagdahgu'i bolohoor heniig c' baih hamaagu'i zohiod baidag yum. Tegeed o'oriinhoo tergiig zohiod ehelsen, hu'u maani tergend yavdag. Tegsen tend togloz' baisan hu'uhduud aiz' ehelsen. Tednii eez'u'ud ni nad ruu aimar harz' baisan. Tend baisan negen eez' nad ruu yum heleed baisan gevc' bi yero'osoo oilgoogu'i. Magadgu'i namaig hu'uhdee avaad yav gez' gesen baih. Nadad mas' hecu'u baisan.*

Jednou, když jsme byli na hřišti, **začalo takový to jeho chování** (dosl. ta povaha jeho se hýbala / jítřila, přen. propukla nemoc, dostal záchvat), že když se mu něco nelíbí, tak začne mlátit kohokoli. Tak začal bouchat do kočárku, syn jezdí ještě v kočárku. A ty děti, co si tam hrály, začaly mít strach. Jejich matky se ne mě strašně koukaly. A nějaká tam matka mi něco říkala, ale já jsem vůbec nerozuměla. Asi mi říkala, abych vypadla z hřiště s tím dítětem (dosl. své dítě vezmi a jdi). To pro mě bylo strašný (dosl. moc těžké).

O: *Tand yag tegz' helsen gedegt ta itgeltei baina uu?*
Jste si jistá, že vám řekla ta paní právě tohle?

K: *Tiim baihaa, C'ehu'ud muuhai zantai, tiim biz dee?*
Myslím, že jo, Češi jsou **hnusní** (dosl. mají škaredou povahu), že jo?

O: *Tegeheer tand tohioldson hamgiin hecu'u baidal bol togloomiin gazart bolson zu'il baiz'.*

Takže nejtěžší situace, co se vám tu stala, byla na tom hřišti.

K: *To'rohdoo asuudaltai to'rson gedgiig oilgohgu'i baigaa yum baih daa. ... Ee, medehgu'i.*

Tak jako nechápou, že se **narodil jiný** (dosl. s potížemi) ..., no nevím.

O: *Hezee ni yavdal tand tohioldson be? Tanii hu'uhed teregtei baisan geheer barag z'iliin o'mno u'u?*

A jak je to dávno, co se Vám to stalo? Měla jste dítě v kočárku, tak to už je nějaký rok ne?

K: *U'gui, u'gui, odoo hu'rtel tergend yavdag, sayahan hed honogiin o'mno, tu'ruuc'iin doloo honogt.*

Ne ne, ještě teď ho vozíme v kočárku, bylo to nedávno před několika dny, minulý týden.

O: *Aaan.*
Aha. (údiv)

K: *Bid bodohdoo haas'aa c' garahgu'i gez' bodoz' baisan. Odoo yaagaad garc' baigaa ve gevel, hu'u maani z'aahan tegeed dandaa garya gedeg, tiim uc'raas gert ni horiod baiz' bolohgu'i.*

A pak jsem myslela, že raději nikam nebudeme chodit. No ale protože on je malý a pořád chce ven, nemůžeme ho zavřít doma.

O: *Medeez'iin hereg.*
To jistě.

K: *Gadaa garah u'ed ter muuhai C'ehu'ud doromz'lood baih yum, togloomiin gazraas yav geed.*

A když jdeme ven, tak mi ty **hnusný Čěšky nadávají**, že ať vypadnu z hřiště.

O: *Ter emegtei yuunii ulmaas ingez' hariu helev? Ta yuu gez' bodoz' baina?*

A na co ta paní reagovala, co myslíte?

K: *Medehgu'i, minii hu'uhed ruu zaagaad yum yariad baisan. Tiim bolohoor bi hu'ugee avaad yavsan.*

Nevím, ukázala na moje dítě a pak mi něco řekla. Pak jsem se synem utekla.

O: *Oilgomz'toi.*

Rozumím.

K: *Tegeed bi hend c' heleegu'i.*

Takže jsem radši nikomu nic neřekla.

O: *Ene baidal taniig gertee hu'uhdee horih s'altgaan bis' gez' tand tustaz' demz'ihiiin u'ndsend helie. Tanii ac' hu'u busad hu'uhduudiin adil gaduur garah, togloomiin talbaid togloh geh metc'ilen erhte. Hu'uhed bolohoor zarimdaa sahilaggu'itez' u'ilmuulz' baiz' bolno.*

Já vás chci podpořit a říct vám, že tohle není důvod, abyste se s vnukem zavírala doma. Váš vnuk stejně jako všechny děti má právo chodit ven a hrát si na hřišti, a takové věci. Děti někdy mohou být nevychované.

K: *Tiimee, tiim s'u'u. Bi iim u'ilc'ilgee baidag gedgiig meddeggu'i baisan. Bi u'uniig o'oroo zohicuulz' c'adna gez' bodoz' baisan.*

Ano, je to tak. Já jsem nevěděla, že existuje taková služba. Já jsem myslela, že to zvládnou sama

O: *Za, bid end mongoloor dandaa yaridag, tanii asuudliin talaar dahin yariz' boloh yum.*

Ano, my tady mluvíme pořád mongolsky, můžete mluvit opakovaně o vašich těžkostech.

K: *Za, bi zalgana aa.*

Dobře, já vám zavolám.

O: *Za, guravdahi o'dor zalgaarai tegeed u'rgelz'luulen yaricgaaya. Tu'r bayartai.*

Tak nám zavolejte ve středu a budeme pokračovat. Zatím nashle.